HENRIK IBSEN

BRAND

BRAND

BRAND

HENRIK IBSEN

BRAND

ET DRAMATISK DIGT

SEKSTENDE OPLAG

KØBENHAVN OG KRISTIANIA
GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG

FORLAGETS BOGTRYKKERI
1905

PERSONERNE

BRAND
HANS MODER
EJNAR, en maler
AGNES
FOGDEN
DOKTOREN
PROVSTEN
KLOKKEREN
SKOLEMESTEREN
GERD
EN BONDE
HANS HALVVOKSNE SØN
EN ANDEN BONDE
EN KVINDE
EN ANDEN KVINDE
EN SKRIVERKARL
PRESTER OG EMBEDSMÆND
ALMUE, MÆND, KVINDER OG BØRN

FRISTEREN I ØDEMARKEN
DE USYNLIGES KOR
EN RØST

Handlingen foregår i vor tid, dels i dels omkring en fjordbygd på vestkysten af Norge.

FØRSTE AKT

(Oppe i sneen på fjeldvidderne. Tågen ligger tæt og tung; det er regnvejr og halvmørkt.)
(BRAND, sortklædt, med stav og skræppe, kravler sig frem vestover. EN BONDE og hans halvvoksne SØN, som har slået følge med, er noget bagefter.)

BONDEN (råber efter BRAND)
Hej, fremmedkarl, far ej så fort!
Hvor er du?

BRAND Her!

BONDEN Du går dig bort!
Nu tykner skodden slig, at knapt
en ser så langt, som staven rækker —

SØNNEN
Far, her er spriker!

BONDEN Her er sprækker!

BRAND
Og hvert et vejspor har vi tabt.

BONDEN (skriger)
Stands, mand! Guds bittre —! Her er bræen
skral som en skorpe! Tramp ej sneen!

BRAND (lyttende)
Jeg hører duren af en fos.

BONDEN
En bæk har hulet sig indunder;
her er et dyb, som ingen bunder; —
det sluger både dig og os!

BRAND
Frem må jeg, som jeg før har sagt.

BONDEN
Det evner ingen mandemagt.
Kend; — her er grunden hul og sprød —
Stands, mand! Det gælder liv og død!

BRAND
Jeg må; jeg går en stormands bud.

BONDEN
Hvad heder han.

BRAND Han heder Gud.

BONDEN
Og hvad er du for noget?

BRAND Prest.

BONDEN
Kanhænde det; men jeg véd bedst,
at om du så var provst og bisp,
så ligger du i dødsens gisp
før dagen gryr, hvis du vil frem
på bræens undergravne brem.
(nærmer sig varsomt og overtalende.)

Hør, prest; om en er klog og lært,
han kan ej det, som er for svært.
Vend om; vær ej så strid og stiv!
En har jo kun det ene liv; —
går det, hvad har en så igen?
Der er en mil til næste grænd,
og skodden står så tyk, at den
kan skæres med en tollekniv.

BRAND
Står skodden tyk, en lokkes ej
af blålysblink paa vildsporsvej.

BONDEN
Men her er is-tjern rundt omkring,
og slige tjern er stygge ting.

BRAND
Dem går vi over.

BONDEN Gå på vand?
Du holder mindre end du lover.

BRAND
Én har dog vist, — er troen sand,
så slipper karlen tørskod over.

BONDEN
Ja, før i tiden; men i vor
han går tilbunds med hud og hår.

BRAND
Farvel! (vil gå)

BONDEN
Du sætter livet til!

BRAND
Hvis Herren for min død har brug, —
velkommen flom og fos og slug!

BONDEN (sagte)
Nej, han er både gal og vild!

SØNNEN (halvt grædende)
Far, lad os vende! Der er tegn
til værre styggevejr og regn!

BRAND (standser og nærmer sig igen)
Hør, bondemand; du sagde før,
at datter din, som bor ved fjorden,
har skikket bud, at snart hun dør;
men ej med saligt håb hun tør, —
hvis ej hun ser dig, — gå fra jorden?

BONDEN
Gud bedre mig så sandt og visst!

BRAND
Og til idag hun gav dig frist?

BONDEN Ja.

BRAND Ikke længer?

BONDEN Nej.

BRAND Så kom!

BONDEN
Det er ugørligt værk. Vend om!

BRAND (ser fast paa ham)
Hør? Gad du hundred daler give,
ifald hun kunde saligt dø?

BONDEN
Ja, prest!

BRAND To hundred?

BONDEN Hus og bø
jeg skulde gerne fra mig skrive,
ifald hun slukne fik i fred!

BRAND
Men gad du give livet med?

BONDEN
Hvad? Livet? Kære, vene —!

BRAND
Nå?

BONDEN (klør sig bag øret)
Nej, men der er da måde på —!
I Jesu navn, du får ej glemme,
at jeg har barn og kone hjemme.

BRAND
Han, som du nævnte, havde mor.

BONDEN
Ja, det var længe før ifjor; —
da hændte der så mangt et under;
det går ej slig til nuomstunder.

BRAND
Far hjem. Dit liv er dødens vej.
Du véd ej Gud og Gud ej dig.

BONDEN
Hu, du er hård!

SØNNEN (trækker i ham)
Kom så afsted!

BONDEN
Ja vel; men han skal følge med!

BRAND
Skal jeg?

BONDEN Ja, blir du borte her
i dette Herrens vonde vejr,
og rygtes, hvad en ej kan dølge,
at vi gik hjemmefra i følge,
så trækkes jeg tilthings en dag, —
og drukner du i myr og tjern,
så dømmes jeg i bolt og jern —

BRAND
Da lider du for Herrens sag.

BONDEN
Mig rager ikke hans og dine;
jeg har alt mer end nok med mine.
Kom så!

BRAND
Farvel!

(hult bulder høres langt borte.)

SØNNEN (skrigende)
Der går en skred!

BRAND (til bonden, som har grebet ham i kraven)
Slip taget!

BONDEN Nej!

BRAND Slip straks!

SØNNEN Kom med!

BONDEN (brydes med BRAND)
Nej, fanden nappe mig —!

BRAND (river sig løs og kaster ham i Sneen)
Ja visst;
det kan du tro han gør tilsidst!
(går)

BONDEN (sidder og gnider armen)
Au, au; den karl er stiv og stærk.
Sligt kalder han Vorherres værk!
(råber, idet han rejser sig)
Hej, prest!

SØNNEN
Han gik indover hejen.

BONDEN
Ja, men jeg skimter ham endnu.
(råber igen)
Hør, sig mig — kan du mindes, du,
hvor var det, vi kom ud af vejen?

BRAND (inde i tågen)
Ej trænges vejløbs kors for dig; —
du er alt paa den brede vej.

BONDEN

Gud give, at det var så vel,
så sad jeg godt og varmt ikveld.
(han og SØNNEN går østover igen.)

BRAND (kommer tilsyne højere oppe og lytter ud mod den kant, hvor BONDEN gik)

De famler hjem. Du slappe træl,
sprang i dit bryst en viljes væld,
var ikkun evnen det, som skorted,
jeg skulde vejens møje kortet;
på dødstræt ryg, med foden såret,
jeg skulde glad og let dig båret; —
men hjælp er gavnløs for en mand,
som ikke vil, hvad ej han kan.
(går længere frem)
Hm; livet, livet; det er svært,
hvor livet er de godtfolk kært!
Hver skrælling lægger slig en magt
på livet, som om verdens frelse,
al menneskenes sjælehelse,
var paa hans skrale skuldre lagt.
De vil nok offre, Gud bevares!
Men livet, livet, — det maa spares.
(smiler, som i en erindring)
To tanker faldt som gut mig ind
og voldte lattervrid i maven,
og skaffed mig et barket skind,
når gamle skolemor var gnaven.
Jeg tænkte mig en mørkræd ugle,
en fisk med vandskræk. Lydt jeg lo;
jeg vilde dem af sindet smugle,
men de hang i med tand og klo. —

Hvad kom det af, det lattervrid?
Jo, af den dunkelt følte splid
imellem tingen, som den er,
og tingen, som den skulde være, —
imellem det, at måtte bære,
og finde byrden altfor svær. —

Fast hver en landsmand, syg og frisk,
er slig en ugle, slig en fisk.
Han skabtes til et dybets yrke,
han skulde leve livets mørke, —
og det er det, som gør ham ræd.
Han spræller angst mod fjærens bred,
han skyr sit eget stjernekammer,
han skriger: luft og dagens flammer!

(standser et øjeblik, studser og lytter)

Hvad var det der? Det lød som sang.
Ja, det er sang med latter blandet.
Hør, — nu et hurra, nu et andet, —
nu tredje — fjerde — femte gang!

Der rinder solen. Skodden letter.
Jeg øjner alt de vide sletter.
Derborte står det glade lag
i morgenskær på højderyggen;
vestover vidden kastes skyggen;
de skifter ord og nævetag.
Nu skilles de. De andre vender
mod øst, men to går vesterud.
Der skikker de, som sidste bud,
farvel med hat, med slør og hænder.

(Solen bryder alt mere og mere gennem tågen. Han står længe og ser ned på de kommende)

Der glittrer lys om disse tvende.
Det er som skodden gjorde vej,
som lyngen klædte hæld og hej
og himlen lo om ham og hende.
De er visst syskend. Hånd i hånd
de springer over lyngens tæppe.
Se; pigen rører grunden neppe,
og han er ledig som en vånd.
Der strøg hun fra ham! Der hun veg,
da rap han vilde hende fange — —.
Nu vokser løbet til en leg —!
Hør; deres latter blir til sange!

(EJNAR og AGNES, let rejseklædte, begge blussende og varme, kommer legende frem over sletten. Tågen er borte; en klar sommermorgen ligger over fjeldet)

EJNAR
Agnes, min dejlige sommerfugl,
dig vil jeg legende fange!
Jeg fletter et garn med masker små,
og maskerne er mine sange!

AGNES (danser baglænds foran og smutter stedse fra ham)
Er jeg en sommerfugl, liden og skær,
så lad mig af lyngtoppen drikke;
og er du en gut, som lyster en leg,
så j a g mig, men f a n g mig ikke!

EJNAR
Agnes, min dejlige sommerfugl,
nu har jeg maskerne flettet;
dig hjælper visst aldrig din flagrende flugt, —
snart sidder du fangen i nettet!

AGNES
Er jeg en sommerfugl, ung og blank,
jeg lystig i legen mig svinger;
men fanger du mig under nettets spind,
så rør ikke ved mine vinger!

EJNAR
Nej, jeg skal løfte dig varligt på hånd
og lukke dig ind i mit hjerte;
der kan du lege dit hele liv
den gladeste leg, du lærte!
(uden at se det har de nærmet sig en brat styrtning; de står nu lige på randen)

BRAND (skriger ned til dem)
Stands, stands! Der er en afgrund bag!

EJNAR
Hvem raaber?

AGNES (peger op) Se!

BRAND Berg jer itide!
I står på skavlens hule tag; —
den hænger udfor stupets side!

EJNAR (slår armen om hende og ler op)
Det har ej nød med mig og hende!

AGNES
Vi har et liv at lege rundt!

EJNAR
I solskin er en færd os undt,
som først om hundred år har ende.

BRAND
Da først I går tilbunds? Ja så!

AGNES (svinger sløret)
Nej, da går legen mod det blå.

EJNAR
Først hundred år i glædesstimlen,
med bryllupslamper tændt hver nat, —
et liv, et hundredårs tagfat —

BRAND
Og så —?

EJNAR Så hjem igen — til himlen.

BRAND
Nå, det er den, I kommer fra?

EJNAR Naturligvis; hvor ellers da?

AGNES
Ja, det vil sige, allersidst
vi kom fra dalen øst for fjeldet.

BRAND
Jeg syntes og jeg øjned hist
et skimt af jer ved vandløbskellet.

EJNAR
Ja, det var der vi skiltes nys
fra vore venner og veninder
og trykked håndslag, favntag, kys,
som segl på alle dyre minder.
Kom ned til os! Jeg skal fortælle,

hvor Gud har været mageløs, —
så vil De fatte jublens vælde —!
Fy, stå ej der, som om de frøs!
Se så! Tin op! Det kan jeg lide.
Først er jeg maler, må De vide,
og det var allerede smukt
at skænke mine tanker flugt,
så jeg kan kogle liv i farver,
som han gør sommerfugl af larver.
Men aller prægtigst var dog Gud,
da han mig Agnes gav til brud!
Jeg kom fra syd, fra rejser lange,
med malerkassen på min ryg —

AGNES (ivrig)
Så kongeglad og frisk og tryg —
og kunde visst de tusend sange!

EJNAR
Just som jeg gennem bygden strøg,
var hun deroppe på besøg.
Hun skulde drikke fjeldets luft
og sol og dugg og graners duft.
Mig drev en gudsmagt op mod fjeldet;
det sang i mig: søg skønhedsvældet
på granemo, langs skogens elv,
i skyflugt under himlens hvælv! —
Da malte jeg mit mesterstykke:
et rosenblus på hendes kind,
et øjepar, som lyste lykke,
et smil, som sang i sjælen ind —

AGNES

Men hvad du malte, så du neppe, —
drak livets skål i blinde drag
og stod igen en solskinsdag
med stav i hånd og snøret skræppe —

EJNAR

Da strøg den tanke mig forbi
du har jo ganske glemt at fri!
Hurra! I hast blev friet, svaret,
og dermed var det grejdt og klaret.
Vor gamle doktor blev så glad,
at selv han ikke vidste hvad.
Så holdt han lag tre døgn tilende,
med sang og dans, for mig og hende;
fra foged, lensmand, skriver, prest,
al voksen ungdom kom som gæst.
Fra gården brød vi op inat;
men derfor endtes gildet ej; —
med flag på stang, med løv om hat,
op over li, frem over hej,
af flokken fulgtes vi på vej.

AGNES

Vor færd på vidden var en dans,
snart to og to — og snart i krans.

EJNAR

Af sølvstøp drak vi vinen sød —

AGNES

I sommernatten sangen lød —

EJNAR
Og skodden, som faldt tung fra nord,
strøg lydig væk, hvor frem vi foer.

BRAND
Og nu går vejen —!

EJNAR   Lige frem,
til byen.

AGNES Der jeg har mit hjem.

EJNAR
Men først forbi de sidste toppe;
så ned til fjordens vik i vest;
på Egirs hest med dampen oppe
vi rider hjem til bryllupsfest, —
og så mod sydens land tilsammen,
lig svaner på den første flugt —!

BRAND
Og der —?

EJNAR   Et bryllupsliv i gammen,
som drømmen stort, som sagnet smukt;
thi vid at denne søndagsmorgen,
skønt midt paa vidden uden prest,
vort liv blev lyst i fred for sorgen
og viet til en lykkefest.

BRAND
Af hvem?

EJNAR   Af al den glade klynge.
Ved bægerklang hver uvejrssky

blev sat i ban, der turde tynge
det lette løvværk om vort ly.
Af sproget ud hvert ord de kyste,
som varsel bar om stormslags drøn;
med løv om håret de os lyste
som glædens børn i kuld og køn.

BRAND
Far vel, I to!
(vil gå)

EJNAR (studser og ser nærmere på ham)
Nej, stands og vent!
Det tykkes mig som noget kendt
i Deres træk —

BRAND (koldt)
Jeg er Dem fremmed.

EJNAR
Og dog fra skolen eller hjemmet
jeg tror saa visst, jeg mindes kan —

BRAND
I skolen; ja, da var vi venner;
da var jeg gut; nu er jeg mand.

EJNAR
Det skulde aldrig være —?
(skriger med engang)
Brand!
Ja, det er dig! Nu jeg dig kender!

BRAND
Jeg kendte dig fra første stund.

EJNAR
Vel mødt, vel mødt af hjertens grund!
Se på mig! Ja, du er den gamle,
som altid i dig selv var nok,
hvem legen aldrig kunde samle
i kammeraters viltre flok.

BRAND
Jeg var jo hjemløs mellem jer.
Dig tror jeg dog jeg havde kær,
skønt alle I der-sør i landet
var af en anden malm, end jeg,
som fødtes på et næs ved vandet,
i skyggen af en skogløs hej.

EJNAR
Din hjembygd, — ja, den er jo her?

BRAND
Igennem den min vej nu bær.

EJNAR
I g e n n e m den? Så? Vidre frem?

BRAND
Ja vidt; og fort — forbi mit hjem.

EJNAR
Du er jo prest?

BRAND (smiler) Stiftskapellan.
Lig haren under holtets gran
har jeg mit hus snart her snart hist.

EJNAR
Og hvor går rejsen nu tilsidst?

BRAND (hurtigt og hårdt)
Spørg ej om det!

EJNAR Hvorfor?

BRAND (forandrer tonen) Å jo!
Det skib, som venter eder to,
skal også føre mig herfra.

EJNAR
Min brudgomshest? Hurra, hurra!
Tænk, Agnes, han skal samme vej!

BRAND
Ja, men jeg skal til gravøl, jeg.

AGNES
Til gravøl?

EJNAR Du? Hvem skal begraves?

BRAND
Den Gud, som nys du kaldte din.

AGNES (viger)
Kom, Ejnar!

EJNAR Brand!

BRAND I lin og skrin
hver jordtræls Gud, hver døgnværk-slaves,
skal lægges ned ved højlys dag.
Der må en ende på den sag.

Det er på tiden I forstår,
han skrantet har i tusend år.

EJNAR
Brand, du er syg!

BRAND Nej, sund og frisk,
som åsens tall, som bakkens brisk;
men det er tidens syge slægt,
som trænger til at vorde lægt.
I vil kun lefle, lege, le,
vil tro så småt, men ikke se, —
vil læsse hele vægtens ve
på en, som man har sagt jer kom
og tog den store straffedom.
Han lod for jer sig tornekranse,
og derfor har I lov at danse; —
ja dans, — men hvor du danser hen,
det blir en anden sag, min ven!

EJNAR
Å, jeg forstår! Den sang er ny
og yndet over bygd og by.
Du hører til det unge kuld,
som kalder livet tant og muld,
som jage vil med pølens skræk
alverden i en askesæk.

BRAND
Nej, jeg er ingen „prækehest“.
Jeg taler ej om kirkens prest;
knapt véd jeg, om jeg er en kristen;
men visst jeg véd, jeg er en mand,

og visst jeg véd, jeg øjner bristen,
der margstjal hele dette land.

EJNAR (smiler)

Det har jeg endnu aldrig hørt,
vort gode land i rygte ført
for overmål af livsenslyst.

BRAND

Nej, jublen sprænger intet bryst; —
thi var det så, da var det vel.
Lad gå at du er glædens træl, —
men vær det da fra kveld til kveld.
Vær ikke ét idag, igår,
og noget andet om et år.
Det, som du er, vær fuldt og helt,
og ikke stykkevis og delt.
Bacchanten er en klar idé,
en drukkenbolt hans ak og ve, —
Silenen er en skøn figur,
en dranker hans karrikatur.
Gå blot omkring i dette land,
og hør dig for hos alle mand,
og du vil se, enhver har lært
sig til at være lidt af hvert.
Lidt alvorslørt til brug i helgen,
lidt trofast efter fædres sed,
lidt lysten efter natverdsvælgen, —
thi det var samme fædre med, —
lidt varm om hjertet, er der gilde
og sangen runger for det lille
men klippefaste klippefolk,

der aldrig tog mod stryg og svolk, —
lidt ødsel når det gælder løfter, —
lidt hårfin når han ædru drøfter
det ord, som gaves i et lag,
til løsning på en alvorsdag.
Dog alt, som sagt, kun ganske lidt;
hans fejl, hans fortrin, går ej vidt;
han er en brøk i stort og småt,
en brøk i ondt, en brøk i godt; —
men værst det er, — hver brøkens del
slår brøkens hele rest ihjæl.

EJNAR

Det er en letvindt ting at håne;
dog vakkrere det er at skåne —

BRAND

Kanhænde det, — men ej så sundt.

EJNAR

Nu vel; til folkets syndebundt
jeg føjer både ja og amen,
men ser dog ej det hænger sammen
med ham, du lægge vil i skrin, —
den Gud, jeg endnu kalder min.

BRAND

Min glade ven, du er jo maler; —
vis mig den Gud, hvorom du taler.
Du har jo malt ham, har jeg hørt,
og billedet har godtfolk rørt.
Han er vel gammel; ikke så?

EJNAR

Nu ja —?

BRAND Naturligvis. Og grå?
Tyndhåret efter gubbers vis,
med skæg som sølvtråd eller is, —
velvilligt stemt, men dog så streng,
at han kan skræmme børn i seng?
Hvorvidt du gav ham tøfler på,
se, det lar ved sit værd jeg stå;
men visst jeg tror det gjorde godt,
om han fik briller og kalot.

EJNAR (vred)
Hvad skal det til —

BRAND Det er ej spot.
Just netop sådan ser han ud,
vort lands, vort folks familjegud.
Som katoliken gør en rolling
af Frelserhelten, gør I her
af Herren en affældig olding,
der er sin alders barndom nær.
Som paven har på Peters stol
tilovers snart kun dobbelt-dirken,
så snevrer I fra pol til pol
Vorherres rige ind til kirken.
I skiller liv fra tro og lære;
for ingen gælder det at v æ r e;
jer stræben er, jer ånd at hæve,
men ikke helt og fuldt at leve.
I trænger til, for slig at slingre,
en Gud, som ser igennem fingre; —
som slægten selv, dens Gud må gråne

og males med kalot og måne. —
Men denne Gud er ikke min!
Min er en storm, hvor din er vind,
ubøjelig, hvor din er døv,
alkærlig der, hvor din er sløv;
og han er ung, som Herkules, —
ej nogen Gudfar på de treds!
Hans stemme slog med lyn og skræk,
da han som ild i tornehæk
for Moses stod på Horebs berg,
som kæmpen står for dverges dverg.
Han standsed sol i Gibeons dal
og gjorde undre uden tal,
og skulde gøre dem endnu,
hvis slægten ej var slap, som du!

EJNAR (med et usikkert smil)
Og nu skal slægten skabes om?

BRAND
Det skal den, du, så sandt og visst
jeg véd, at jeg til verden kom,
som læge for dens sot og brist!

EJNAR (ryster på hovedet)
Sluk ikke stikken, skønt den oser,
før lygten viser vejens spor;
stryg ikke sprogets gamle gloser,
før du har skabt de nye ord!

BRAND
Ej noget nyt jeg stunder til;
det eviges ret jeg hævde vil.

Det er ej dogmer eller kirke,
som jeg vil løfte med mit virke;
thi begge så sin første dag,
og derfor var det muligt vel
de begge ser sin sidste kveld.
Alt skabt har jo et *finis* bag;
det fanger mén af møl og orm,
og må ifølge lov og norm
afvejen for en ufødt form.
Men der er noget til, som står; —
det er den ånd, som ej blev skabt,
som løstes, da den var fortabt,
i tidens første friske vår,
som slog med frejdig mandetro
fra kød til åndens ophav bro.
Nu er i småt den høkret ud, —
tak være slægtens syn på Gud; —
men frem af disse sjælestumper,
af disse åndens torsoklumper,
af disse hoder, disse hænder,
et helt skal gå, så Herren kender
sin mand igen, sit største værk,
sin ætling, Adam, ung og stærk!

EJNAR (afbrydende)
Farvel. Jeg mener, det er bedst
vi skilles her.

BRAND Går I mod vest,
går jeg mod nord. To veje bær
til fjorden, begge lige nær.
Farvel!

EJNAR Farvel.

BRAND (vender sig ved nedgangen)
Skil lys fra dunst.
Husk, — det, at leve, er en kunst.

EJNAR (vinker ham fra sig)
Vend du kun verden op og ned;
min gamle Gud jeg holder ved!

BRAND
Godt; mal ham du med krykkestav; —
jeg går og lægger ham i grav!
(går ned over stien)

EJNAR (går i taushed hen og ser ned efter BRAND)

AGNES (står et øjeblik som åndsfraværende; derpå farer hun op, ser sig urolig om og spørger)
Gik solen ned?

EJNAR Nej, kun en sky
strøg for; nu lyser den pány.

AGNES
Her blæser koldt.

EJNAR Det var et pust,
som jog igennem skaret just.
Her skal vi ned.

AGNES Så sort mod sør
stod berget ej og stængte før.

EJNAR
Du så det ej for sang og leg,
før han dig skræmte, da han skreg.

Men lad ham gå sin bratte trap;
vi knytter legen, hvor den glap.

AGNES
Nej, ikke nu; — nu er jeg træt.

EJNAR
Det er igrunden også jeg, —
og nedfor er ej vejen let,
som borte på den flade hej.
Men har vi højden bagom os,
da skal vi danse just på trods, —
ja, tifold mere vildt og fort,
end ellers vi det havde gjort. —
Se, Agnes, se den stribe blå,
som solens glød nu glittrer på;
snart kruser den sig, snart den ler,
snart er den sølv, snart er den rav;
det er det store, friske hav,
som du der yderst ude ser!
Og kan du se den mørke røg,
som længe langsmed leden strøg?
Og kan du se den sorte prik,
som nu just rundt om næset gik?
Se, det er dampen; — din og min!
Nu står den fjorden lige ind!
Iaften står den ud fra fjord,
tilhavs, med dig og mig ombord! —
Der slører tågen tung og grå. —
Sig, Agnes, fik du øje på
hvor smukt sig hav og himmel malte?

AGNES (ser åndsfraværende lige ud og siger)
Ja visst. Men sig om du så —?

EJNAR
Hvad?

AGNES (uden at se på ham og dæmpet som i en kirke)
Hvor han vokste, mens han talte!
(hun går nedover stien. EJNAR følger)

(Vej langs fjeldvæggen med vildt dyb udfor til højre. Ovenfor og bag berget skimtes større højder med tinder og sne)

BRAND (kommer oppe på stien, går nedover, standser midtvejs på en fremspringende knart og ser ned i dybet)
Ja, jeg kender mig igen!
Hvert et bådnøst, hver en grænd,
jordfaldsbakken, osets birke,
og den gamle brune kirke,
elvekantens olderbuske,
alting kan fra barn jeg huske.
Men jeg tror, at mere gråt
er det nu, og mere småt;
og på berget skavlen hænger
mere yderligt end da,
har af dalens snevre himmel
skåret bort endnu en strimmel,
luder, truer, skygger, stænger, —
stjæler mere sol ifra.
(sætter sig og ser langt udover)

Fjorden. Var den og den gang
lige styg og lige trang?
Det er bygevejr. Der står

ind en råsejlsjagt for børen.
Sør, indunder hamrens skygge,
øjner jeg en bod, en brygge,
og der bag en rødmalt gård! —
Det er enkens gård på øren!
Enkens gård. Min barndoms hjem.
Minders minder myldrer frem.
Der, imellem strandens stene,
blev min barnesjæl alene. —

Over mig er klemslens vægt,
tyngslen af at stå i slægt
med en ånd, som altid peged
jordvendt, udenfor mit eget.
Alt, hvad stort jeg vilde før,
vimrer nu som bag et slør.
Modet, magten har mig sveget,
hug og sjæl blir slap og sprød;
her, ved nærmelsen af hjemmet,
ser jeg på mig selv som fremmed, —
vågner bunden, klippet, tæmmet,
Samson lig i skøgens skød.

(ser atter ned i dybet)

Hvad er der for færd og virke?
Ud fra hver en plads og grænd
stævner kvinder, børn og mænd.
Snart i urd og snart i brækker
taber sig de lange rækker,
dukker atter op igen —
fremme ved den gamle kirke.

(rejser sig)

O, jeg kan jer ud og ind,
slappe sjæle, sløve sind!
Hele eders Fadervor
har ej såpass viljevinge,
ikke såpass angstens drøn,
at deraf tilhimmels når, —
klangfuldt, som en røst skal klinge, —
andet end den fjerde bøn!
Den er landets løsen jo,
den er folkets feltråb blevet.
Ud af sammenhængen revet,
ind i alle hjerter skrevet,
ligger den som stormfordrevet
vrag af eders hele tro! —
Væk fra dette klumre slug!
Der er grubeluft herinde; —
her kan ingen fanes dug
flagre frit for friske vinde!

(vil gå; en sten kastes ovenfra og ruller nedigennem lien tæt ved ham)

BRAND (råber op)

Hej der! Hvem kaster sten?

(GERD, en femtenårs pige, løber oppe på bergkammen med stene i forklædet)

GERD Han skreg!

Jeg traf!

(kaster igen)

BRAND Hør, barn; stands denne leg!

GERD

Der sidder han foruden mén
og vipper på en vindfældt gren!

(kaster igen og skriger)

Der kommer han så vild som før!
Hjælp! Hu! Han hugger mig med klør!

BRAND
I Herrens navn —!

GERD Hyss! Hvem er du?
Stå stilt, stå stilt; han flyver nu.

BRAND
Hvem flyver?

GERD Så du ikke høgen?

BRAND
Her? Nej.

GERD Den store stygge fugl
med kammen fladt på panden strøgen,
med rand om øjet rød og gul!

BRAND
Hvor går din vej?

GERD Til kirke.

BRAND Så?
Da kan vi to jo følge slå.

GERD
Vi to? Nej, jeg skal opad her.

BRAND (peger nedover)
Men der er kirken jo!

GERD (ser hånligt smilende på ham og peger ned)
Den der?

BRAND
Ja visst; kom med.

GERD Nej; der er stygt!

BRAND
Stygt? Hvorfor?

GERD Jo, for der er småt.

BRAND
Hvor har du set en større bygt?

GERD
En større? Å, det véd jeg godt.
Farvel!

(går opover)

BRAND Går der din kirkevej?
Den bær jo til den vilde hej.

GERD
Følg med mig, du, så skal du se
en kirke bygt af is og sne!

BRAND
Af is og sne! Nu går det op!
Derinde mellem tind og top,
jeg komme kan fra gut ihug,
der findes skal et dalstrøgs slug;
Iskirken tror jeg det blev kaldt;
om den blev mange slags fortalt;
et frossent tjern er gulv og toft,
på skavlen ligger sneen kram
og spænder vidt sig, som et loft,
udover søndre væggens kam.

GERD
Ja, det ser ud som is og fjeld,
men er nu kirke lige vel.

BRAND
Gå aldrig did; et vindstøds kast
har tidtnok voldt at bræen brast;
et skrig, et rifleskud er nok —

GERD (uden at høre på ham)
Kom med og se en rensdyrflok,
som skreden slog, så op den kom
ivår først med den store flom.

BRAND
Gå aldrig did; der er ej trygt!

GERD (peger ned)
Gå aldrig did; for der er stygt!

BRAND
Guds fred med dig.

GERD Kom heller med!
Deroppe messer fos og skred;
der præker vind på jøklens vold,
så du blir både hed og kold.
Og høgen slipper aldrig ind;
han slår sig ned på Svartetind, —
der sidder han, det styggetøj,
som hane på min kirkefløj.

BRAND
Vild er din vej og vild din sjæl, —
en langelek med sprukken fjæl.
Af slet blir slet kun, slet og ret, —
men ondt til godt kan vendes let.

GERD

Der kommer han med vingesus!
Nu får jeg se at nå ihus!
Farvel; i kirken er jeg tryg, —
hu, hvor han kommer arg og styg!
(skriger)
Kom ikke nær! Jeg kaster sten!
Slår du med klo, slår jeg med gren!
(flygter opover fjeldet)

BRAND (efter et ophold)

Se, det var og en kirkegæst.
I dal, — på hej, hvem gør det bedst?
Hvem vimrer værst og vildest frem,
hvem famler længst fra fred og hjem, —
det letsind som, med krans af løv,
lar legen gå langs brattest slug, —
det slapsind, som går vejen sløv,
fordi det så er skik og brug, —
det vildsind, som har slig en flugt,
at fast hvad ondt det ser, blir smukt? —
Til kamp på tvers, til kamp på langs
mod denne trippelallians!
Jeg ser mit kald; det glittrer frem,
som sol igennem glugg påklem!
Jeg véd mit hverv; de trolde tre
i faldet bøder verdens ve; —
får slægten dem først lagt i grav,
da viftes verdenspesten af!
Op; rust dig, sjæl! Dit sverd fra lænd!
Til kamp for himlens odelsmænd!
(han stiger ned i bygden)

ANDEN AKT

(Nede ved fjorden med bratte bergvægge omkring. Den gamle forfaldne kirke ligger på en liden bakke i nærheden. Et uvejr trækker op.) (ALMUEN, MÆND, KVINDER OG BØRN, er samlet i klynger dels på stranden dels i bakkerne. FOGDEN sidder i midten på en sten; en SKRIVERKARL hjælper ham; der deles korn og levnetsmidler ud. EJNAR og AGNES står omringet af en flok længere borte. Nogle både ligger i fjæren. BRAND kommer frem på kirkebakken uden at mærkes af mængden.)

EN MAND (bryder sig gennem trængslen)
Af vejen!

EN KVINDE
Jeg kom først!

MANDEN (skubber hende tilside) Gå væk!
(trænger sig frem til FOGDEN)
Se her; fyld gabet i min sæk!

FOGDEN
Giv tid.

MANDEN Ugørligt; jeg må hjem;
der sidder sultne fire—fem!

FOGDEN (spasende)
Du véd ej tallet på en prik?

MANDEN
Én drog med døden, da jeg gik.

FOGDEN
  Bi lidt. Du står på listen vel?
  (blader i sine papirer)
  Nej; — jo, du står. Det var dit held.
  (til SKRIVERKARLEN)
  Giv nummer ni og tyve sit. —
  Nå, nå, i godtfolk, vent dog lidt!
  Nils Snemyr?

EN MAND Ja!

FOGDEN Idag du får
  trekvart kun mod hvad du fik sidst.
  I er jo færre nu.

MANDEN Ja visst, —
  hun Ragnhild døde ret igår.

FOGDEN (noterer)
  Én mindre. Spart er altid spart.
  (til MANDEN, som fjerner sig)
  Men far nu ikke hen i fart
  og gift dig anden gang!

SKRIVERKARLEN (fniser) Hi, hi!

FOGDEN (hvasst)
  Hvad ler De af?

SKRIVERKARLEN
  Jeg lo fordi
  herr fogden er så morsom.

FOGDEN Ti!
  Det stævne her er ingen spas;
  men bedste råd mod gråd er fjas.

EJNAR (træder ud af flokken med AGNES)

Nu har jeg tømt den sidste lomme,
og pung og tegnebog er tomme; —
ombord jeg kommer som en fant,
og sætter uhr og stok i pant.

FOGDEN

Ja, I to kom i rette stund.
Hvad jeg har samlet, er kun lidt;
det slår ej til, som hver kan vide,
når fattig hånd og halvmæt mund
skal skifte deles del af sit
med dem, som intet har at bide.
(får øje på BRAND og peger op)
En til! Velkommen! Har De hørt
om hungersnøden, flommen, tørken,
så løs for pungen, er den snørt.
Vi tar imod af alle slags.
Vort forråd er på bunden straks; —
fem fiske små i armods ørken
gør intet måltid nutildags.

BRAND

Ti tusend, i en afguds navn
delt ud, blev ingen sjæl til gavn.

FOGDEN

Det var ej ord jeg bad Dem om.
Ord er kun sten, er maven tom.

EJNAR

Det er umuligt, at du véd
hvor hårdt og længe folket led!

Brand, her er uår, sult og sot.
Her ligger lig —

BRAND Jeg ser det godt.
På hvert et øjes blygrå ring
det kendes hvem som holder thing.

FOGDEN
Og endda står De hård som flint!

BRAND (træder ned iblandt mængden og siger med eftertryk)
Hvis livet her gik slapt og lindt,
gik trægt sin gang med hverdagsnød,
da ynked jeg jert skrig om brød.
Må du på fire krybe hjem,
da kommer dyret i dig frem.
Går dag for dag i lummer ro,
i skridtgang som et ligfærdstog,
da ligger det så nær at tro
sig strøgen ud af Herrens bog.
Men eder var han mere god;
han dryssed rædsel i jert blod;
med dødsnøds svøber han jer slog;
hvad dyrt han gav, han atter tog —

FLERE RØSTER (afbryder ham truende)
Han sparker os i al vor nød!

FOGDEN
Han skælder os, som gav jer brød?

BRAND (ryster paa hovedet)
O, kunde alt mit hjerteblod
jer læske som en helsens flod,

det skulde vælde frem i flom,
til årens seng var tør og tom.
Men her at hjælpe var en synd!
Se, Gud vil løfte jer af dynd; —
et livsfolk, — om end spredt og svagt, —
af trængslen suger marg og magt;
det sløve syn får falkeflugt,
og skuer vidt og skuer smukt,
den veke vilje skyder ryg
og ser bag striden sejren tryg;
men avler nød ej adelsfærd,
er flokken ej sin frelse værd!

EN KVINDE
Der slår et uvejr over fjord,
som om det vaktes ved hans ord!

EN ANDEN
Han ægger Gud! Min spådom mærk!

BRAND
Jer Gud gør intet underværk!

KVINDERNE
Se vejret! Se!

RØSTER BLANDT MÆNGDEN
Af bygden driv
den hårde sjæl med sten og kniv!

(Almuen stimler truende sammen om BRAND. FOGDEN træder imellem. — EN KVINDE, forvildet og forreven, kommer ilsomt ned over bakkerne)

KVINDEN (skriger frem mod flokken)
Hvor får jeg hjælp i Jesu navn!

FOGDEN
Hvad trænges? Nævn hvad nød, hvad savn —

KVINDEN
Ej nød, ej savn det gælder nu!
Det gælder verdens værste gru!

FOGDEN
Hvad er det? Tal!

KVINDEN Jeg har ej røst!
Hvor findes presten? — Hjælp og trøst!

FOGDEN
Her er ej prest —

KVINDEN Fortabt, fortabt!
Hård var du, Gud, at jeg blev skabt!

BRAND (nærmer sig)
Kanhænde dog her findes én.

KVINDEN (griber ham om armen)
Så lad ham komme, vær ej sen!

BRAND
Nævn mig din nød, så kommer han.

KVINDEN
Tversover fjorden —

BRAND Nu?

KVINDEN Min mand —
tre sultne små, og huset tømt, — —
sig nej, sig nej, — han er ej dømt!

BRAND
Tal først.

KVINDEN Min barm var tørket ud;
os hjalp ej mennesker, ej Gud;
den yngste tungt med døden drog;
det skar hans sjæl; han barnet slog —!

BRAND
Han slog —!

ALMUEN (i rædsel)
Sit barn!

KVINDEN I samme stund
han så sin gernings afgrundsbund!
Hans anger flommed som en elv;
han lagde voldshånd på sig selv. —
Kom, berg hans sjæl trods vejr og sjø!
Han kan ej leve, tør ej dø;
med liget ligger han i favn
og skriger på den ondes navn!

BRAND (stille)
Ja, her er nød.

EJNAR (bleg) Er muligt sligt!

FOGDEN
Han hører ej til mit distrikt.

BRAND (kort, til almuen)
Gør loss en båd og sæt mig over!

EN MAND
I sligt et vejr! Det ingen vover!

FOGDEN
Rundt fjorden går en sti —

KVINDEN Nej, nej, —
nu findes ingen farbar vej;
jeg foer den, men et elvebrudd
skar lige bag mig kloppen ud!

BRAND
Gør båden loss.

EN MAND Umuligt nu;
det bryder over grund og flu!

EN ANDEN
Se der! Et kast fra højden strøg,
så hele fjorden står i røg!

EN TREDJE
Er vejret sligt, med slag og skrald,
så lyser provsten messefald!

BRAND
En syndersjæl, sin domsstund nær,
ej venter efter vind og vejr!
(går ned i en båd og løser sejlet)
I vover båden?

EJEREN Ja; men bliv!

BRAND
Godt; kom nu den, som vover liv!

EN MAND
Jeg går ej med.

EN ANDEN Og ikke jeg.

FLERE
Det var den lige dødsens vej!

BRAND
Jer Gud hjalp ingen over fjord;
men husk, at min er med ombord!

KVINDEN (vrider hænderne)
Han ufrelst dør!

BRAND (råber fra båden)
Én mand er nok
til hjælp med øsekar og fok!
Kom, en af jer, som nylig gav!
Giv, mænd, giv indtil død og grav!

FLERE (viger tilbage)
Kræv aldrig sligt!

EN ENKELT (truende) Af båden ud!
Det er for stærkt at friste Gud!

FLERE RØSTER
Se, vejret vokser!

ANDRE Linen brast!

BRAND (hugger sig fast med bådshagen og råber til den fremmede kvinde)
Godt; kom da du; men kom i hast!

KVINDEN (viger tilbage)
Jeg! Her, hvor ingen —!

BRAND Lad dem stå!

KVINDEN
Jeg kan ej!

BRAND Kan ej?

KVINDEN Husk de små —!

BRAND (ler)
Dynd er den grund, I bygger på!

AGNES (vender sig med blussende kinder raskt om til EJNAR, lægger hånden på hans arm og siger)
Har alt du hørt!

EJNAR Ja; han er stærk!

AGNES
Gud signe dig! Du véd dit værk!
(råber til BRAND)
Se, — her er én, som vel er værd
at følge med på frelsens færd!

BRAND
Så kom!

EJNAR (bleg) Jeg!

AGNES Gå! Jeg har dig skænkt!
Højt ser mit syn, som før var sænkt!

EJNAR
Før dig jeg traf, jeg skulde skænkt
mig selv, og villig med ham styrt —

AGNES (bævende)
Men nu —!

EJNAR Mit liv er ungt og dyrt; —
jeg kan det ej!

AGNES (viger tilbage) Hvad har du sagt!

EJNAR
Jeg tør det ej!

AGNES (skriger ud) Nu blev der lagt,
med stormslag og med strømnings fos,
et verdenshav imellem os!
(til BRAND)
Jeg går i båden!

BRAND Godt; så kom!

KVINDERNE (forfærdede, idet hun springer ombord)
Hjælp, Jesus!

EJNAR (griber fortvivlet efter hende)
Agnes!

HELE MÆNGDEN (iler til)
Stands! Vend om!

BRAND
Hvor ligger huset?

KVINDEN (peger ud) Ende der, —
på næset bag det svarte skær!
(båden støder fra land)

EJNAR (skriger efter dem)
Husk dine syskend; husk din mor!
Frels livet!

AGNES Her er tre ombord!
(Båden sejler. Almuen stimler sammen paa højderne og ser efter den i stærk spænding)

EN MAND
Han klarer odden!

EN ANDEN Nej!

FØRSTE Jo se,
han har den agter alt i læ!

ANDEN
En kastevind! Den har dem fat!

FOGDEN
Se, se, — den stryger med hans hat!

EN KVINDE
Så svart, som korpens vinge, slår
i vejret vildt hans våde hår!

FØRSTE MAND
Alt står i kog og røg.

EJNAR Hvad var
det skrig, som gennem stormen skar?

EN KVINDE
Det kom fra fjeldet.

EN ANDEN (peger op) Der står Gerd
og ler og hujer ad hans færd!

FØRSTE KVINDE
Hun blæser i et bukkehorn
og kaster sten som koglekorn!

ANDEN KVINDE
Nu slang hun hornet som en vånd
og tuder i den hule hånd!

EN MAND
Ja, tud og skrig, du stygge trold, —
den karl har både vagt og skjold!

EN ANDEN
I værre vejr, med ham tilrors,
står trygt jeg næste gang tilfjords.

FØRSTE MAND (til EJNAR)
Hvad var han?

EJNAR Prest.

ANDEN MAND Ja, hvad han var, —
det kendtes vel, han var en karl!
I ham var mod og magt og trods.

FØRSTE MAND
Det var en rigtig prest for os!

MANGE RØSTER
Ja, det var rigtig prest for os!
(de spreder sig ud over bakkerne)

FOGDEN (samler sine papirer og bøger)
Det formløst er i alle fald
at træde op i fremmed kald,
og gribe ind og vove liv
foruden tvingende motiv. —
Jeg gør bestandig og min pligt, —
men altid indom mit distrikt.
(går)

(Udenfor hytten på næset. Det er langt på dagen. Fjorden ligger blank og stille.)
(AGNES sidder nede ved stranden. Lidt efter kommer BRAND ud af døren.)

BRAND

Det var døden. Af den tvætted
alle rædslers stænk og skræk;
nu med stille store træk
ligger han så lys og lettet.
Kan et svigtende bedrag
gøre nat til slig en dag?
Af sin vilde helvedbrøde
så han ydre skorpen kun, —
det, som nævnes kan med mund, —
det, som gribes kan med hænder, —
som hans navn med brandflek skænder, —
volden mod den lille døde.
Men de to, som sad forskræmt,
stirrende med store øjne,
stilt, som fugle sammenfløjne,
op i skorstenskrogen klemt, —
de, som bare så og så, —
skønte ikke selv hvorpå, —
de, hvis sjæle fik en plet
ætset ind, som ej de skrubber
af i tidens slid og tvæt,
selv som bøjde sølvhårsgubber, —
de, hvis livsens-elv skal rinde
ud fra dette stygge minde, —
de, som nu skal gro i lys
af hans nattegernings gys, —
de, som aldrig ud kan brænde
denne tankes ådselbål, —

dem han mægted ej at kende
som de to, der har ihænde
just det store eftermål. —
Og fra dem går kanske ud
led på led til synd og brudd.
Hvorfor? Hule afgrundssvar, —
de var sønner af sin far!
Hvad skal stryges ud i stilhed?
Hvad skal jævnes ud med mildhed?
Når begynder ansvarsvægten
af ens arvelod fra slægten?
Hvilken thingdag, hvilken dommer,
når det store forhør kommer!
Hvem skal prøve, hvem skal vidne,
hvor enhver er delinkvent;
hvem tør lægge frem sit skidne
transporterte dokument?
Tages da for godt det svar:
Gælden skriver sig fra far? —
Svimmeldybe nattegåde,
ingen mægter dig at råde.
Men på afgrundsbredden danser
sværmen uden sind og sanser; —
sjæle skulde skrige, bæve, —
men ej én blandt tusend øjner,
hvilket skyldberg der sig højner
fra det lille ord: at leve.

(Nogle mænd af almuen kommer frem bag huset og nærmer sig BRAND)

EN MAND

Vi skal nok mødes anden gang.

BRAND
Han har til eders hjælp ej trang.

MANDEN
Selv er han løst og hjulpen; men
i stuen sidder tre igen.

BRAND
Og så?

MANDEN Af smulerne, vi fik,
vi førte med en liden slik —

BRAND
Hvis alt du gav foruden livet,
da vid, at du har intet givet.

MANDEN
Hvis han, som her nu ligger død,
idag var stedt i livsensnød
og skreg om hjælp fra bådens hvælv,
jeg skulde vovet livet selv.

BRAND
Men sjælens nød har ingen vægt?

MANDEN
Husk på, vi er en slæbets slægt.

BRAND
Så vend jert hele fulde syn
fra lyset over åsens bryn;
skel ej, som nu, med venstre øjet
tilhimmels, og det højre vendt
mod muldet, hvor, med ryggen bøjet,
I har jer selv for åget spændt.

MANDEN
Jeg havde tænkt, du heller gav
det råd at ryste åget af.

BRAND
Ja, om I kan.

MANDEN Du ejer magt.

BRAND
Gør jeg?

MANDEN Alt mangen har os sagt
og vist, hvor vejen var, før nu; —
de pegte, men du gik den, du.

BRAND
Du mener —?

MANDEN Ikke tusend ord
sig prenter som én gernings spor.
Vi søger dig i bygdens navn; —
vi ser, en mand er just vort savn.

BRAND (urolig)
Hvad vil I mig?

MANDEN Bliv du vor prest.

BRAND
Jeg? Her!

MANDEN Du har vel hørt og læst,
vor menighed er presteløs?

BRAND
Ja nu jeg mindes —

MANDEN Før i tiden
var bygden stor, nu er den liden.
Da uår kom, da kornet frøs,
da sot faldt over folk og fæ,
da armod slog hver mand iknæ,
da nøden sang hver sjæl i døs,
da her blev dyrt på sul og sæd, —
da blev her prestedyrtid med.

BRAND
Kræv hvad du vil, men aldrig sligt!
På mig er lagt en større pligt.
Jeg trænger livets stærke røre,
jeg trænger verdens åbne øre.
Hvad skal jeg her? Hvor fjeldet stænger,
har mandemælet ingen magt.

MANDEN
Hvor fjeldet svarer, lyder længer
det ord, som fuldt og stærkt blir sagt.

BRAND
Hvem lukker sig i gruben inde,
når vangen vinker fri og flak?
Hvem pløjer ødemarken brak,
når der er odlet land at finde?
Hvem vil af kærner høste frugt,
når ungtrær står i modningsaldren?
Hvem sløver sig i døgnværkskvaldren,
når han har syners lys og flugt?

MANDEN (ryster på hovedet)
Din dåd forstod jeg, — ej dit ord.

BRAND
Spørg ikke mer! Ombord, ombord!
(vil gå)

MANDEN (træder ivejen for ham)
Det kald, som ej du slippe vil,
det værk, som nu du stunder til, —
det er dig altså dyrt?

BRAND Mit liv
i et og alt det er!

MANDEN Så bliv!
(med eftertryk)
Hvis alt du gav foruden livet,
så husk, at du har intet givet.

BRAND
Ét ejes, som du ej kan skænke;
det er dit eget indre selv.
Du tør ej binde, tør ej lænke,
du tør ej stemme kaldets elv; —
den vil sin vej til havets hvælv.

MANDEN
Blev den i myr og tjern begravet, —
den når som dugg tilslut dog havet.

BRAND (ser visst paa ham)
Hvo gav dig slige ord i munden?

MANDEN
Du gav mig dem i storværkstunden.
Da stormen skreg, da sjøen slog,
da frem trods storm og sjø du drog,
da for en rådløs syndersjæl

du satte livet på en fjæl, —
da strøg det gennem mangt et sind
snart koldt, snart varmt, som sol og vind,
da ringed det som klokkeklemt — —
(sænker stemmen)
Imorgen, kanske, er det glemt;
da firer vi det løftningsflag,
du hejste over os idag.

BRAND
Hvor kraft ej er, der er ej kald.
(hårdt)
Kan ej du være, hvad du skal, —
så vær alvorligt, hvad du kan;
vær helt og holdent muldets mand.

MANDEN (ser en stund paa ham og siger)
Ve dig, som slukte, da du gik;
ve os, som så et øjeblik!
(han går; de øvrige følger stille efter)

BRAND (ser længe efter dem)
En for en med bøjde nakker
går den stille klynge hjem.
Sindet sturer, foden sakker,
staver tungt og træt sig frem;
hver af dem med tungsinds lader
går som truet af et ris,
går, som menneskenes fader
dreven ud af Paradis, —
går, som han, med skyldslørt tinding, —
ser, som han, i mørkets gab, —
bær, som han, sin kundskabs vinding, —
bær, som han, sin blindheds tab;

Mennesket jeg kækt har villet
skabe nyt og helt og rent; —
der er værket, — brødens billed,
ikke Guds, som det var ment. —
Ud herfra til større vidder;
her er rum ej for en ridder!
(vil gå, men standser, idet han ser AGNES ved stranden)
Se, hvor lyttende hun sidder,
som om her var sang i luften.
Lyttende hun sad i båden,
da den skar de rørte vande, —
lyttende hun holdt i tuften, —
lyttende hun havråksfråden
rysted af sin klare pande.
Det ser ud som hørslen bytted
plads og hun med øjet lytted.
(nærmer sig)
Unge pige, er det fjordens
krumme vej, som synet følger —?

AGNES (uden at vende sig)
Hverken fjordens eller jordens;
begge sig for synet dølger.
Men en større jord jeg skimter;
skarpt mod luften står dens runding;
have ser jeg, floders munding;
solblink gennem tågen glimter.
Jeg ser slaglys, luerøde,
legende om skyslørt tinde,
ser en umålt ørkens øde.
Store palmer står derborte,
svajer i de hvasse vinde,

kaster bag sig skygger sorte.
Intet livstegn er at finde;
det er ligt en jord, som skabes;
og jeg hører røster runge,
og jeg hører stemmer tolke:
nu du frelses eller tabes;
gør dit værk, det ansvarstunge; —
denne jord skal du befolke!

BRAND (reven med)
Sig, hvad mer du ser!

AGNES (lægger hånden på brystet)
Herinde
kan jeg kende kræfter ulme,
kan jeg føle floder svulme,
kan jeg se en dagning rinde.
Hjertet, lig en verden, vider
stort sig ud til alle sider,
og jeg hører stemmer tolke:
denne jord skal du befolke!
Alle tanker, som skal komme,
hver en gerning, som skal gøres,
vågner, hvisker, ånder, røres,
som om fødslens stund var omme;
og jeg aner mer end øjner
ham, som ovenom sig højner,
føler at han skuer ned
fuld af sorg og kærlighed,
lys og mild som morgenrøden,
og bedrøvet dog til døden;
og jeg hører røster runge:

nu du skabe skal og skabes;
nu du frelses eller tabes; —
gør dit værk, det ansvarstunge!

BRAND

Indad; indad! Det er ordet!
Did går vejen. Der er sporet.
Eget hjerte, — det er kloden,
nyskabt og for Gudsliv moden;
der skal viljegribben dødes,
der den nye Adam fødes.
Lad så verden gå sin gang
under trældom eller sang; —
men ifald vi fiendtligt mødes, —
hvis mit værk den knuse vil, —
da, ved himlen, slår jeg til!
Plads på hele jordens hvælv
til at være helt sig selv, —
det er lovlig ret for manden,
og jeg kræver ingen anden!

(tænker stille en stund og siger)

Være helt sig selv! Men vægten
af ens arv og gæld fra slægten?

(standser og ser ud)

Hvem er hun, som jordvendt kommer
klavrende opover bakken,
kroget, ludende med nakken?
For at puste må hun stå,
støtter sig for ej at slingre,
griber med de magre fingre
hvasst i sine dybe lommer,
som en skat hun slæbte på.

Om den visne benrad slænger
stakken, som en fjærhams lægg;
hånden krummer sig som tænger;
hun er ørnen lig, der hænger
spigret på en stabbursvæg.
(pludselig angst)
Hvilket iskoldt barneminde,
hvilket gufs fra hjem og fjord
drysser rim om denne kvinde, —
drysser værre rim herinde — —?
Nådens Gud! Det er min mor!

BRANDS MODER (kommer opover, standser halvvejs synlig i bakken, holder hånden skyggende over øjnene og ser sig om)
Her, har de sagt, han var.
(kommer nærmere) Den onde
ta'e solen — hun gør halvt mig blind!
Søn, er det dig?

BRAND Ja.

MODEREN (gnider øjnene) Hu; det skin,
det brænder en i synet ind;
en kan ej skille prest fra bonde.

BRAND
Derhjemme så jeg aldrig sol
fra løvet faldt til gøgen gol.

MODEREN (ler stille)
Nej, der er godt. Der blir en frossen,
som istap-kallen over fossen.
En blir så stærk, at hvadsomhelst
en tør, — og tror sig endda frelst.

BRAND
Goddag. Farvel. Min tid er knap.

MODEREN
Ja, du har altid været rap.
Som gut du stunded bort herfra —

BRAND
At bort jeg foer, dig tyktes bedst.

MODEREN
Ja, det var skelligt nu som da;
det trængtes vel at du blev prest.
(betragter ham nærmere)
Hm, han er vokset stærk og stor.
Men agt nu bare på mit ord, —
vær vaer om livet!

BRAND Er det alt?

MODEREN
Ja, livet? Ja, hvad er der mere?

BRAND
Jeg mener: rådet, som nu faldt,
er det det hele?

MODEREN Véd du flere,
så brug dem som du vil. Men livet,
berg det for mig; jeg har det givet.
(vred)
Det spørges vidt, hvad du har øvet;
og det har gjort mig ræd og skræmt.
Tilfjords idag! Du kunde røvet,
hvad du for min skyld skulde gemt.

Du er den eneste i slægten.
Du er min søn, mit kød og blod.
Du slutter af, som tagryg-lægten,
det hus, jeg tømred fod for fod.
Hold fast; stå stærk; bær lange tider!
Vær vaer om livet! Aldrig svigt!
At leve er en arvings pligt, —
og du blir min — engang — omsider —

BRAND
Så? Derfor er det, at du kommer
og søger mig med fyldte lommer?

MODEREN
Søn, er du gal!
(viger tilbage)
Kom ikke nær!
Bliv stående! Jeg slår med staven!
(roligere)
Hvad mente du med det? — Hør her!
Jeg ældes år for år; det bær
sent eller tidligt frem mod graven;
så får du alt, hvad jeg har ejet;
det ligger tællet, målt og vejet. —
Jeg har ej på mig! — Hjemme ligger
det hele. Det er ikke stort;
men den, som får det, er ej tigger. —
Stå der du står! Kom ej herbort! —
Jeg lover dig, jeg skal ej putte
i sprækker eller grave ned
en hvid på noget ukendt sted, —
ej gemme noget under stene,

i muren, under gulvets fjæl; —
du, sønnen min, får arven hel;
altsammen går til dig alene.

BRAND
På visse vilkår?

MODEREN På det ene,
at ej du skal med livet rutte.
Hold ætten oppe, søn for søn;
jeg kræver ngen anden løn.
Og sørg så for, at intet spildes, —
at intet deles eller skilles; —
øg, eller ikke, hvad du får;
men gem det, gem det år for år!

BRAND (efter et kort ophold)
En sag får klares mellem os.
Jeg har fra gut af vist dig trods; —
jeg var ej søn, du var ej mor,
til du blev grå og jeg blev stor.

MODEREN
Jeg kræver ikke klap og smek.
Vær som du vil; jeg er ej vek.
Vær hård, vær strid, vær istapkold, —
det kløver ej mit bringeskjold;
gem blot din arv, — om død og gold, —
når kun den er i slægtens vold!

BRAND (går et skridt nærmere)
Og hvis jeg tvertom fik isinde
at strø den ud for alle vinde?

MODEREN (tumler tilbage)
Strø ud, hvad gennem trældoms-år
har krøgt min ryg og blegt mit hår!

BRAND (nikker langsomt)
Strø ud.

MODEREN Strø ud! Hvis det du gør,
for vinden ud min sjæl du strør!

BRAND
Og hvis jeg gør det lige vel?
Hvis ved din seng jeg står en kveld,
når lys er foran lejet sat,
når du med salmebog i hænder
skal sove dødens første nat, —
hvis da jeg gramser, famler, kender,
hvis frem jeg finder skat for skat, —
hvis jeg tar lyset, hvis jeg tænder —?

MODEREN (nærmer sig i spænding)
Hvor har du denne tanke fra?

BRAND
Hvorfra? Skal jeg fortælle?

MODEREN Ja!

BRAND
Ifra et barndomseventyr,
som aldrig af mit minde flyr,
som skræmmer sjælen, lig et ar
ifra et helet hareskar.
Det var en høstkveld. Død var far,
og du lå syg. Jeg sneg mig ind,

hvor han lå bleg i vokslysskin.
Jeg stod og stirred fra en krog,
og så han holdt en salmebog;
mig undred mest den dybe dvale,
og hvi hans håndled var så smale;
jeg kendte lugt af kuldslået lin; —
da hørte jeg på gangen trin; —
ind kom en kvinde, så mig ej, —
hun gik til sengen rakt sin vej.
Hun gav sig til at gramse, rode;
først flytted hun den dødes hode,
så trak hun frem en bundt, så flere, —
hun tælled, hvisked: mere, mere!
Så grov hun ud af sengens puder
en pakke, bunden til med knuder;
hun rev, hun hugg med ilske hænder,
hun bed den op med sine tænder.
Hun grov pány. Hun hitted flere.
Hun tælled, hvisked: mere, mere!
Hun græd, hun bad, hun jamred, svor;
hun vejred efter gemslers spor, —
og fandt hun, — fluks med jublens angst
hun skød, som falken, på sin fangst.
Tilslut var hver en lønkrog tømt;
hun gik af stuen som en dømt;
hun svøbte fundet i en pjalt
og stønned stilt: så det var alt!

MODEREN

Mit krav var stort, mit fund var skralt;
og det var mer end dyrt betalt.

BRAND
Det blev dig dyrere endda;
mit sønnesind det stjal dig fra.

MODEREN
Lad gå. Det er jo gammel brug
at købe gods for sind og hug.
Jeg gav fra først en større pris;
jeg tror, jeg gav mit livs forlis.
Jeg noget gav, som nu er slukt; —
det står mig for som lys og flugt,
som noget både dumt og smukt; —
jeg gav, hvad knapt jeg længer véd; —
folk kaldte det for kærlighed. —
Jeg mindes godt, min strid var svar;
jeg mindes godt det råd fra far:
Glem husmandsgutten; tag den anden;
agt ikke på hans visne krop;
det er en karl med kløgt i panden;
han øger ejet dobbelt op! —
Jeg tog ham, men fik skam til tak.
Til dobbelt op han aldrig rak.
Men siden har jeg slæbt og slidt,
så nu der fattes ikkun lidt.

BRAND
Og mindes du, så nær din grav,
at sjælen du på købet gav?

MODEREN
At det jeg mindes, vistes bedst,
da sønnen min blev sat til prest.

Når timen kommer, for min tarv
du sørge skal til tak for arv.
Jeg ejer både fast og løst;
du ejer ord og magt og trøst.

BRAND
Så klog du er, du så dog fejl,
da mig du så i hjemmets spejl.
Der gives fler langs li og led
med slig forældrekærlighed; —
I ser i barnet en forvalter
for husets efterladte pjalter;
af evigheden går et skær
forbi jer tanke hist og her;
I griber efter den og mener
I tingen er på livet nær,
når æt og arv I sammengrener, —
at døden I med livet ener,
at evighed som sum I får
af sammenlagte rækker år.

MODEREN
Gransk ikke, søn, din moders sind,
men tag din arv, når den blir din.

BRAND
Og gælden?

MODEREN Gælden? Hvilken gæld?
Der er ej nogen gæld.

BRAND Nu vel;
men hvis der var, — jeg måtte svare
til hvert et skyldbrev, alting klare.

Søns sag det er, at alle krav
sker fyldest på hans moders grav;
var huset tomt, når jeg det tog, —
jeg arved dog din skyldnerbog.

MODEREN
Så byder ingen lov.

BRAND Ej den,
som skreven er med blæk og pen;
men i hvert ærligt sønnesind
en anden lov står ristet ind, —
og denne lov skal fyldest ske.
Forblindede, lær dog at se!
Guds bo på jord har du forringet,
dit sjælelån har du forødt,
det billed, hvori du blev født,
har du med dyndets skimmel dækt;
den ånd, som engang var bevinget,
har du i myldret vingestækt.
Det er din gæld. Hvor vil du hen,
når Herren kræver sit igen?

MODEREN (sky).
Hvor jeg vil hen? Hvor hen?

BRAND Frygt ej;
din søn tar al din gæld på sig.
Gudsbilledet, som du har plettet,
i mig skal rejses viljetvættet!
Gå du kun trøstig til de døde.
Gældbunden sover ej min mor; —
jeg klarer gælden.

MODEREN Gæld og brøde?

BRAND
Din gæld. Kun den; mærk vel mit ord.
Din sjælegæld din søn skal klare;
men for din synd må selv du svare.
Den sum af menneske, som blev
forskingret i en jordtræls stræv,
kan indtil sidste rest og hvid
betales ved en andens id;
men at den ødtes, det er brøden;
for den er anger — eller døden!

MODEREN (urolig)
Det er nok bedst jeg kommer hjem
i skyggen under bræens brem;
her skyder giftig tankegrøde
i dette klumre solskins skær;
en blir af duften næsten svimmel.

BRAND
Søg skyggen du; jeg er dig nær.
Og drages du mod lys og himmel,
og stunder du imod et møde,
da skik mig bud og jeg skal komme

MODEREN
Ja, du med dine straffedomme!

BRAND
Nej, varm som søn og mild som prest
jeg værger dig mod rædslens blæst;
med sang jeg ved dit lejes fod
skal svale svien i dit blod!

MODEREN
Det lover du med hånd og mund?

BRAND
Jeg kommer i din angers stund.
(nærmere ved hende)
Men vilkår sætter jeg, som du.
Alt, hvad til jord dig binder nu,
skal du frivilligt kaste af
og skride nøgen mod din grav.

MODEREN (slår vildt imod ham)
Byd ilden skilles fra sin hede,
sne fra sin frost, sjø fra sin væde!
Slå af!

BRAND Kast midtfjords barn af båden,
og bed at Gud vil signe dåden.

MODEREN
Kræv anden bod; kræv sult og tørst, —
men ikke det, som tykkes størst!

BRAND
Går end det største udenom,
al resten mildner ej hans dom.

MODEREN
Jeg lægger sølv i kirkeblok!

BRAND
Alt?

MODEREN Søn, er meget ikke nok?

BRAND
For dig er intet bodsværk, før,
som Hjob på askens hob, du dør.

MODEREN (vrider hænderne)

Mit liv forspildt, min sjæl forstødt;
om stakket tid mit gods forødt!
Så hjem og kryste tæt i favn
alt, hvad af mit endnu bær navn!
Mit gods, mit smærtens barn, mit gods, —
for dig jeg rev mit bryst tilblods; —
nu hjem og græde som en mor
ved vuggen for sit syge nor. —
Hvi blev min sjæl da født i kød,
når kødets elsk er sjælens død? —
Bliv nær mig, prest! — jeg véd ej nu
hvad sind jeg får i timens gru.
Må alting jeg ilive miste, —
jeg vil dog vente til det sidste.

(går)

BRAND (ser efter hende)

Ja, din søn skal nær sig holde,
bie på din bodsstunds bud,
varme op din gamle kolde
hånd, så fort den rækkes ud.

(går nedover til AGNES)

Kvelden blev ej morgnen lig.
Da stod sind og hug til krig;
fjernt jeg hørte slagsang klinge,
vredens sverd jeg vilde svinge,
knuse løgnen, dræbe trolde,
klemme verden mellem skjolde.

AGNES (har vendt sig om og ser lyst op til ham)

Morgnen var mod kvelden bleg.
Da jeg vilde løgn og leg,

vilde vinde, vilde skabe,
hvad min vinding var at tabe.

BRAND

Stærke drømme, fagre drømme
kom i flok som vilde svaner,
løfted mig på brede vinger.
Udad så jeg mine baner; —
slægtens, tidens skyldbetvinger
stævned stor på støjens strømme.
Kirkeprocessioners pragt,
hymner, virak, silkefaner,
gyldne skåler, sejersange,
løftnings-jublen fra de mange,
lyste, om mit livsværk lagt. —
Alt lå lokkende og rigt; —
men det hele var et digt,
kun et viddens glimmersyn,
halvt i solblink, halvt i lyn. —

Nu jeg står, hvor gråt det kvelder
længe førend dagen hælder, —
står imellem urd og sund,
udestængt fra verdensvrimlen,
med en strime kun af himlen, —
men jeg står på hjemmets grund.
Sunget er mit søndagsdigt;
af må vingehesten sadles;
men jeg ser et større mål,
end en dyst med ridderstål, —
slidets dagværk, yrkets pligt,
skal til søndagsgerning adles.

AGNES

Og hin Gud, som skulde falde?

BRAND

Han skal falde ligefuldt, —
men i løndom, dulgt og skjult,
ikke åbenlyst for alle.
Grant jeg ser, at fejl jeg tolked
frelsens helsebod for folket.
Ingen bramfuld storværkshandling
løfter slægten til forvandling;
vækkelsen af rige evner
bøder ej dens sjælerevner.
Det er viljen, som det gælder!
Viljen frigør eller fælder,
viljen, hel, i alt det spredte,
i det tunge som det lette. —

(vender sig indover mod bygden, hvor aftenskyggerne begynder at falde)

Kom da, mænd, som vandrer sløve
i min hjembygds lukte dale; —
sjæl mod sjæl i tomandstale
vil vort lutringsværk vi prøve,
halvhed fælde, løgnen døve,
vække viljens unge løve!
Hånd om hakken, som om sverdet,
enes kan med mandeværdet;
ét er målet, — det at blive
tavler, hvorpå Gud kan skrive.

(Han vil gå. EJNAR møder ham)

EJNAR

Stands og giv mig, hvad du tog!

BRAND
Er det hende? Der hun sidder.

EJNAR (til AGNES)
Vælg imellem lyse vidder
og den skumle sorgens krog!

AGNES
Jeg har intet valg at gøre.

EJNAR
Agnes, Agnes, lån mig øre!
Kom ihug den gamle lære:
let at løftes, tungt at bære.

AGNES
Gå med Gud, du fagre frister;
jeg skal bære til det brister.

EJNAR
Tænk på alle dine kære!

AGNES
Hils til syskend, hils til mor;
brev jeg skikker, får jeg ord.

EJNAR
Ude på de blanke vande
skær de hvide sejl fra strand; —
længsler lig på drømfyldt pande,
høje, perlestænkte stavne,
jager, flygter, for at havne
fjernt ved et forgættet land!

AGNES
Sejl i vester eller øster; —
tænk på mig som en begravet.

EJNAR
Agnes, følg mig som en søster!

AGNES (ryster på hovedet)
Mellem os er verdenshavet.

EJNAR
O, så hjem da til din mor!

AGNES (stille)
Ej fra lærer, ven og bror.

BRAND (kommer et skridt nærmere)
Unge kvinde, vogt dig vel.
Klemt imellem fjeld og fjeld,
skygget om af tag og tinde,
stængt i revnens halvnat inde,
skal mit liv fra nu af rinde
som en stur Oktoberkveld.

AGNES
Mørket skræmmer ikke længer;
stjernen gennem skyen trænger.

BRAND
Husk, at jeg er streng i kravet,
fordrer intet eller alt;
hvis på vejen fra du faldt,
var dit liv som slængt i havet.
Ingen prutningsmon i nøden,
ingen eftergivt i brøden; —

strækker ikke livet til,
må du villigt gå i døden!

EJNAR

Flygt fra dette vilde spil!
Slip den mørke lovens mand;
lev det liv, du véd, du kan!

BRAND

Vælg; — du står på vejens skille.

(går)

EJNAR

Vælg imellem storm og stille!
Valget mellem gå og bliv
valg er mellem fryd og sorgen,
valg imellem nat og morgen,
valg imellem død og liv!

AGNES (rejser sig og siger langsomt)

Ind i natten. Gennem døden. —
Bagom dæmrer morgenrøden.

(Hun følger efter, hvor BRAND gik. EJNAR ser en stund som fortabt efter hende, bøjer hovedet og går udover mod fjorden igen)

TREDJE AKT

(Tre år senere. En liden have ved prestegården. Høj fjeldvæg ovenfor, stengærde omkring. Fjorden ligger trang og lukket i baggrunden. Husdøren går ud til haven. Eftermiddag)

(BRAND står på trappen udenfor huset. AGNES sidder på trinet nedenfor)

AGNES

Min elskte husbond, atter foer
dit øje angstfuldt over fjord —

BRAND

Jeg venter bud.

AGNES Du er urolig!

BRAND

Jeg venter bud ifra min mor.
Tre år har jeg nu ventet trolig
det bud, som aldrig blev mig bragt.
Imorges blev for visst mig sagt,
at hendes time snart er omme.

AGNES (sagte og kærligt)

Brand, uden bud du skulde komme.

BRAND (ryster på hovedet)

Har hun ej anger for sin brøst,
jeg véd ej ord, jeg har ej trøst.

AGNES
Hun er din mor.

BRAND Jeg har ej ret
at dyrke guder i min æt.

AGNES
Brand, du er hård!

BRAND Mod dig?

AGNES O, nej!

BRAND
Jeg spåde dig en trængsels-vej.

AGNES (smiler)
Det slog ej ind; du har ej holdt
dit ord.

BRAND Jo, her er hvasst og koldt;
her bleges skæret på din kind;
det isner i dit veke sind.
Vort hus er ingen trivsel ved;
det ligger midt i urd og skred.

AGNES
Her ligger det desmere trygt.
Så yderligt har bræen bygt,
at når ved løvspræts-tid den går,
den skrider udenover os,
og prestehuset urørt står,
som inde i en hulfalds-fos.

BRAND
Og sol, som aldrig rækker hid.

AGNES
Den danser jo så varm og blid
på bergets skulder bent imod.

BRAND
Tre uger, ja, — ved sommertid, —
men vinder aldrig til dets fod.

AGNES (ser visst på ham, rejser sig og siger)
Brand, der er ét, som gør dig ræd!

BRAND
Nej, dig!

AGNES Nej, dig!

BRAND Du bær en gru,
en løndomsfuld.

AGNES Brand, også du!

BRAND
Du svimler, som ved stupets bredd!
Tal ud! Nævn alt!

AGNES (standser) Jeg stundom skalv — —

BRAND
Du skalv! Hvem skalv du for?

AGNES For Alf.

BRAND
For Alf?

AGNES Du også!

BRAND Stundom, ja!
Men nej, han tages os ej fra!
Gud er jo god! Min lille gut
sig vokser stor og stærk tilslut.
Hvor er han nu?

AGNES Han sover.

BRAND (ser ind gennem døren) Se;
han drømmer ej om sot og ve;
den lille hånd er trind og rund —

AGNES
Dog bleg.

BRAND Ja bleg; men det går over.

AGNES
Hvor sødt og kvægende han sover.

BRAND
Gud signe dig; sov nu dig sund!
(lukker døren)
Med dig og ham blev lys og fred
om alt mit kaldsværk sænket ned;
hver sorgens stund, hver gerning svær,
blev let at bære mellem jer;
hos dig mig aldrig modet sveg,
mig styrke gav hans barneleg.
Mit kald jeg tog som martyrdom;
men se, hvor alt har vendt sig om,
hvor held har fulgt mig på min færd —

AGNES
Ja, Brand; men du er heldet værd.
O, du har kæmpet, lidt og stridt, —

har døjet ondt, har slæbt og slidt;
jeg véd, at stilt du blod har grædt —

BRAND
Ja vel; men alt mig tyktes let;
med dig drog kærligheden ind,
som solklar vårdag i mit sind.
Den havde før jeg aldrig kendt;
ej far, ej mor den havde tændt;
de dulmed helst den flyvegnist,
som sprang af asken her og hist.
Det var som al den sum af mildt,
jeg havde båret dulgt og stilt,
blev sparet til en glorie-glød
om ham og dig, min hustru sød!

AGNES
Ej os alene; alle dem,
som nu er lemmer af vort hjem,
hver sorgens søn, hver nødens bror,
hvert barn, som græd, hver mor, som led,
et kvægsomt sæde finder ved
dit hjertes fulde, rige bord.

BRAND
Men gennem dig og ham. I to
slog mildheds-åndens himmelbro.
Ej nogen sjæl kan alle favne,
hvis ikke først han elsked én;
jeg måtte længte, måtte savne,
så hjertet hærded sig til sten —

AGNES
Og dog — din kærlighed er hård;
den, som du klappe vil, du slår.

BRAND
Dig, Agnes?

AGNES Mig? O nej, du kære;
let var, hvad mig du bød at bære; —
men mangen sjæl ifra dig faldt
ved kravet: intet eller alt!

BRAND
Hvad verden kalder kærlighed,
jeg ikke vil og ikke véd.
Guds kærlighed jeg kender til,
og den er ikke vek og mild;
den er til dødens rædsel hård,
den byder klappe, så det slår.
Hvad svarte Gud i oljelunden,
da sønnen lå i sved og skræk
og bad og bad: tag kalken væk!
Tog han ham smærtens kalk fra munden?
Nej, barn, den måtte ud til bunden.

AGNES
O, målt med slig en målestok,
er dømt al jordens sjæleflok.

BRAND
Ej nogen véd, hvem dommen når;
men i en evig ildskrift står:
vær tro til prøvens sidste slutning,

livskronen vindes ej ved prutning!
Ej nok, i angstens sved at bades;
du må igennem martrens ild.
At ej du kan, dig visst forlades, —
men aldrig, at du ikke vil.

AGNES
Ja, det skal være, som du siger.
O, løft mig, løft mig, hvor du stiger;
led mig mod dine høje himle;
stærk er min hug, men sløvt mit mod;
tidt angst mig slår, mig tykkes svimle,
og træt og jordtung er min fod.

BRAND
Se, Agnes, for den hele hjord
er kravet: ingen fejg akkord!
I alt sit værk en mand er dømt,
hvis halvt det øves og på skrømt.
Den lære skal til lovbud hæves,
ej gennem ord, men ved at leves.

AGNES (kaster sig om hans hals)
Jeg går, hvor du har foden sat!

BRAND
For to er ingen klev for brat.

(DOKTOREN er kommen nedover vejen og standser udenfor havegærdet)

DOKTOREN
Hej, øves leg af kælne duer
på disse ørkenbrune tuer!

AGNES
Min gamle doktor, er du her!
O, kom dog indom!
(løber ned og åbner havegrinden)

DOKTOREN Ej til jer!
Du véd jo godt, at jeg er vred.
At knytte sig til sligt et sted,
hvor viddens vejr og vintrens vind
skær iskoldt gennem sjæl og skind —!

BRAND
Ej gennem sjælen.

DOKTOREN Ikke? Nå!
Nej-nej, det lader næsten så.
Det synes, som jer hastværks-pagt
står lige fuldt og fast ved magt,
skønt ellers, efter gammel skik,
en skulde tro, at fort forgik,
hvad skabt blev i et øjeblik.

AGNES
Et solskærs kys, et klokkeslag,
kan vække for en sommerdag.

DOKTOREN
Farvel. Jeg ventes hos en syg.

BRAND
Min mor?

DOKTOREN Ja. Skal De samme vej?

BRAND
Nu ikke.

DOKTOREN Var der kanske?

BRAND Nej.

DORTOREN
Prest, De er hård. I sludd og fyg
jeg sled mig over vidden frem,
skønt godt jeg véd, hun er af dem,
der lønner som et fattiglem.

BRAND
Gud signe Deres kløgt og flid.
Let, om De kan, den tunge strid.

DOKTOREN
Min vilje signe han; jeg kom,
så fort i nød det spurgtes om.

BRAND
Dem har hun budsendt; jeg er glemt; —
jeg venter, venter hjerteklemt.

DOKTOREN
Kom uden bud!

BRAND Før bud hun sender,
jeg intet hverv dernede kender.

DOKTOREN (til AGNES)
Du veke stakkel, som blev lagt
i slige hårde hænders magt!

BRAND
Jeg er ej hård.

AGNES Sit blod han gav,
hvis hendes sjæl det tvætted af!

BRAND
Som hendes søn i arv jeg tog
frivillig hendes skyldnerbog.

DOKTOREN
Klar Deres egen!

BRAND Manges mén
for Gud kan klares gennem én.

DOKTOREN
Ej gennem en, der selv som tigger
i skyld opover øret ligger.

BRAND
Rig eller tigger; — helt jeg vil, —
og dette ene strækker til!

DOKTOREN (ser stivt på ham)
Ja, mandeviljens *qvantum satis*
står bogført som din rigdoms rad; —
men, prest, din *conto caritatis*
er bogens hvide jomfrublad!
(går)

BRAND (følger ham en stund med øjnene)
Ej noget ord blev sølet ned
i løgn som ordet kærlighed; —
det lægger de med Satans list
som slør udover viljens brist;
med det de dækker svigfuldt til,
at livet er et leflespil.
Er stien trang og brat og skred,
den knappes af — i kærlighed;
går en ad syndegaden bred,

han har dog håb — i kærlighed;
så en sit mål, og dog ej stred,
han sejre kan — i kærlighed;
går en sig vild, skønt ret han véd, —
der er et ly — i kærlighed!

AGNES
Ja, det er falskt, og endda må
jeg tidt mig spørge: e r det så?

BRAND
Ét springes over; viljen først
må læske lovens retfærds-tørst.
Først må du v i l l e, ikke blot
hvad gørligt er i stort og småt,
ej blot hvor dåden i sig bær
en sum af møje og besvær, —
nej, ville må du stærk og glad
igennem alle rædslers rad.
D e t er ej martyrskab, i ve
at dødes på et korsets træ;
først d e t at v i l l e korsets død,
at v i l l e midt i kødets nød,
at v i l l e midt i åndens angst,
først d e t t e er din frelses fangst.

AGNES (klynger sig tæt til ham)
Når kravet skræmmer med sin gru, —
min stærke husbond, tal da du!

BRAND
Vandt viljen sejr i s l i g en strid,
d a kommer kærlighedens tid,

da daler den som duen hvid
og bringer livets oljeblad;
men her, mod slægten, slap og lad,
ens bedste kærlighed er had!

(i skræk)

Had! Had! En verdenskamp at ville
det enkle ord, det lette, lille!

(går ilsomt ind i huset)

AGNES (ser gennem den åbne dør)

Han knæler hos sin søde dreng
og vugger hodet som i gråd;
han knuger sig til barnets seng,
som en, der ej véd hjælp og råd. —
O, hvilken sum af kærlighed
i denne stærke mandesjæl!
Alf tør han elske; barnets hæl
endnu ej verdens-slangen bed.

(udbryder forfærdet)

Op springer han med hænders vrid!
Hvad ser han! Han er askehvid!

BRAND (ud på trappen)

Kom der ej bud?

AGNES Nej, intet bud.

BRAND (ser tilbage ind i huset)

Det brænder i hans stramme hud;
hans tinding hamrer, pulsen banker —!
O, frygt ej, Agnes!

AGNES Gud, hvad tanker —

BRAND
  Nej, frygt blot ej —
(råber udover vejen)
Der ser jeg budet!

EN MAND (gennem havegrinden)
  Nu får du komme, far!

BRAND (ilsomt) Ja straks!
  Hvad hilsning bær du?

MANDEN Ugrej slags;
  hun sad i sengen, frem hun luded
  og sagde: gå; få presten hentet;
  mit halve gods for sakramentet.

BRAND (viger tilbage)
  Det halve! Nej! Sig nej!

MANDEN (ryster på hovedet) Da var
  ej budet ærligt bragt dig, far.

BRAND
  Det halve! Halve! Alt var ment!

MANDEN
  Kanhænde det; men lydt og rent
  blev ordet sagt. Jeg glemmer sent.

BRAND (griber ham om armen)
  På Herrens dag, for dommen stævnt,
  du vidne tør, det ord blev nævnt?

MANDEN
  Ja.

BRAND (fast)
  Gå og sig, det svar blev sendt, —
  ej kommer prest, ej sakrament.

MANDEN (ser uvisst på ham)

Du har nok ikke skønt mig da;
det er din mor, jeg kommer fra.

BRAND

Jeg kender ingen tvedelt ret
for fremmedfolk og egen æt.

MANDEN

Hårdt ord er det.

BRAND Hun véd, det galdt
at byde intet eller alt.

MANDEN

Prest!

BRAND Sig, at mindste guldkalv-stump
er lige fuldt en afguds-klump.

MANDEN

Med svarets svøbe skal jeg slå
så let og lindt, jeg kan og må.
For hende gror den trøst endnu:
Gud er ej fuldt så hård som du!

(går)

BRAND

Ja, denne trøst har tidtnok blæst
sin ådsel-luft til verdens pest.
Med sang og skræk i knibens stund
en dommer smøres nemt om mund.
Naturligvis! Det så sig bør!
De kender jo sin mand fra før; —
fra alt sit værk de godt jo véd,
at gubben lar sig prutte med.

(Manden har ude på vejen mødt en anden; de kommer begge i følge tilbage)

BRAND
Nyt budskab!

FØRSTE MAND Ja.

BRAND Hvad bringer du?

DEN ANDEN
Ni tiende-dele lød det nu.

BRAND
Ej alt?

DEN ANDEN Ej alt.

BRAND Mit svar er kendt; —
ej kommer prest, ej sakrament.

ANDEN MAND
Hårdt har i ve og værk hun bødt —

FØRSTE
Prest, kom ihug, hun har dig født!

BRAND (knuger hænderne)
Jeg tør ej bruge to slags vægt
for avindsmænd og egen slægt.

ANDEN MAND
Den syges nød er vild og stor;
kom, eller send et soningsord.

BRAND (til første mand)
Gå; sig den syge, som jeg bød:
rent bord for nådens vin og brød.

(Mændene går)

AGNES (klynger sig op til ham)
Brand, tidt jeg ræddes for din færd:
du flammer som et Herrens sverd.

BRAND (med gråd i stemmen)
Står verden ej mod mig igen
med sverd-tom slire ved sin lænd?
Slår ikke den min sjæl tilblods
med al sin slappe sejgheds trods.

AGNES
Hårdt er det vilkår, du har stilt.

BRAND
Byd, om du tør, et mere mildt.

AGNES
Lægg sligt et mål på hvem du vil,
og se om nogen strækker til.

BRAND
Nej, der du har til rædsel ret.
Så vrangt, så tomt, så fladt, så slet
er hele slægtens livssyn blevet.
Det regnes højt, får en det drevet
til, som en lovprist ubekendt,
at offre sit ved testament.
Byd helten stryge ud sit navn
og nøje sig med sejrens gavn;
giv kejser, konge, samme kår,
og se hvad stort du øvet får.
Byd digteren i løndom smugle
af buret sine skønhedsfugle,
så ingen aner det var ham,
der gav dem røst og guldfjærs bram.
Frist frodig eller vindtør gren;
hengivelsen er ej hos én.

Igennem alt går jordtræls-tanken; —
udover stupet, vildt og hvasst,
hver klamrer sig til støvlivs-ranken, —
og svigter den, — i trevl og bast
han klorer sig med negler fast.

AGNES
Og til en slægt, som rådløst faldt,
du råber: intet eller alt!

BRAND
Hvo sejr vil fange, får ej vige;
fra dybets fald må højst du stige. —
(tier lidt, stemmen slår over)
Og dog, når for den enkle sjæl
jeg står og stiller rejsnings-kravet,
da er det, som jeg svam i havet
stormslagen på en vrag-stumps fjæl.
I kval og gråd jeg lønligt bed
den tunge, som jeg tugted med, —
og løfted armen jeg til slag,
jeg tørsted mod et favnetag! —

Gå, Agnes, se til ham, som sover;
syng ham i lyse drømme ind;
en barnesjæl er klar og lind,
som tjern i sommersolens skin;
en moder stryge kan derover
lig fuglen, der sig spejler smukt
i dybets dyb på lydløs flugt.

AGNES (bleg)
Hvad er det, Brand? Hvorhelst du sender
din tankes pil, — mod ham den vender!

BRAND
O, intet. Vogt ham godt og stilt.

AGNES
Giv mig et ord.

BRAND Et stærkt?

AGNES Et mildt.

BRAND (favner hende)
Den, som er uden skyld, skal leve.

AGNES (ser lyst op på ham og siger)
Ét ejes, som ej Gud tør kræve!
(går ind i huset)

BRAND (ser stille frem for sig)
Men hvis han turde? Herren tør,
hvad „Isaachs rædsel" turde før.
(ryster tankerne af sig)
Nej, nej! mit offer har jeg bragt.
Mit livskald har jeg fra mig sagt, —
at runge som en Herrens torden
og vække sovende på jorden.
Løgn! Intet offer lå deri;
det glap, da drømmen var forbi,
da Agnes vakte mig — og fulgte
til samme gerning i det dulgte.
(ser udover vejen)
Hvi nøler dog den syges bud
om offervillighed og bod,
som rykker brøden op med rod,
med dybest trevl, med vildest skud! —
Se der —! Nej, det er fogden kun

velvillig, væver, rask og rund,
med hænderne i begge lommer,
lig klammer om en parentés.

FOGDEN (gennem havegrinden)
Goddag! Kun sjelden vi to ses,
og sagtens jeg i utid kommer —

BRAND (viser mod huset)
Træd indenfor.

FOGDEN Tak; her er godt;
og vandt mit ærind indgang blot,
så mener jeg for sandt og visst,
det alles både blev tilsidst.

BRAND
Nævn Deres ærind.

FOGDEN Deres mor
er haabløs syg, såvidt jeg tror; —
det gør mig ondt.

BRAND Jeg tvivler ej.

FOGDEN
Det gør mig meget ondt.

BRAND Tal ud!

FOGDEN
Dog, hun er gammel; — Herregud,
vi skal jo alle samme vej.
Og da jeg netop foer forbi,
så tænkte jeg: det springes i

så let som krybes; ydermere
så blev det mig fortalt af flere,
at hun med Dem, fra De kom hid,
har levet i familjesplid —

BRAND
Familjesplid?

FOGDEN Der siges jo
hun holder stærkt og sejgt på sit.
De finder vel, det går for vidt.
Man må ej glemme eget tarv.
Hun sidder i uskiftet bo
med hele Deres fædrearv –

BRAND
Uskiftet bo; — ja, det er sandt.

FOGDEN
Så kommer skyldfolk let på kant.
Og da jeg nu med skellig grund
formoder, De med kølig barm
forventer hendes afgangsstund,
så håber jeg, De uden harm
vil høre mig, skønt visstnok tiden
er ilde valgt.

BRAND Nu eller siden;
det kommer ud for mig på et.

FOGDEN
Ja, så til sagen slet og ret.
Så såre Deres mor er død,

og salig lagt i jordens skød, —
hvad snart vil times, — blir De rig —

BRAND
Det tror De?

FOGDEN Tror? Nej, det er sikkert.
Hun ejer grund i hver en vik,
så langt De øjne kan med kikkert.
Rig blir De, prest!

BRAND Trods skifteretten?

FOGDEN (smiler)
Hvad skal den her? Den skiller trætten,
hvor der er fler om gæld og arv;
men her ej trues nogens tarv.

BRAND
Og dersom dog til gods og gæld
medarving mødte lige vel
og sagde: jeg er rette manden?

FOGDEN
Det måtte være selve fanden!
Ja, se kun på mig; — ingen anden
har her et ord at sige med;
lid trygt på mig; jeg véd besked.
Nu altså; De blir velstandsmand,
rig mand endogså; ikke længer
til denne afkrogs kald De trænger;
Dem åbent står det hele land.

BRAND
Hør foged, er ej, fattet kort,
al talens kærne d e n: rejs bort?

FOGDEN
Omtrent. Til alle parters bedste
jeg tror det blev. Hvis De vil fæste
opmærksomt øje på de folk,
for hvem De nu er ordets tolk,
så vil De se, sålidt De passer
blandt os, som ulv blandt gæs og gasser.
Forstå mig vel! De ejer evner
til større samfunds gavn og brug,
men fast til mén for den, som nævner
sig odelsmand til klippens revner
og ætling af en dalbunds slug.

BRAND
Ens fædrebygd for mandens fod
er, hvad for træet er dets rod; —
er d e r ej til hans gerning trang,
hans dåd er dømt, og endt hans sang.

FOGDEN
Det er al idræts første lov,
at lempes efter lands behov.

BRAND
Men lands behov ses bedst fra højden,
ej fra en fjeldklemt krog i bygden.

FOGDEN
D e t er de store samfunds tale,
ej ord for folk i fattige dale.

BRAND

O, I med eders grænse-skel
imellem sletteland og fjeld!
I kræver ret som verdensriger,
mens hver en samfundspligt I sviger;
I mener fejgt, det skal jer fri,
det nødskrig: vi er småfolk, vi!

FOGDEN

Alt har sin tid, hver tid sit hverv,
hver slægt sin egen dont at passe.
Vor bygd har også lagt sin skærv
i verdens store formåls kasse;
forstår sig, det er længe siden;
men skærven var ej ganske liden.
Se, nu er bygden tom og snever;
dens ry dog end i sagnet lever;
dens svundne storheds dage falder
samtidigt med kong Beles alder; —
der meldes endnu mangt et ord
om brødreparret Ulf og Thor
og snese gæve mænd, som foer
på herjetog til Bretlands kyst
og plyndred, så det var en lyst.
Sydboen skreg, af rædsel kold:
Gud fri os for de grummes vold!
Og disse grumme var, tiltrods
for alle tvivlsmål, mænd fra os.
Og som de karle kunde hævne,
og slå ihjæl i brandværks-stævne!
Ja, sagnet véd endnu at nævne

en Herrens helt, som korset tog; —
dog meldes ej, at ud han drog —

BRAND
Der stammer visst en sønneflok
fra denne løftets mand?

FOGDEN Sandt nok;
men hvoraf véd De —?

BRAND Å, fordi
mig tykkes ætten kendes i
de løftets helte nutildags,
hvis korstog er af samme slags.

FOGDEN
Ja, slægten rækker lige hid.
Men vi var i kong Beles tid!
Først slog vi altså udenlands,
så gæsted vi vor grandemands
og frændes grund med økse-egg;
i knas vi tramped akren hans,
sved kirkespir og stuevæg
og fletted os en stordåds-krans. —
Af alt det blod, som slig er flydt
er kanske lidt for meget skrydt;
dog, efter hvad jeg her har sagt,
jeg tror jeg vover, fuldt beskeden,
at pege bagud på vor magt
i storhedstiden, længst forleden,
og påstå, denne bygd har lagt
sin skærv med både ild og stål
til verdens fremgangs store mål.

BRAND
Dog tykkes mig, som om I svigter
det ord, at adelskab forpligter, —
som om, med hakke, plog og harv,
I mulder ned kong Beles arv.

FOGDEN
På ingen måde. Gå blot ud
i sognefolkets gæstebud,
hvor jeg og lensmand, klokker, dommer,
som hæderslemmer er at finde,
så skal De se, når punschen kommer,
at dødt er ej kong Beles minde.
I skåler, bægerklang og sang,
i tale, både kort og lang,
han ihukommes, lades leve.
Jeg selv har tidt en dybtfølt trang
fornummet til om ham at væve
mit tankespind til blomstret dug,
og løftet mangen indfødts hug.
Jeg liker godt lidt poesi.
Det gør igrunden alle vi
fra denne bygd; — dog alt med måde
i livet bør den aldrig råde, —
kun mellem klokken syv og ti
om aftenen, når folk er fri,
når man, af dagens gerning træt,
kan trænge til en løftnings-tvætt.
Den forskel er der mellem os
og Dem, at De med vold og trods
på engang pløje vil og slås.

Så vidt jeg ser, er Deres mening:
vort livs og dets idees forening, —
Guds krig, med dyrkning af poteter
i enhed stillet frem tilslut,
så inderligt, som af salpeter
med kul og svovel vorder krudt.

BRAND
Omtrent.

FOGDEN Men sligt er her ugørligt.
I store samfund lød det hørligt; —
gå did med Deres høje krav;
lad os så pløje myr og hav.

BRAND
Pløj allerførst i havet ned
jer pral om fædres herlighed;
ej dverg blir mandshøj, skønt han har
en Goliath til oldefar.

FOGDEN
Der ligger vækst i store minder.

BRAND
Når mindet sig til livet binder;
men I af mindets gravhoug hul
har bygt jer sløvheds skalkeskjul.

FOGDEN
Mit første blir mit sidste ord; —
bedst var det, om herfra De foer.
Her vil ej Deres gerning grønnes,
her vil ej Deres livssyn skønnes.

Den smule flugt, som er fornøden, —
den løftning, som behøves kan
fra tid til tid for slæbets mand,
skal jeg besørge ufortrøden.
Igennem al min embedstid
står vakkre vidner om min flid;
ved mig er folkets tal fordoblet,
ja, øget fast til tre mod en, —
idet jeg har til stedet koblet
snart hin snart denne næringsgren.
Mod trodsende natur i kamp
er frem vi skredet som med damp;
her brydes vej, her bygges bro —

BRAND
Men ej imellem liv og tro.

FOGDEN
Imellem fjord og viddens sne.

BRAND
Ej mellem gerning og idé.

FOGDEN
Først farbart mellem grænd og grænd,
først fremkomst mellem mænd og mænd, —
det var der kun én mening om,
før De som prest til bygden kom.
Nu har De blandet alt i et,
vort grubeblus med nordlysflammen;
hvem kan i sligt et tve-skær se,
hvad der er vrangt, hvad der er ret,
hvad der er bod, hvad der er ve?

Hvert forhold har De filtret sammen;
De splittet har i fiendske lejre
den flok, som samlet skulde sejre.

BRAND
Her blir jeg dog tiltrods for Dem.
En vælger ej sit virkes hjem.
Den mand, som målet véd og vil,
fornummet har i skrift af ild
det Gudsråb: her du hører til!

FOGDEN
Så bliv, men inden egne grænser;
jeg gerne ser, De folket renser
for synd og last, som går isvang;
Gud véd, det trænges mangen gang!
Men gør blot ingen helligdag
af yrkets sex, — og ton ej flag,
som om Vorherre var ombord
på hver en jagt, der skar vor fjord.

BRAND
Hvis Deres råd mig skulde nytte,
jeg måtte sjæl og sjæls-syn bytte;
men kaldet er, sig selv at være,
sin egen sag til sejr at bære,
og jeg skal bære sagen frem,
så det skal lyse om mit hjem!
Det folk, jer hele styrer-trop
har dysset ind, skal vækkes op!
I længe nok i trangheds bur
har pint dets rest af fjeldnatur;

fra eders småheds sultekur
hver mand går ud forstemt og stur;
I tappet har hans bedste blod,
har hulet margen af hans mod;
I plukket har i stumper små
hver sjæl, som malmstøbt skulde stå; —
men endnu kan et rejsnings-skrig
i eders øre tordne: krig!

FOGDEN
Krig?

BRAND Krig!

FOGDEN Hvis De til våben kalder,
De blir den første mand, der falder!

BRAND
Med klarsyn skønnes skal en dag,
at største sejr er nederlag!

FOGDEN
Betænk Dem, Brand; De står på skillet:
sæt alt ej på det ene kort.

BRAND
Og dog jeg gør det!

FOGDEN Tabes spillet,
er Deres jordliv ødslet bort.
De ejer alle verdens goder,
er arving til en grundrig moder,
De har et barn at leve for,

en elsket hustru; — lykkens kår
blir rakt Dem som af milde hænder!

BRAND
Og hvis jeg endda ryggen vender,
til hvad De lykkens kår har kaldt?
Ifald jeg må?

FOGDEN Fortabt er alt,
hvis her, i verdens udmarks vik,
De åbner Deres verdens-krig!
Drag sørpå, mod de rige strande,
hvor mænd tør stå med løftet pande;
der kan med ret De lyse møde
og byde menigheden bløde;
vort offer er ej blod, men sved
i kamp for brød blandt klippeskred.

BRAND
Her blir jeg dog. Her er mit hjem,
og i mit hjem min krig skal frem.

FOGDEN
Husk, hvad De taber, hvis det glipper; —
og først og fremst, husk, hvad De slipper!

BRAND
Mig selv jeg taber, hvis jeg viger.

FOGDEN
Brand, håbløs er en ensom kriger.

BRAND
Min Flok er stærk; jeg har de bedste.

FOGDEN (smiler)

Ja, muligt det, — men jeg de fleste.

(går)

BRAND (ser efter ham)

Der går en fuldblods folkets mand,
retsindigt tænkende, velvillig,
på sin vis virksom, varm og billig, —
og dog en svøbe for sit land.
Ej jordfald, flom og vinterblæst,
ej hungersnød, ej frost og pest,
forvolder halvt det nederlag,
som slig en mellem år og dag.
Af landeplagen liv kun røves; —
men han —! Hvor mange tanker kløves,
hvor mange friske viljer sløves,
hvor mange stærke sange·døves
af slig forklemt, trangbrystig sjæl!
Hvor mangt et smil på folkemunde,
hvor mangt et lyn i folkebarm,
hvor mangen løftnings lyst og harm, —
slog ikke blodløst han ihjæl!

(pludselig i angst)

Men budet! Budet! — Ingen kommer!
Jo, doktoren!

(iler ham imøde)

Tal, tal! Min mor —?

DOKTOREN

Nu er hun stedet for sin dommer.

BRAND

Død! — Men i bod?

DOKTOREN Det knapt jeg tror;
hun hang ved sit på denne jord,
til timen slog, og de blev skilt.

BRAND (ser stille rystet frem for sig)
Er her en vildsom sjæl forspildt?

DOKTOREN
Kanhænde vel hun dømmes mildt, —
ej efter lov, men efter skøn.

BRAND (sagte)
Hvad talte hun?

DOKTOREN Hun mumled stilt:
Gud er ej hårdhændt, som min søn!

BRAND (synker i smærte ned på bænken)
I brødens kvalm, på dødens fjæl,
den samme løgn, som slår hver sjæl!
(skjuler ansigtet i hænderne)

DOKTOREN (går nærmere, ser på ham og ryster på hovedet)
De vil en gennemlevet tid
I et og alting flytte hid.
De tror endnu, hin lovens pagt
for Gud og godtfolk står ved magt; —
hver slægt har dog sin egen vis;
vor skræmmes ej med flammeris,
med ammesnak om sjæle-ran; —
dens første bud er: vær human!

BRAND (ser op)
Human! Ja, dette slappe ord
er feltråb for den hele jord!

Med det hver stymper hyller til,
at ingen dåd han tør og vil;
med det hver skrælling dækker over,
at ej han alt for sejren vover;
i ly af det blir letvindt brudt
hver uslings løfte, fejgt fortrudt; —
I pusling-sjæle gør tilsidst
af mennesket en humanist!
Var Gud human mod Jesus Krist?
Hvis eders Gud fik dengang råde,
han under korset råbte nåde, —
og soningsværket sagtens blev
et diplomatisk himmelbrev!

(skjuler hovedet og sidder i stum sorg)

DOKTOREN (sagte)

Ras ud, ras ud, du sjæl i storm; —
bedst, om du kunde tårer fange.

AGNES (er kommen ud på trappen; bleg og forfærdet hvisker hun til doktoren)

Her ind! Følg med!

DOKTOREN Du gør mig bange!

Hvad er det, barn?

AGNES En angstens orm

har koldt sig om mit hjerte lagt —!

DOKTOREN

Hvad er det?

AGNES (drager ham med sig)

Kom! — Guds evige magt!

(de går ind i huset; BRAND mærker det ikke)

BRAND (stille hen for sig)

Død uden bod. Død, som hun leved.
Er ikke der Guds fingerpeg?
Igennem mig skal vorde hævet
den skat, som hun har fra sig skrevet; —
nu tifold ve mig, om jeg sveg!

(rejser sig)

Med sønnens pligt, på hjemmets grund,
uryggelig fra denne stund
som kåret korsmand slå jeg skal
for åndens sejr i kødets fald.
Gud har mig rakt sin tunges stål,
har tændt i mig sin vredes bål; —
nu står jeg i min viljes vælde,
nu tør, nu kan jeg knuse fjelde!

DOKTOREN (efterfulgt af AGNES, kommer hurtigt ud på trappen og råber)

Beskik dit hus og drag herfra!

BRAND

Om jorden skalv, jeg blev endda!

DOKTOREN

Så er dit barn til døden dømt.

BRAND (forvildet)

Alf! Barnet! Alf! Hvad rædsels skrømt
er dette her! Mit barn!

(vil ind i huset)

DOKTOREN (holder ham tilbage)

Nej bliv! —

Her er ej lys, her er ej sol,
her skær en luft, som pust fra pol, —

her sænker skodden klamt sig ned; —
en vinter til på dette sted
vil visne bort hans spæde liv.
Rejs, Brand, og Deres barn er frelst;
men gør det snart, imorgen helst.

BRAND

Ikveld, idag, i denne stund!
O, han skal vokse stærk og sund; —
ej gufs fra bræ, ej sno fra kyst,
skal isne mer hans lille bryst.
Kom, Agnes, løft ham lindt i blund!
På flugt, på flugt langs alle sund!
O, Agnes, Agnes, dødens garn
sig spinder om vort lille barn!

AGNES

Jeg lønligt aned, lønligt skalv, —
og dog jeg så kun faren halv.

BRAND (til DOKTOREN)

Men flugt ham frelser? Så De lover!

DOKTOREN

Det liv, en fader våger over
ved nat og dag, er sejerstrygt.
Vær alt for ham, og sundhedssmykt
De snart skal se ham; nær ej frygt.

BRAND

Tak, tak!

(til AGNES)

Hyll tæt i dun ham ind;
langs fjorden stryger aftnens vind.

(AGNES går ind i huset)

DOKTOREN (**betragter i taushed Brand, som ubevægelig ser ind gennem døren, går derpå hen til ham, lægger hånden på hans skulder og siger**)

Mod verdens flok så ubønhørlig,
og mod sig selv så let medgørlig!
For den ej gælder lidt, ej meget, —
kun lovens intet eller alt;
men fra en selv er modet veget
i samme stund som loddet faldt —
og offerlammet var ens eget.

BRAND
Hvad mener De?

DOKTOREN Til Deres mor
De tordned lovens hårde ord:
fortabt, hvis alt ej lægges af,
hvis ej du nøgen går i grav!
Og samme råb har runget tidt,
når folkets flok, som tyngst, har lidt!
Nu er De havsnødsmanden selv,
i skæbnens storm på bådens hvælv;
nu kaster De fra krænget køl
tilhavs hvert brev om straffens pøl, —
tilhavs, tilhavs den tunge bog,
hvormed De brødres bringer slog;
nu gælder det, i kuling stiv
at berge eget afkoms liv.
På flugt, på flugt langs fjord og vik, —
på flugt fra egen moders lig, —
på flugt fra sjælehjord og kald; —
nu lyser presten messefald!

BRAND (griber sig forvildet om hovedet som for at samle tankerne)

Er nu jeg blind! Var jeg det før!

DOKTOREN

De handler som en fader bør.
Tro ej, jeg laster, hvad De gør; —
for mig De er i stækket stand
mer stor, end før som styrkens mand. —
Farvel! Nu har jeg rakt Dem spejlet;
brug det og suk så: Herregud,
slig ser en himmel-stormer ud!

(går)

BRAND (stirrer en stund frem for sig, pludselig udbryder han)

Nu eller før, — når er her fejlet?!

(AGNES kommer ud af døren med kåbe over skuldrene og barnet på armen; BRAND ser hende ikke; hun vil tale, men standser ligesom slagen af skræk, da hun bemærker udtrykket i hans ansigt. I samme øjeblik kommer EN MAND ilsomt ind gennem havegrinden. Solen går ned)

MANDEN

Hør, prest, du har en avindsmand!

BRAND (knuger hånden mod brystet)

Ja, her.

MANDEN Vær på din post mod fogden.
Din sæd skød frodigt over land,
til han med rygtets brandpest slog den.
Alt ofte har han ymtet om,
at prestegården snart står tom, —
har sagt, at os du ryggen vender,
så fort din rige mor er død.

BRAND

Og hvis så var —?

MANDEN Prest, jeg dig kender
og véd, hvi slige giftord lød;
du står jo ham og hans imod,
han aldrig fik din vilje bøjet, —
se, det er rygtets rette rod —

BRAND (usikker)
At sandt er sagt — sig tænke lod.

MANDEN
Da har du stygt for alle løjet.

BRAND
Har jeg —?

MANDEN Hvor tidt har ej du sagt,
at Gud har selv til strid dig vakt, —
at mellem os du har dit hjem,
at her din krig skal føres frem,
at ingen mand tør kaldet svige,
at slå han skal, men aldrig vige.
Og kaldet har du! Stærkt og lyst
din ild har fængt i mangt et bryst.

BRAND
Mand, her er mængdens øre døvt;
fast hvert et sind er slukt og sløvt!

MANDEN
Du bedre véd; — i mangt et sind
nu glittrer himlens solskin ind.

BRAND
I tifold flere er der nat.

MANDEN
Du er som lys i natten sat.
Men lad det være, som det vil;
at tælle trænges her ej til;
thi her står jeg, den ene mand,
og siger: rejs, ifald du kan!
Jeg har en sjæl så fuldt som nogen;
jeg kan ej hjælpe mig med bogen;
du har mig op af dybet draget, —
prøv, om du nu tør slippe taget!
Du kan det ej; jeg holder fast;
min sjæl var tabt, hvis taget brast! —
Farvel! Jeg venter trygt det bud:
min prest ej slipper mig og Gud.
(går)

AGNES (sky)
Din kind er hvid, din mund er bleg;
det er, som du i hjertet skreg.

BRAND
Hvert klangfuldt ord, mod bergvæg sagt,
mig slår med tifold genlyds magt.

AGNES (gør et skridt frem)
Jeg er beredt!

BRAND Beredt? Hvortil?

AGNES (med styrke)
Til hvad en moder må og vil!
(GERD løber forbi udenfor på vejen og standser ved havegrinden)

GERD (klapper i hænderne og råber med forvildet glæde)
Har I hørt det? Bort fløj presten! —
Ud af bakken, op af houg

myldrer både trold og draug,
svarte, stygge, store, små, —
hu, hvor hvasst de kunde slå —!
Øjet rev de af mig næsten;
halve sjælen har de taget; —
å, jeg hjælper mig med resten;
der er nok igen af vraget!

BRAND
Pige, vildt din tanke går;
her du ser jeg for dig står.

GERD
Du? Ja du, men ikke presten!
Ned fra Svartetind min høg
rap bortover lien strøg;
bidslet, sadlet, vild og vred
hvæste han i mørknings-blæsten,
og en mand på ryggen red, —
det var presten, det var presten!
Nu står bygdens kirke tom,
stængt med både lås og bom;
Styggekirkens tid er omme;
nu skal min til ære komme.
Der står presten, stærk og stor,
i sit hvide messeklæde,
vævt af vintrens dryp og væde; —
vil du være med, så kom;
bygdens kirke står jo tom;
presten min har slige ord,
at det runger over jord!

BRAND
Brudte sjæl, hvo bød dig fange
vildsomt mig med afguds-sange!

GERD (kommer indenfor havegrinden)
Afgud? Hvad er det for noget?
Afgud? Å, jeg véd det godt;
stundom stort og stundom småt;
altid gyldent, altid broget.
Afgud! Hør du; ser du hende?
Kan du under klædet kende
barnehænder, barneben?
Kan du se, hvor fint og broget
svøbet folder sig om noget,
der er ligt et barn, som sover?
Ræd hun viger, — dækker over!
Afgud? Mand, der ser du én!

AGNES (til BRAND)
Har du tårer, har du bønner?
Ud har rædslen mine brændt!

BRAND
Agnes, hustru, — ve, jeg skønner,
hende har en større sendt!

GERD
Hør; nu ringer alle klokker
sammen på den vilde hej!
Se, hvad menighed der flokker
sig til færd på kirkevej!
Kan du se de tusend trolde,

bygdens prest har sænkt i havet?
Kan du se de tusend dverge?
Indtil nu de lå begravet
med hans segl som gravbrudds-værge.
Hav og grav dem kan ej holde;
frem de myldrer, våde, kolde; —
skindødt troldbarn ser jeg grine,
vælte af sig bergskreds-blokken.
Hør, de skriger: mor og far!
Mænd og kvinder giver svar;
bygdens mand går mellem sine,
som en far i sønneflokken;
bygdens kvinde tar sin døde,
rækker ham sit bryst til føde; —
aldrig før så stout hun knejste,
når hun barn til dåben bar.
Her blev liv, da presten rejste!

BRAND
Vig ifra mig! Fast jeg ser
værre syner —

GERD Hør! Han ler,
han, som sidder langsmed vejen,
der den svinger op mod hejen;
ind han skriver i sin bog
hver en sjæl, som opad drog; —
hej, han har dem alle næsten;
bygdens kirke står jo tom,
stængt med både lås og bom, —
og på høgens ryg fløj presten!
(springer over havegærdet og taber sig i urden. Stilhed.)

AGNES (nærmer sig og siger dæmpet)
Lad os gå; nu er det tid.

BRAND (stirrer på hende)
Hvilken vej?
(peger først mod havegrinden, siden mod husdøren)
Did? — eller did?

AGNES (viger forfærdet)
Brand, dit barn, — dit barn!

BRAND (følger efter) Giv svar;
var jeg prest, før jeg blev far?

AGNES (viger længere tilbage)
Blev end spurgt med tordnens brag, —
intet svar i denne sag!

BRAND (følger igen)
Svare skal du; du er mor;
du har her det sidste ord!

AGNES
Hustru er jeg; tør du byde,
skal jeg bøje mig og lyde!

BRAND (vil gribe hende om armen)
Valgets kalk mig tag ifra!

AGNES (viger bagom træet)
Aldrig var jeg moder da!

BRAND
Der er dom i dette svar!

AGNES (stærk)
Spørg dig selv, om valg du har!

BRAND

Styrket dommen atter lød!

AGNES

Tror du fuldt på Herrens kald?

BRAND

Ja!

(griber hende fast om hånden)

Og nu du sige skal
ordet over liv og død!

AGNES

Gå den vej, din Gud dig bød!

(Ophold)

BRAND

Lad os gå; nu er det tid.

AGNES (tonløst)

Hvor går vejen?

BRAND (tier)

AGNES (peger mod havegrinden og spørger)

Did?

BRAND (peger mod husdøren)

Nej, — did!

AGNES (løfter barnet højt på armene)

Gud! Det offer, du tør kræve,
tør jeg mod din himmel hæve!
Led mig gennem livets gys!

(ind i huset)

BRAND (stirrer en stund frem for sig, brister i gråd, slår hænderne sammen over hovedet, kaster sig ned på trappen og råber)

Jesus, Jesus, giv mig lys!

FJERDE AKT

(Juleaften i prestegården. Det er mørkt i stuen. På bagvæggen er udgangsdør; vindu på den ene side, dør på den anden)
(AGNES står sørgeklædt ved vinduet og stirrer ud i mørket)

AGNES

Endnu ikke! Endnu ikke! —
O, hvor tungt det er at vente, —
længsels råb på råb at skikke, —
aldrig noget svar at hente! —
Sneen falder blødt og tæt,
har, som med et lin-skaut, klædt
taget på den gamle kirke — —

(lytter)

Hyss! Jeg hører grinden knirke!
Fodtrin; faste mandetrin;

(iler til døren og lukker op)

Er det dig? Kom ind, kom ind!

(BRAND kommer ind, tilsneet, i rejseklæder, som han under det følgende kaster af sig)

AGNES (slår armene om ham)

O, hvor du blev længe borte!
Gå ej fra mig, gå ej fra mig;
ensom kan jeg ej de sorte
natteskygger ryste af mig!

Hvilken nat og hvilke dage,
disse to og denne nat!

BRAND
Barn, nu har du mig tilbage.
(tænder et enkelt lys, som kaster et svagt skær over stuen)
Du er bleg.

AGNES Og træt og mat.
Jeg har længtet, spejdet, stundet, —
og så har lidt grønt jeg bundet, —
lidt! men det var, hvad jeg ejed,
alt ifra isommer plejet
til at pynte juletræet.
Busken kaldte jeg for hans;
ja, han fik den og — som krans!
(brister i gråd)
Se, nu er den halvvejs sneet
ned — o Gud —

BRAND På kirkegården.

AGNES
O, det navn!

BRAND Tør af dig tåren.

AGNES
Ja jeg skal, men vær tålmodig;
endnu er min sjæl som blodig;
såret er så friskt og nyt,
ud min styrkes væld er flydt; —
o, men det skal snart bli bedre;

er jeg over disse dage,
skal du aldrig se mig klage.

BRAND
Er det Herrens helg at hædre?

AGNES
Nej, jeg véd —; men vær tålmodig!
Husk, ifjor så sund og frodig,
og iår ifra mig båren,
båren ud —
(gyser tilbage for ordet)

BRAND (stærkt) På kirkegården!

AGNES (skriger)
Nævn det ej!

BRAND Med fulde lunger
må det nævnes, er du ræd!
Nævnes må det, så det runger,
lig en bølge mod en bredd!

AGNES
Selv du lider under ordet
mer, end du vil kendes ved;
på din pande ser jeg sporet
af den sved, det købtes med.

BRAND
Duggens dråber på min pande
er kun sprøjt fra fjordens vande.

AGNES
Er og dråben i dit øje
smeltet sneflok fra det høje?

Nej, o nej, den er for varm;
kilden er din egen barm!

BRAND

Agnes, hustru, lad os begge
være stærke, stå imod,
sammen vore kræfter lægge,
vinde fremad fod for fod. —
O, jeg var en mand derude!
Sjøen skylled over fluen,
mågen taug i uvejrsgruen,
hagglen slog min skrale skude;
midtfjords lå vi, vandet fræste,
mast og takkel hugg og hvæste,
sejlet, slidt i pjalter, blæste
langt i læ for havråks-fråden,
hver en nagle skreg i båden; —
udfor stup og udfor lider
gik der skred fra begge sider;
otte mænd med hvilte årer
sad som otte lig på bårer.
O, da vokste jeg ved roret,
jeg var den, som førte ordet,
kendte godt, en stor mig døbte
til mit kald, det dyrekøbte.

AGNES

Let at stå i stormen stiv,
let at leve kampens liv;
o, men tænk på mig, som sidder
stilt i sorgens spurvekvidder,
mig, som ej kan døve tiden,

om jeg nok så gerne vil;
tænk på mig, som, stængt fra striden,
ej får glimt af dådens ild;
tænk på mig, hvem kun en liden
snever gerning hører til;
tænk på mig; jeg sidder hjemme,
tør ej mindes, kan ej glemme!

BRAND

Har du liden gerning, du?
Aldrig var den stor som nu.
Hør; jeg vil dig sige noget,
som i sorgen er mig mødt.
Ofte blir mit øje tåget,
tanken ydmyg, sindet blødt;
det er, som der lå en glæde
i at kunne græde, græde.
Agnes, — tænk, da ser jeg Gud
nær, som aldrig før jeg så ham, —
o, så nær at det ser ud,
som om det var let at nå ham.
Og jeg tørster mod at kaste
mig som funden til hans barm,
mod at trykkes af hans faste
stærke varme faderarm.

AGNES

Brand, — o, se ham altid så, —
som den Gud, du mægter nå, —
mere fader, mindre herre!

BRAND

Tør ej, Agnes; tør ej spærre

vejen for hans eget værk;
jeg må se ham stor og stærk,
himmelstor, — så kræver tiden,
just fordi den selv er liden.
O, men du kan se ham nær,
se ham som en fader kær,
i hans favn dit hoved bøje,
hvile, hvile, er du træt,
gå ifra ham, sund og let,
med hans afglans i dit øje,
bære glansens glorie med
ned til mig, som led og stred.
Ser du Agnes, slig at dele
er just ægteskabets kærne;
én skal stride, storme, værne,
én skal alle dødshugg hele;
da først kan med sandheds ret
siges, at de to er et.
Alt ifra du verdens liv
vendte ryggen, blev min viv,
kasted kækt din skæbnes terning,
hviler på dig dette kald;
jeg skal slå til sejr og fald,
slå i dagens hede stråler,
stå på vagt i nattens kulde, —
du skal række mig de fulde
kærlighedens læsknings-skåler,
slynge mildheds kappefold
varmt ind under bringens skjold; —
liden er, ej denne gerning!

AGNES
Hver en gerning, spejdet efter,
er for tung for mine kræfter;
mine tankers tusend grene
slynges sammen i den ene.
Alt er endnu som et digt.
Lad mig klage, lad mig græde,
hjælp mig så at finde rede
på mig selv og på min pligt. —
Brand, inat, mens du var borte,
kom han i mit kammer ind;
sundhedssmykket var hans kind;
tyndklædt i sin lille skjorte
stavred han med barnetrin
frem til sengen, hvor jeg hvilte,
rakte mod mig sine arme;
kaldte på sin mor og smilte, —
men som om han bad om varme!
Ja, jeg så det! O, jeg gøs —!

BRAND
Agnes!

AGNES Jo, du, — barnet frøs!
O, det må han jo derude
på de kolde spåners pude!

BRAND
Liget ligger under sneen;
barnet er til himlen båret.

AGNES (viger fra ham)
O, hvi river du i såret,

grusomt, midt i rædsels-veen!
Det, som hårdt du liget kalder,
barnet er for mig endnu.
Sjæl og legem sammen falder;
end ej mægter jeg, som du,
mellem disse to at dele;
begge er for mig det hele;
Alf, som under sneen sover,
er min Alf hist ovenover!

BRAND
Mangt et sår må blodigt rives,
før du læges for din sot.

AGNES
Ja, men vær tålmodig blot; —
jeg kan ledes, ikke drives.
Stå mig nær og styrk mig, Brand!
tal det mildeste du kan.
Du, som ejer stormens tone
i de store øjeblikke,
når en sjæl skal drage brikke
om sin egen livsenskrone, —
har du ikke sangens mildhed
til at døve smærtens vildhed?
Har du ej et ord, som kvæger,
et, som ud i dagen peger?
Gud, som du mig lærte kende,
er en konge på sin borg; —
hvor tør jeg til ham mig vende
med min lille modersorg?

BRAND

Tror du, bedre du dig vendte
til den Gud, som før du kendte?

AGNES

Aldrig, aldrig did igen!
Og dog er det tidt, som drages
jeg af længsel ud, derhen,
hvor det lysner, hvor det dages.
Let at løftes, tungt at bære;
lød ej så den gamle lære?
Dine riger er for store,
alt er her for stort for mig,
du, dit kald, dit mål, din fore,
al din vilje, hver din vej,
fjeldet, som udover hænger,
fjorden, som for foden stænger,
sorgen, mindet, mørket, striden, —
ikkun kirken er for liden.

BRAND (slået)

Kirken? Atter denne tanke!
Ligger den i landets luft?
Hvi for liden?

AGNES (ryster sørgmodig på hovedet)

Kan jeg sanke
grunde sammen med fornuft?
Kommer ikke stemnings-strømmen,
som med vindens strøm en duft?
Hvorfra kom den, hvorhen går den?
Mig er nok, at jeg forstår den.

og jeg véd foruden viden —
kirken er for mig for liden.

BRAND

Der er syn i folkedrømmen.
Hundred sjæle, som jeg mødte,
af sig samme tanke fødte;
selv hos hin, som vildt forreven
skreg på vidden, stod den skreven.
„Der er stygt, for der er småt“
lød det; hun ej heller kunde
rede tanken ud med grunde.
Hundred kvinder sagde siden:
bygdens kirke er for liden!
Dette råb fra kvindemunde
tolker trangen til et slot. —
Agnes, — o, jeg ser det godt,
du er kvinden, Herren kåred
til sin engel på min sti; —
tryg og sikker, skønt iblinde,
véd du vejen ret at finde,
hvor jeg skillet går forbi.
Aldrig blålys-blink dig dåred;
første dag du pegte lige
mod det sande skabnings rige, —
standsed mig, som vilde stige
på min flugt mod himlens hvælv,
retted synet på mig selv,
indad mod det inderlige. —
Agnes, atter har du sagt
ord, som slog med lynets magt, —

ført mig, hvor jeg uviss foer,
kastet dagskær på mit virke.
Liden er Vorherres kirke; —
godt; så skal den tømres stor!
Aldrig så jeg grant som nu,
hvad i dig min Skaber gav mig;
derfor trygler jeg, som du:
gå ej fra mig, gå ej fra mig!

AGNES
Jeg skal ryste af mig sorgen,
jeg skal tørre tåren af,
jeg skal stænge mindeborgen,
som det sømmer sig en grav;
jeg skal lægge glemsels hav
åbent mellem den og mig;
jeg skal viske lykkefærden
af min lille billedverden,
være hustru helt for dig!

BRAND
Vejen går imod det store.

AGNES
O, men brug ej strengheds spore.

BRAND
Gennem mig en større byder.

AGNES
En, om hvem du selv har sagt,
at han viljen ej forskyder,
skønt den savner evnens magt.
(vil gå)

BRAND
Hvorhen, Agnes?

AGNES (smiler) Husets skøtsel
får ej glemmes, mindst ikveld.
Forrige jul, du husker vel,
at du sagde, jeg var ødsel.
Lys var tændt i alle stager;
her var grønt og smukke sager,
legetøj på juletræet;
her blev sunget, her blev leet.
Brand, iår skal atter tændes
alle lys, så helgen kendes;
her skal pyntes op som bedst
til den stille store fest.
Titter Gud i stuen ind,
skal han se en straffet datter,
refset søn med ydmygt sind,
børn, som lydigt véd og fatter,
at de ej for fadervreden
tvært tør skyde fra sig glæden. —
Ser du nu vel spor af tåren?

BRAND (trykker hende til sig og slipper hende atter)
Barn, tænd lys; det er dit virke!

AGNES (smiler sørgmodigt)
Byg så du din store kirke; —
o, men få den rejst før våren!
(går)

BRAND (ser efter hende)
Villig, villig midt i vånden,

villig midt i martrens ild;
svigter evnen, segner ånden,
sker det, skønt hun offret vil.
Herre, lægg din styrke til; —
og fra mig tag hvervets kalk,
bittrest kalk, at måtte skikke
lovens grumme høg og falk
over hende for at drikke
hjertets fulde varme flod.
Jeg har kræfter, jeg har mod;
læss på mig din vægt for tvende, —
vær barmhjertig blot mod hende!
(Det banker på gangdøren. FOGDEN kommer ind)

FOGDEN
Her gæster Dem en slagen mand.

BRAND
En slagen mand?

FOGDEN Som slig jeg kommer.
De husker sagtens, da isommer
jeg vilde drive Dem fra land,
jeg spåde Dem just ej det bedste
af krigens udfald mellem os —

BRAND
Nu ja?

FOGDEN Men al min ret tiltrods
jeg vil ej længer med Dem slås.

BRAND
Hvorfor?

FOGDEN Fordi De har de fleste.

BRAND
Har jeg?

FOGDEN Det tænker jeg De véd;
Dem søger folk jo langt af led;
her er, især på sidste tiden,
en ånd i bygden kommen ind,
som Gud skal vide ej er min,
og deraf tør jeg slutte da,
at det er Dem, den kommer fra.
Her er min hånd, vi ender striden!

BRAND
En krig, som vor, får ikke slut,
er end den enes modstand brudt.

FOGDEN
Hvad skal der mer til slut på krig,
end fred og mindeligt forlig?
Jeg er ej den, som står mod brodden;
man er, som folk er flest, jo skabt;
når for sit bryst man kender odden
af fiendens våben, gir man tabt;
har man kun kæp mod landsespids,
bør marken rømmes i betids,
og står man som en ensom kriger,
er det fornuftigst, at man viger.

BRAND
To ting, jeg tror, er her at mærke;
først at De kalder mig den stærke;
jeg har de fleste —

FOGDEN Ganske visst!

BRAND
Ja muligt endnu; men tilsidst,
på offrets store alvorsdag, —
hvem har da magten for sin sag?

FOGDEN
På offrets dag? Men Herregud,
det er jo den, som ikke kommer!
I værste fald går offret ud
på lossning af de godtfolks lommer;
human er tiden, vil ej offer
af mere dyrebare stoffer.
Og ærgerligst det er ved sagen,
at selv jeg hører mellem dem,
som bragte det humane frem,
og derved hindred offerdagen,
så det kan siges på en vis,
jeg givet har mig selv til pris, —
iallefald, at jeg bandt ris
til rap på eget livsværks ende.

BRAND
At ret De har, kan muligt hænde.
Men for det andet kan jeg knapt
forstå, at De tør give tabt.
Om riset eller ikke riset,
en mand er for sin gerning skabt;
hans mål for ham er paradiset!
Om mellem ham og det sig hvælved
et hav, mens Satans land lå nær, —

tør derfor råbes: væk, besvær, —
her er jo kortere til helved?!

FOGDEN
Jeg hertil svarer ja og nej;
etsteds må mennesket jo havne, —
og ser man, møjen ej kan gavne,
hvem vil vel gå forgæves vej?
Det er nu så, vi vil erstatning
for liden eller stor befatning;
kan sejr ej vindes ved at kæmpe,
så får man fare frem med læmpe.

BRAND
Men aldrig sort dog vorder hvidt!

FOGDEN
Min kære ven, det hjælper lidt
at kalde noget hvidt som bræen,
når mængden råber: sort som sneen!

BRAND
De råber kanske med?

FOGDEN Nå, nå, —
jeg råber ikke sort men grå.
Human er tiden; folk må mødes,
ej bums imod hinanden stødes.
Husk på, at dette land er frit;
her skal jo alles mening gælde; —
hvor tør da én mod alle fælde
sin særdom over sort og hvidt? —
Kort sagt, da De har fleretallet,
så er De første mand i kaldet;

jeg slutter mig, som alle andre,
til Dem så godt jeg kan og véd,
og håber ingen sjæl vil klandre,
at ej jeg til det sidste stred.
Folk dømmer nu, det ser jeg godt,
mit virke kun som spredt og småt;
de kalder én ting mer fornøden
end årligårs at øge grøden;
man er ej villig nu, som før,
at yde skærven, hvor sig bør, —
og er ej viljen med i legen,
da er en gerning sejerssvegen. —
Det falder tungt, det må De tro,
at slippe plan om vej og bro,
om tapning ud af myr og fjære,
og meget mer, som var igære.
Men Herregud, hvad skal man sige;
kan ej man sejre, får man vige,
tålmodigt håbe alt af tiden,
og bøje klogeligt til siden.
Nu, — folkets yndest har jeg tabt
på samme vej, hvor den blev skabt;
ja, ja; så må på andre veje
jeg komme til mit fordums eje.

BRAND
Men var det da for folkegunst,
De øved Deres kløgt og kunst?

FOGDEN
Nej, det véd Gud, det ikke var.
Det alment bedste har jeg villet

til bygdens nytte blot og bar.
Dog nægtes ej, at med i spillet
kom håbet om et vederlag
for velgjort værk på yrkets dag.
Det er nu så; en virksom mand
med evner og med sund forstand
vil frugten af sin gerning se,
ej stønne gennem slidets ve
til fromme for en bar idé.
Jeg kan ej, selv med bedste vilje,
forsømme egen velfærds røgt
og offre andre al min kløgt.
Jeg sidder med en stor familje;
jeg har jo kone, mange døttre,
som skal forsørges allerførst; —
ideen læsker ingens tørst,
ideen slukker ingens sult,
hvor man, som jeg, har huset fuldt;
og dersom nogen skulde yttre
forundring, har jeg blot det svar,
han er en slet familjefar.

BRAND
Og nu er Deres agt —?

FOGDEN At bygge.

BRAND
At bygge, siger De?

FOGDEN Ja vel, —
til eget som til bygdens held.
Først vil jeg bygge op det ry,

jeg stod i for ej længe siden; —
det lakker stærkt mod thingvalgs-tiden;
thi må til noget stort jeg ty
og bringe foretag på bane,
så jeg blir kurvens første hane
og hindrer valget af en ny.
Nu har jeg tænkt som så, — man kan
fornuftigvis ej ro mod flommen.
Folk vil, som nu det heder, hæves;
den gerning er for mig forgæves;
jeg kan kun hjælpe folk påfode;
men sligt må gøres med det gode,
og her står mod mig alle mand.
Se, derfor er jeg modent kommen
til forsæt om, hvis det går an,
at søge bod mod armodsdommen.

BRAND
Den vil De rydde ud?

FOGDEN Nej visst; —
den er jo en nødvendig brist
i alle samfund; den må døjes;
men med lidt klogskab kan den bøjes
i visse former, strengt begrændses,
såfremt itide blot den ændses.
Vi véd jo, armod er det dynd,
som gødsler bedst al landsens synd;
for dyndet vil jeg dæmning sætte.

BRAND
På hvilken vis?

FOGDEN Ja, kan De gætte?
Afhjælpes skal et dybtfølt savn,
idet jeg til distriktets gavn
får bygt et armodsdommens pesthus;
ja, pesthus siger jeg, fordi
det skal for brødens smitte fri.
Og denne bygning, har jeg tænkt,
forbindes nemt med et arresthus,
så virkning blir med årsag stængt
bag samme bom og samme lås,
med væg kun mellem bås og bås.
Og da jeg engang er på gled,
så er min agt at bygge med
en fløj indunder samme tag,
som bruges kan til valg og lag,
til alvorshandling som til fester,
med talerstol og rum til gæster, —
kort sagt, et pent politisk festhus.

BRAND
Sligt trænges hårdt; især det sidste;
dog véd jeg ét, som trænges mere.

FOGDEN
De tænker på en dårekiste?
Ja, ganske visst; den trænges hårdt.
Den også var min første tanke;
men efter overlæg med flere
jeg ganske kom fra tanken bort;
thi hvorfra skal vi midler sanke
til noget overvættes stort?
Og tro De mig, en sådan kiste

vil kræve en alvorlig sum,
hvis hver og en skal der få rum,
som trang og værdighed beviste.
Man tænke må på tidens elv,
og ej blot bygge for sig selv; —
alt går jo frem med kæmpeskridt;
ifjor tilpass, iår forlidt; —
De ser, i hvilke dimensioner
hvert folkeligt behov har vækst;
med syvmils-støvler, rent forhekst,
udvikles kraft og alslags evne,
i hvilket fag De så vil nævne.
Det altså blev for dyr en spas
at skaffe efterslægten plads
for sig og sine børn og koner.
Jeg siger derfor: Herregud;
den tand, den får vi nok slå ud!

BRAND
Og ter sig nogen altfor gal,
så har De jo den store sal.

FOGDEN (fornøjet)
Ja, rummet står som oftest ledigt!
Det indfald, Brand, var ganske snedigt!
Vil byggeplanen blot ej briste,
så har vi gratis dårekiste,
har samlet under fælles tag,
beskyttet af det samme flag,
de væsentligste elementer,
hvorfra vor bygd sin farve henter;
vi har vor hele armodsdom

samt slyngelflokkens syndeflom
og dårerne, som før gik om
foruden røgt og uden tugt, —
og så har vi vor friheds frugt
med valgkamp og med talers flugt;
vi har vor rådssal, hvor vi drøfter,
hvad gøres kan til bygdens tarv, —
vor festsal, hvor vi giver løfter
om skøtsel af vor fortids arv.
Hvis altså blot ej sagen faldt,
så får jo klippesønnen alt,
hvad han med billighed kan kræve
for ret sit eget liv at leve.
Gud véd, vort strøg er ikke rigt;
dog, står først fællesgården bygt,
så tror jeg, det kan kaldes trygt
et vel organisert distrikt.

BRAND
Men midlerne —?

FOGDEN Ja, det er knuden
i denne som i hver en sag;
til ydelser er viljen svag,
og står jeg Deres hjælp foruden,
jeg véd, at jeg må stryge flag.
Men støtter De med ordets magt
min tanke, vil den letvindt fremmes, —
og får jeg den til modning bragt,
skal Deres gode hjælp ej glemmes.

BRAND
Det sige vil, De gad mig købe?

FOGDEN
Med andet navn jeg vilde døbe
min plan, — til fælles gavn og brug
at fylde ud det splidens slug,
som hidtil mellem os har gabt,
og hvorved begge to har tabt.

BRAND
Da har De ilde tiden kåret —

FOGDEN
Ak ja; jeg véd, den store sorg,
som nys har Dem og Deres såret;
men Deres mandighed mig dåred;
og trangen til distriktets borg —

BRAND
I sorgens som i glædens stund
jeg står tilrede, når det kræves;
men af en anden gyldig grund
De dennegang dog går forgæves.

FOGDEN
Og hvilken grund —?

BRAND Jeg selv vil bygge.

FOGDEN
Hvad! Bygge? Tage min idé?

BRAND
Ej ganske.
(peger ud af vinduet)
Foged, kan De se —?

FOGDEN
Der?

BRAND Ja.

FOGDEN Det store stygge træhus?
Det er jo prestegårdens fæhus!

BRAND
Nej, ikke det; — det lille stygge.

FOGDEN
Hvad! Kirken!

BRAND (nikker) Den vil stor jeg bygge.

FOGDEN
Nej, det skal fanden ikke ske!
Ved kirken skal ej nogen rygge; —
det var at krydse min idé!
Min plan er færdig og den haster;
men Deres mig af sadlen kaster.
To ting på engang er formeget, —
vig altså —!

BRAND Jeg har aldrig veget.

FOGDEN
Her må De, mand! Byg mit arresthus
med pesthus og politisk festhus,
altsammen, kortsagt, — dårekisten, —
så spørges ej om kirkebristen.
Og hvorfor skal den nu i muld?
Den var dog god nok før i tiden.

BRAND
Ja, muligt; *nu* er den forliden.

FOGDEN
Da har *jeg* aldrig set den fuld!

BRAND
Selv for en enkelt sjæl derinde
er ikke løftningsrum at finde.

FOGDEN (ryster forundret på hovedet)
Ved sligt den enkle sjæl beviste
nødvendigheden af min kiste.
(slår over)
Lad kirken stå, det vil jeg råde;
den kan jo kaldes på en måde
et stykke ædelt arveguld.
Den *er* et ædelt arvestykke; —
den skal ej falde for en nykke!
Ja, går min byggeplan i vasken,
jeg som en Fønixfugl af asken
skal rejse mig i mængdens nåde!
Jeg træder op som riddersmand
for mindesmærket ved vor strand!
Her stod engang et gude-hov, —
det var nok i kong Beles tider;
så rejste kirken sig omsider
ved fromme heltes ran og rov.
Ærværdig ved sin simple pragt,
højhellig i sin oldtidsdragt
den knejste indtil vore dage —

BRAND
Men hine tegn på fordums magt
er visst forlængst i graven lagt; —
nu står igen ej mindste flage.

FOGDEN
Just netop det! Så gammel er den,
at ej den mer er til i verden:
men i min bedstefaders dage
et hul i væggen stod tilbage!

BRAND
Et hul?

FOGDEN Vidt, som en tøndesæk!

BRAND
Men væggen selv!

FOGDEN Ja, den var væk.
Se, derfor må jeg rentud sige,
at kirkens rivning er umulig; —
det var en skammelig, en grulig
barbarisk handling uden lige!
Og midlerne, — hvor får vi dem?
Tror De, at her man er så ødsel
at lokke udgiftsposter frem
ved ufuldbårne forslags fødsel,
når med en lille smule skøtsel
man såvidt støtte kan det gamle,
at det i vor tid ej vil ramle?
Men gå De ud og spejd i lejren, —
jeg blir dog den, som vinder sejren.

BRAND
Jeg agter ej at presse ud
en hvid til husly for min Gud.
Af egne midler vil jeg bygge; —
min arv, alt mit til sidste skærv
skal gives ud til dette hverv.
Nu, foged, er De end så djerv
at mene, De kan tanken rygge?

FOGDEN (med foldede hænder)
Jeg står som falden ned fra skyerne!
Sligt spørges knapt engang fra byerne; —
og her i bygden, — her hos os,
hvor pungens lukning længst var lov
mod hvert et trængende behov, —
her åbner De en rundheds fos,
som risler, blinker, sprøjter, skummer —!
Nej, Brand, som sagt, jeg rent forstummer!

BRAND
Jeg længst i tanken fra mig skrev
min arv —

FOGDEN Ja, her er ymtet meget,
som hen på noget sligt har peget,
men jeg har tænkt, at det var væv.
Hvem plejer vel at offre alt,
når ej det synbar fordel galdt?
Dog, det blir Deres egen sag; —
gå foran De; så går jeg bag.
De er i skuddet; De kan virke,
og jeg kan skridtvis frem mig lirke. —
Brand, sammen vil vi bygge kirke!

BRAND
Hvad? Vil De Deres eget slippe?

FOGDEN
Det véd den søde Gud jeg vil!
Jeg var jo gal, om ej jeg gjorde.
Hvem tror De mængden flokkes til,
når én vil gøde, mæske, fore,
en anden malke, flå og klippe?
Ja død og plage er jeg med!
Jeg er af tanken ganske hed,
bevæget, greben, næsten rørt;
en heldig skæbne har mig ført
i denne kveld til prestegården;
thi jeg tør tro, at uden min
var Deres plan knapt faldt Dem ind, —
ialfald ej til verden båren.
Det altså er mit eget virke
at bygge bygdens nye kirke!

BRAND
Men kom ihug, vi kan ej skåne
hin oldtids knejsende ruin!

FOGDEN (ser ud)
Betragtet her i dobbeltskin
af nyfalds-sne og nyets måne
den tar sig ud som noget skrammel.

BRAND
Hvad, foged?

FOGDEN Brand, den er for gammel!
Det er mig ganske uforklarligt,
at ej jeg så det før ikveld, —

men hanebjælken står påheld;
at bruge den var uforsvarligt.
Og hvor er stil, arkitektur,
når ret man gransker loft og mur?
Hvad skal man kalde slige buer?
en fagmand vilde kaldt dem fæle; —
ja, jeg må samme mening dele!
Og tagets mosbeklædte tuer, —
de er minsæl ej fra kong Bele.
Nej, pietet kan gå for vidt!
Det må dog hvermand se og skønne,
at denne gamle rådne rønne
i et og alt er noget skidt!

BRAND
Men dersom mængdens røst sig hæved
til vægring ved at få den revet —?

FOGDEN
Vil ingen anden, så vil jeg.
I helgen skal, jo før jo heller,
jeg ordne alt, hvad formen gælder,
og sætte sagen glat ivej.
Jeg ivre skal og virke, skrive;
jo, jo, — De kender fogden nok!
og kan jeg hjælp ej sammendrive
til rivning blandt den dumme flok,
skal jeg med egne hænder rive
den ned til grunden, stok for stok.
Ja, om jeg så skal ta'e min kone
og alle mine døttre med,
så skal den død og plage ned!

BRAND
Det er en ganske anden tone,
end den, som blev fra først af brugt.

FOGDEN
Det er humanitetens frugt
at få med alt ensidigt bugt;
og dersom digteren ej lyver,
så er det netop noget smukt,
at mandens tanke ejer flugt, —
med andre ord, — at tanken flyver. —
Farvel!
(tager sin hat)
Nu får jeg se til banden.

BRAND
Til hvad?

FOGDEN Å, tænk Dem, jeg, selv anden,
idag på bygdegrændsen kneb
et fantefølge, fælt som fanden;
jeg fik da hjælp med toug og reb;
nu sidder de forvart hos granden
her nærmest nord; men pokker ta'e mig,
om ikke to-tre løb ifra mig —

BRAND
Nys ringtes ind dog fredens tid.

FOGDEN
Hvi kom det djævelskab da hid?
Dog, det forstår sig, på en måde
de hører sagtens sognet til —
(leende)

ja endog *Dem*! Hør her en gåde;
løs den, ifald De kan og vil:
folk findes, som er til i kraft
af *den*, De har til udspring havt,
og dog de til er, slet og ret,
fordi de er af anden ætt!

BRAND (ryster på hovedet)
O Gud, der er så mangen gåde
én stirrer på, men ej kan råde.

FOGDEN
Da er dog denne letvindt gættet.
De har vel tidtnok hørt berettet
i bygden et og andet ord
om fattiggutten, han, her vester,
der var så lært som fire prester;
han friede til Deres mor —

BRAND
Hvad mer?

FOGDEN Tænk, til en grundrig jente!
Dog hun naturligvis ham sendte
til Bloksberg, som han måtte vente.
Men véd De så, hvad fyren gør?
Han sørger halvt sig fra forstanden,
og fæster sluttelig en anden
af taterslægt; — og før sin død
han med en afkom øged banden,
som stryger om i synd og nød.
Ja, en af disse slegfredtrolde

fik sognet rigtignok beholde
til minde om hans vakkre færd —

BRAND
Og det er —?

FOGDEN Taterungen Gerd.

BRAND (dæmpet)
Ja så!

FOGDEN (munter)
Hvad? Gåden er ej slet!
Hans afkom er jo til i kraft
af den, De har til udspring havt;
thi ynglens indre ophav var,
at elsk til Deres mor han bar.

BRAND
Sig, foged, kan De nævne ét,
som rummed hjælp for disse sjæle?

FOGDEN
Pyt, de må ind bag tugthus-dørene.
De er fortabt op over ørene;
at frelse dem, det var at stjæle
fra fanden, som må gå fallit,
hvis ej han får af verden sit.

BRAND
De tænkte jo at bygge stort
et hus til ly mod nød og klage?

FOGDEN
Det forslag, — fort, som det blev gjort, —
tog forslagsstilleren tilbage.

BRAND
Men hvis det dog —; det var dog smukt —

FOGDEN (smilende)
Nu taler De i anden tone
end den, som blev fra først af brugt.
(klapper ham på skulderen)
Lad dødt kun være dødt og glemt;
en mand skal handle fast bestemt.
Farvel! Jeg tør ej længe tøve;
nu må jeg ud igen og prøve
at finde rømlingernes skjul.
Vi mødes snart. Fornøjet jul!
Farvel, farvel; hils Deres kone!
(går)

BRAND (efter en tankefuld taushed)
O, endeløst er her at sone. —
Så vildt, så broget filtres ind
de tusend skæbnetrådes spind, —
så ligger skyld med skyldfrugt blandet,
det ene smittende det andet,
at den, som ser derind, ser ret
og blodigst uret vorde ét.
(går til vinduet og ser længe ud)
Mit lille barn, skyldløse lam,
du fældtes for min moders gerning;
en brusten sjæl bar bud fra ham,
som troner over skyens kam,
og bød mig kaste valgets terning; —
og denne brustne sjæl blev til,
fordi min moders sjæl foer vild.
Så bruger Herren skyldens grøde

til ligevægts og retfærds føde;
så slynger han fra højden ned
hjemsøgelsen i tredje led.

(viger forfærdet fra vinduet)

Ja, lovens Gud er over slægten!
Det første mål er ligevægten.
I offervillighedens magt
er rejsningsmuligheden lagt;
men ordet lyves ud af tiden;
thi flokken ræddes for sin viden.

(går længe op og ned i stuen)

At bede? Bede? Hm, — et ord,
som glat nok over læben foer, —
som ruttes med i alle stænder.
Bøn er for dem at skrige nåde
i vind og vejr til gåders gåde,
at tigge plads på Kristi læss,
at strække opad begge hænder —
og stå i tvivlens pøl tilknæs.
Haha, var dermed sagen gjort,
da turde jeg, som hvermand, vove
at hamre på den Herres port,
der er „forfærdelig at love"!

(standser og tænker stille)

Og dog — i angstens værste dage,
i sorgens store rædselsstund,
da barnet sov den sidste blund,
da intet kys af modermund
bar smilet på hans kind tilbage; —
hvad var det —? Bad jeg ikke da?
Hvad kom den søde svimlen fra,
den sangens strøm, den melodi,

som langvejs lød og jog forbi —
og bar mig højt og bar mig fri?
Bad jeg? Blev jeg i bønnen svalt?
Har jeg med Gud herinde talt?
Har han mig hørt? Og så han ned
i sørgehuset, hvor jeg græd? —
Hvad véd jeg! Nu er lukt og stængt,
og mørket atter om mig sænkt, —
og intet, intet lys at finde — —.
Jo, Agnes, — hun, som ser iblinde —!

(råber i angst)

Lys, Agnes, — lys, ifald du kan!

(AGNES åbner døren og træder ind med de tændte feststager; et klart skær falder over stuen)

BRAND

Lys!

AGNES Ser du julelyset, Brand?

BRAND (sagte)

Ha, julelyset!

AGNES (sætter stagerne på bordet)

Blev jeg længe?

BRAND

Nej, nej!

AGNES O, hvor du har det koldt;
du må jo isne —

BRAND (stærkt) Nej!

AGNES (smilende) Hvor stolt!
Du vil ej lys og varme trænge.

(lægger i ovnen)

BRAND (går op og ned)
Hm, vil ej!

AGNES (stille for sig selv, idet hun pynter op i stuen)
Her skal stagen stå.
Ifjor han greb med fingre små
mod julelysets klare blink.
Han var så glad og frisk og flink;
han strak sig fra sin lille stol
og spurgte, om det var en sol.
(flytter lidt på stagen)
Nu falder lysets fulde skær
ud over — over stedet der.
Nu kan han gennem rudens glas
se blinket fra sin soveplads;
nu kan han glytte stilt herind
i julestuens glans og skin. —
Men ruden står som tåreslørt; —
vent lidt, vent lidt; snart skal den smile —
(tørrer vinduet af)

BRAND (har fulgt hende med Øjnene og siger sagte)
Når lægger sig til fred og hvile
det sorgens hav, fra bunden rørt!
Det må til hvile.

AGNES (for sig selv) Se, hvor klar!
Det er som skillet borte var,
som stuen vided ud sig stor;
som om den stygge kolde jord
med et blev til en lun alkove,
hvor barnet sødt og godt kan sove.

BRAND
Hvad gør du, Agnes?

AGNES Stille; hys!

BRAND (nærmere)
Hvi trak gardinet fra du nys?

AGNES
O, kun en drøm; nu er jeg vakt.

BRAND
I drømmen er der snarer lagt.
Stæng atter!

AGNES (bønligt) Brand!

BRAND Stæng tæt, stæng tæt!

AGNES
O, vær ej hård, det er ej ret!

BRAND
Stæng, stæng!

AGNES (trækker skodderne for)
Nu har jeg lukt og stængt.
Men trygt jeg tror, Gud er ej krænkt,
om end i drømmens korte frist
jeg drak af trøstens væld —

BRAND Nej visst!
Han er en mild, medgørlig dommer;
du rager ej med ham på kant,
om i din dyrkelse der kommer
lidt afgud hist og her iblandt.

AGNES (brister i gråd)
O, sig mig da, hvor langt går kravet!
Min fod er dødstræt, — vingen faldt.

BRAND
Jeg har dig sagt, at slængt i havet
hvert offer er, som ej er alt.

AGNES
Men mit var alt; jeg har ej mere!

BRAND (ryster på hovedet)
Dit offer følges må af flere.

AGNES (smiler)
Kræv! Jeg har fattigdommens mod!

BRAND
Giv!

AGNES Tag! Ak, Brand, du intet finder.

BRAND
Du har din sorg og dine minder, —
du har din syndige længsels flod —

AGNES (fortvivlet)
Jeg har mit pinte hjertes rod!
Riv ud! Riv ud!

BRAND I afgrunds-gabet
unyttig du dit offer slang,
ifald du hyler over tabet!

AGNES (gyser)
Din Herres vej er brat og trang.

BRAND
For viljen er der kun den ene.

AGNES
Men nådens —?

BRAND (afvisende) Bygt af offerstene.

AGNES (stirrer frem for sig og siger rystet)
Nu åbnes, lig en afgrund stor,
det skriftens ord, som aldrig før
jeg kom tilbunds i.

BRAND Hvilket ord?

AGNES Hver den, som ser Jehova, dør!

BRAND (slår armene om hende og trykker hende tæt op til sig)
O, skjul dig, skjul dig! Se ham ej!
Luk dine øjne —

AGNES Skal jeg?

BRAND (slipper hende) Nej!

AGNES
Du lider, Brand.

BRAND Jeg elsker dig.

AGNES
Hård er din kærlighed.

BRAND For hård?

AGNES
Ej spørg; jeg følger, hvor du går.

BRAND

Tror du, at meningsløst jeg drog dig
af dansen og af legen ud, —
at for en halvheds skyld jeg slog dig
med offerlydighedens bud?
Ve dig og mig; for dyrt og stort
var da det offer, her blev gjort.
Du er min hustru; jeg tør kræve
dig helt, for kaldets liv at leve.

AGNES

Ja, kræv; men gå ej fra mig.

BRAND Jo!

jeg trænger stilhed, trænger ro.
Snart skal den store kirke bygges —

AGNES

Min lille kirke sank i grus.

BRAND

Var den dit hjertes afgudshus,
så måtte den i stormen rygges.
(favner hende som i angst)
Al fred om dig, — og gennem dig
til mig, til mit, den lige vej!
(går mod sidedøren)

AGNES

Brand, må jeg flytte ganske stille
på vindues-lugens stygge skille?
Kun lidt? På klem? Brand, må jeg?

BRAND (i døren) Nej.

(går ind i sit kammer)

AGNES

Lukket, lukket, — alting lukket!
Selve glemslen lukket af!
Bom for klagen, segl for sukket,
lås for himmel og for grav!
Jeg vil ud; jeg kan ej ånde
her i ensomhedens vånde!
Ud? Hvorhen? Ser ej fra højden
strenge øjne på mig ned!
Kan jeg vel på flugt fra bygden
føre hjertets eje med?
Kan jeg flygte, om jeg vilde,
fra min rædsels tomme stille?

(lytter ved døren til BRANDS stue)

Lydt han læser; til hans øre
rækker ikke frem min røst.
Ingen hjælp! Ej råd, ej trøst!
Julens Gud har nok at gøre
med at lytte til de riges,
børneriges, lykkeliges
tak og sang og leg og dans.
Jul er jublens tid og hans.
Ej han ser mig, ej han agter
på en ensom moders fagter.

(nærmer sig varsomt til vinduet)

Skal jeg åbne skillets rammer,
så det klare fulde lys
jager nattens skræk og gys
fra hans sorte sovekammer? —
Nej, dernede er han ikke!
Julen er jo barnets tid; —
han får lov at komme hid;

kanske står han nu derude,
strækker armen for at pikke
på sin moders stængte rude. —
Lød der ikke barnegråd?
Alf, jeg véd ej hjælp og råd?
Her er stængt; din fader stængte; —
Alf, jeg tør ej åbne nu!
Lydigt lidet barn er du;
aldrig du og jeg ham krænkte.
O, flyv hjem igen til himlen;
der er lys og der er glæde;
der er leg i børnevrimlen.
Men lad ingen se dig græde, —
sig ej, at din fader lukked,
da du kom og banked på.
Lidet barn kan ej forstå,
hvad vi store voksne må.
Sig, han sørged, — sig, han sukked;
sig dem, det var h a m, som plukked
smukke blade til en krans.
Kan du se den? Den er hans!

(lytter, tænker sig om og ryster på hovedet)

O, jeg drømmer! Mer end rammen
står som skille mellem os.
Først i glød af lutringsflammen
falder skillevæggen sammen,
revner hvælv og brister stængsler,
hviner fængselsdørens hængsler,
springer op den store lås!
Meget, meget her må gøres,
før vi to kan sammen føres. —

Jeg skal virke, virke stille,
for at fylde kravets svælg;
jeg skal hærdes, jeg skal ville. —
Men iaften er det helg.
Fra ifjor hvor vidt forskellig —!
Hyss, — den højt skal holdes hellig;
frem jeg henter mine skatte, —
dem, hvis endeløse pris,
fra min lykkes livsforlis,
kun en moders sjæl kan fatte.

(hun knæler ned ved kommoden, åbner en skuffe og tager forskellige ting frem. I samme øjeblik lukker BRAND på døren og vil tale til hende, men da han bemærker, hvad hun foretager sig, holder han inde og bliver stående. AGNES ser ham ikke.)

BRAND (sagte)

Evig samme flugt om graven,
samme leg i dødninghaven.

AGNES

Her er sløret. Her er kåben,
han blev båren i til dåben. —
Her i knyttet har jeg kjolen —
(holder den ivejret, ser på den og ler)
Herre Gud, hvor sød og butt!
Dejlig var min lille gut,
da han sad i kirkestolen. —
Her er skærfet, her er kuften,
han var klædt i første gang
han fik komme ud i luften.
Dengang var den altfor lang,
men den blev ham snart for liden —
den skal lægges her ved siden. —
Vanter, strømper, — hvilke ben! —

og hans nye silkekyse,
som han fik for ej at fryse —;
den er ubrugt, ren og pen. —
O, der ligger langfærdsdragten,
han blev svøbt i lunt og tæt,
for at rejse lindt og let;
da jeg atter havde lagt den
bort, jeg var til døden træt.

BRAND (knuger hænderne i smærte)
Spar mig, Gud! Jeg kan ej knuse
hendes sidste afgudshuse;
skik en anden, er det ret!

AGNES
Den er plettet; — har jeg grædt? —
Hvilken rigdom! Perlestukken,
smærtekrammet, tåredrukken,
glansomstrålt af valgets gru,
hellig! Den er kroningskåben,
som han bar i offerdåben!
O, hvor jeg er rig endnu!

(Det banker hvasst på gangdøren; AGNES vender sig med et skrig og ser BRAND i det samme. Døren rives op og EN KVINDE, forrevent klædt, træder ilsomt ind med et barn på armen)

KVINDEN (ser børnetøjet og råber til AGNES)
Del med mig, du rige mor!

AGNES
Du er tifold mere rig!

KVINDEN
Ha, du er de andre lig;
altid munden fuld af ord!

BRAND (nærmer sig)
Nævn mig, hvad du søger her.

KVINDEN
Ikke dig, for du er presten!
Heller ud igen i blæsten,
end at høre præk om brøde;
heller flygte sig tildøde,
drukne, rådne på et skær,
end at stå for svartemanden,
som véd vejen ned til branden!
Kan jeg hjælpe, jeg, for fanden,
at jeg blev til den jeg er?

BRAND (sagte)
Denne røst og disse træk
isner mig med anings-skræk!

AGNES
Hvil dig, varm dig, hvis du fryser.
Sulter barnet, skal det mættes —

KVINDEN
Taterungen tør ej sættes,
hvor det luner, hvor det lyser.
Vore folk har landevejen,
urden, skogen, fjeldet, hejen;
vi skal færdes, vi skal vandre;
hus og hjem er for jer andre.
Lynsnar må jeg ud igen;
de er efter mig som hunde!
Foged, lensmand, lovens mænd,
gad mig binde, hvis de kunde.

BRAND
Her du skal ej røres.

KVINDEN Her?
Under tag og mellem vægge?
Nej, du; vinternatten bær
bedre luftning til os begge.
Men et plagg til svøb for barnet!
Ældste broder hans, det skarnet,
er som tyv ifra mig strøgen
med den klud han svøbtes i.
Ser du, han er halvvejs nøgen,
blå, forfrossen, gennemføgen
af den rim, som røg forbi.

BRAND
Kvinde, gør din spæde fri
for din vilde dødsfærds sti; —
lad ham løftes, lad ham lettes;
af kan brændemærket tvættes —

KVINDEN
Jo, du kender godt til tingen!
Sligt et under mægter ingen, —
skal ej mægte det engang!
Krig med jer, som har forstødt ham!
Véd du, hvor hans mor har født ham.
Jo, på grøftekantens hælding,
under drik og spil og sang.
Han blev døbt i sluddets vælling,
korset med et kul af asken,
læsket med en klunk af flasken; —

samme stund han slap sin mor,
stod der om os folk, som svor; —
véd du hvem det var? Gudbedre; —
ungens far — og ungens fædre!

BRAND
Agnes?

AGNES Ja.

BRAND Du ser din pligt.

AGNES (med rædsel)
Brand! Til hende! Aldrig sligt!

KVINDEN
Giv mig, giv mig! Giv mig alt!
Silkevæv og vraget pjalt!
Intet er for slet, for godt,
kan det lindes om ham blot.
Snart hans ånde slipper op;
han skal dø med tinet krop!

BRAND (til AGNES)
Nu du hører valget runge!

KVINDEN
Du har nok til egen unge;
sig mig, — har du ej til min
livets plagg og dødens lin?

BRAND
Lyder ej fra denne tunge
maningsfulde varslers hvin?

KVINDEN
Giv mig!

AGNES Det er helligbrøde!
Blodskyld mod den lille døde!

BRAND
Gavnløst han i døden sendtes,
hvis på tærsklen vejen endtes.

AGNES (brudt)
Viljen ske. Mit hjertes rødder
skal jeg træde under fødder.
Kvinde, kom og tag imod; —
deles skal min overflod —

KVINDEN
Giv mig!

BRAND Deles? — Agnes; deles?

AGNES (med vild styrke)
Heller dræbes jeg, end stjæles
alt ifra! Se, jeg har veget
fod for fod! Jeg kan ej længer!
Halvt er nok; ej mer hun trænger!

BRAND
Var det hele da formeget,
da det købtes til dit eget?

AGNES (giver)
Kvinde, kom; se her, tag kåben,
som mit eget bar i dåben.

Her er kjolen, skærfet, kuften;
den er god mod natteluften;
her den lille silkekyse;
under den han skal ej fryse;
tag det; tag til sidste pjalt —

KVINDEN
Giv mig!

BRAND Agnes, gav du alt?

AGNES (giver igen)
Kvinde, her er kroningskåben,
som han bar i offerdåben!

KVINDEN
Så! nu ser jeg der er tømt.
Den som nu var langvejs rømt!
Jeg vil svøbe ham på trappen; —
så på flugt med hele lappen!
(går)

AGNES (står i stærk indre kamp; endelig spørger hun)
Sig mig, Brand, om det er billigt,
at der kræves mer endnu?

BRAND
Sig mig først, om det var villigt,
at du gik til gavens gru?

AGNES
Nej.

BRAND Din skænk er slængt i havet.
Over dig er endnu kravet.
(vil gå)

AGNES (tier til han er nær ved døren, da råber hun)
Brand!

BRAND Hvad vil du?

AGNES Jeg har løjet; —
se, jeg angrer; jeg er bøjet.
Ej du aned, ej du vidste
andet end jeg gav det sidste.

BRAND
Nu!

AGNES (tager en sammenlagt barnekappe frem fra brystet)
Se, ét er i behold.

BRAND
Kappen?

AGNES Ja, med tårer vædet,
fugtet af hans dødssved kold, —
siden ved mit hjerte fredet!

BRAND
Bliv i dine guders vold.
(vil gå)

AGNES
Stands!

BRAND Hvad vil du!

AGNES O, du véd det!
(rækker kappen imod ham)

BRAND (nærmer sig og spørger uden at tage den)
Villigt?

AGNES Villigt!

BRAND Ræk mig kappen.
Kvinden sidder end på trappen.

(går)

AGNES
Røvet, røvet, — alting røvet, —
sidste bånd, som bandt til støvet!

(står en stund ubevægelig stille; lidt efter lidt går udtrykket i hendes ansigt over til høj strålende glæde. BRAND kommer tilbage; hun flyver ham jublende imøde, kaster sig om hans hals og råber)

Jeg er fri! Brand, jeg er fri!

BRAND
Agnes!

AGNES Mørket er forbi!
Alle rædsler, som har tynget
lig en mare på mit bryst,
ligger nu i sluget slynget!
Der er sejr i viljens dyst!
Af er alle tåger strøget,
bort er alle skyer føget;
gennem natten, over døden
ser jeg skimt af morgenrøden!
Kirkegården, kirkegården!
Ordet åbner ej for tåren.
Navnet river ej i såret; —
barnet er til himlen båret!

BRAND
Agnes! Ja, nu har du sejret.

AGNES
Ja, tilvisse sejret nu, —
sejret over grav og gru!

O, se opad, se ivejret!
Ser du Alf for tronens fod,
lysglad som i livets dage,
strække armen os imod?
Om jeg ejed tusend munde,
om jeg turde, om jeg kunde,
ikke én jeg dog oplod
for at kræve ham tilbage.
O, hvor stor, hvor rig er Gud
til at finde midler ud.
Barnets offer, offerbrøden,
båret har min sjæl fra døden;
han mig fødtes for at mistes;
frem til sejr jeg måtte fristes! —
Tak, at du min hånd har ledet;
du har trofast for mig stredet;
o, jeg så din hjertekval.
Nu står du i valgets dal;
over dig nu vægten faldt
af dets intet eller alt!

BRAND

Agnes, gådefuldt du taler; —
endt er alle stridens kvaler!

AGNES

Glemmer du det ord fra før:
den, som ser Jehova, dør!

BRAND (viger tilbage)

Ve mig, hvilket lys du tænder! —
Nej! og tusend gange nej!
Jeg har kæmpestærke hænder;

gå ifra mig skal du ej!
Lad kun alt på jorden glippe;
hver en vinding kan jeg slippe,
o, men aldrig, aldrig dig!

AGNES

Vælg; du står på vejens skille!
Sluk det lys, som i mig brænder,
stæng for juletankens kilde;
giv mig mine afgudsklude; —
kvinden sidder end derude; —
lad mig atter gå tilbage
til de himmelblinde dage,
sænk mig atter ned i dyndet,
hvor, til nu, jeg sløvt har syndet, —
alt du kan; det står dig frit;
jeg mod dig kun mægter lidt;
stæk min vinge, stæng for sjælen,
døgnets blylod hæng om hælen,
bind mig, træk mig atter ned,
did, hvorfra du selv mig hæved, —
lad mig leve, som jeg leved,
da i mørket jeg mig vred!
Hvis du dette vil og tør,
jeg din hustru er som før; —
vælg; du står på vejens skille!

BRAND

Ve mig, ve mig, hvis jeg vilde!
O, men langt fra dette sted,
langt fra alle sorgens minder,
liv og lys som ét du finder!

AGNES
Glemmer du at her dig binder
kaldets dåb — og offrets med?
Glemmer du de tusend sjæle,
som dit hverv er her at hele, —
dem, Gud Herren bød dig føre
fremad, hjem, til frelsens kilde?
Vælg; du står på vejens skille!

BRAND
Jeg har intet valg at gøre.

AGNES (kaster sig om hans hals)
Tak for alt, — og tak for dette!
Du har ledet tro den trætte!
Over mig er tungheds tåge, —
du vil tro ved lejet våge.

BRAND
Sov! nu er dit dagværk endt.

AGNES
Endt, og nattelyset tændt.
Sejren tog min styrkes skat;
jeg er mødig, jeg er mat;
o, men Gud er let at love!
Brand, godnat!

BRAND Godnat!

AGNES Godnat!
Tak for alt. Nu vil jeg sove.
(går)

BRAND (knuger hænderne mod brystet)
Sjæl, vær trofast til det sidste!
Sejrens sejr er alt at miste.
Tabets alt din vinding skabte; —
evigt ejes kun det tabte!

FEMTE AKT

(Halvandet år senere. Den nye kirke står fuldfærdig og smykket til indvielsen. Elven rinder tæt forbi. Det er tidlig tåget morgen)
(KLOKKEREN er ifærd med at hænge kranse op udenfor kirken; lidt efter kommer SKOLEMESTEREN)

SKOLEMESTEREN
Se, alt på pletten?

KLOKKEREN Det kan trænges.
Tag hånd i med; her løv skal hænges
fra stav til stav som hegn for toget.

SKOLEMESTEREN
Ved prestegården rejses noget,
som slutter med en åbning rund —

KLOKKEREN
Ja-visst, ja-visst!

SKOLEMESTEREN Hvad skal det være?

KLOKKEREN
Et såkaldt skilt til prestens ære,
med prestens navn på gylden grund.

SKOLEMESTEREN
Jo, der blir stas idag i sognet!
Helt langvejs fra de strømmer hid;
af sejl er fjorden næsten hvid.

KLOKKEREN
Ja, nu er menigheden vågnet;
i prestens salig formands tid
der spurgtes aldrig splid og strid;
da sov man selv, da sov ens næste; —
jeg véd ej, hvad der er det bedste.

SKOLEMESTEREN
Liv, klokker, liv!

KLOKKEREN Men jeg og I
går urørt livelsen forbi;
hvad kan det komme af?

SKOLEMESTEREN Fordi
vi virked, til de andre sov;
og da de vågned, sovned vi, —
thi da var ej for os behov.

KLOKKEREN
Men dog I sagde, liv var bedst?

SKOLEMESTEREN
Det samme siger provst og prest;
jeg selv ej siger andet heller, —
men, vel at mærke, når det gælder
det hele store folkets rest.
Dog vi to har en anden lov,

end den, som læses rundt i lierne;
vi er distriktets embedsmænd;
se, vi skal holde stramt igen,
skal skøtte kirketugt og videnskaber,
og ej befatte os med lidenskaber, —
kort sagt, stå udenfor partierne.

KLOKKEREN
Men presten selv står midt i sagen.

SKOLEMESTEREN
Det er just d e t, han ikke burde.
Jeg véd, hans foresattes kreds
er med hans gerning utilfreds,
og dersom de for folket turde,
de havde længst alt vendt ham bagen.
Men han er fin; han lugter lunten;
han véd nok hvad, som binder bundten.
Han bygger kirken. Alle smøres
med blindhed her, når noget gøres.
H v a d der blir gjort, det rager ingen;
at der blir gjort, — se, det er tingen; —
vi allesammen, flok og førere,
kan kaldes for en slægt af gørere.

KLOKKEREN
I har jo været storthingsmand,
så I må kende folk og land;
men en, som rejste gennem sognet
kort efter at man her var vågnet,
har sagt, at fordum var vi sovere,
så vaktes vi — og blev til lovere.

SKOLEMESTEREN
Ja, lovende er dette folk, —
et folk, som lover såre meget, —
et folk, som er i kort tid steget,
så hvermand snart er løftets tolk.

KLOKKEREN
På et jeg tidt har spekuleret;
hør, sig mig, I, som har studeret, —
hvad er et såkaldt folkeløfte?

SKOLEMESTEREN
Et folkeløfte, kære klokker?
Det blev vidtløftigt her at drøfte;
men det er noget, alle flokker
sig om i kraft af en idé;
det noget stort er, som skal ske —
i folkets fremtid notabene.

KLOKKEREN
Så tak, nu skønner jeg det ene;
men der er én ting til, jeg må
i hastighed få rede på.

SKOLEMESTEREN
Tal frit.

KLOKKEREN Sig mig, hvad årstal kommer
den tid, som kaldes fremtid?

SKOLEMESTEREN Ej!
Den kommer aldrig!

KLOKKEREN Aldrig!

SKOLEMESTEREN Nej,
det er naturligt i sin orden;
thi når den kommer, er den vorden
til nutid, — er ej fremtid mer.

KLOKKEREN
Ja, det er rigtigt, som jeg ser;
om den ting kan ej ordstrid voldes.
Men når skal så et løfte holdes?

SKOLEMESTEREN
Nu har jeg jo fornylig sagt,
et løfte er en fremtidspagt;
i fremtid skal det holdes.

KLOKKEREN Ja, —
men sig, når kommer fremtid da?

SKOLEMESTEREN (sagte)
Det er en klokker!
(højt)
Kære ven,
skal nu jeg rippe op igen,
at fremtid kan umuligt komme;
thi når den kommer, er den omme.

KLOKKEREN
Tak!

SKOLEMESTEREN
Bag om alle tings begreb
der noget står, som ligner kneb,
men som er ganske ligefrem, —
at sige da for alle dem,

der tælle kan til mer end fem,
At love er tilsidst at lyve,
skønt loveren er lige ærlig;
al holden kaldtes før besværlig,
men den kan kaldes rent umulig,
hvis i logiken man er duelig. —
Nå, lad så løftefuglen flyve.
Hør, sig mig —?

KLOKKEREN Hyss?

SKOLEMESTEREN Hvad er det?

KLOKKEREN Stille!

SKOLEMESTEREN
Min tro, jeg hører nogen spille
på orgelværket.

KLOKKEREN Det er ham.

SKOLEMESTEREN
Hvad? Presten?

KLOKKEREN Netop.

SKOLEMESTEREN Få mig skam, —
så har han været tidligt ude!

KLOKKEREN
Knapt tror jeg han i denne nat
har krammet prestesengens pude.

SKOLEMESTEREN
Hvad!

KLOKKEREN

Det er aldrig rigtig fat.
Han gnages af en lønlig tand
alt siden han blev enkemand;
han gemmer sorgen, det er visst;
men ud den bryder her og hist;
det er som om hans hjerte var
et overfyldt og utæt kar; —
så spiller han. Hør, hver en tone
er som han græd for barn og kone.

SKOLEMESTEREN

Det er som om de taltes ved —

KLOKKEREN

Som en der trøsted, en der led —

SKOLEMESTEREN

Hm, — den, der turde blive rørt!

KLOKKEREN

Ja, den, som ej var embedsmand!

SKOLEMESTEREN

Ja, den, som ej var klemt og snørt
af alslags hensyn til sin stand!

KLOKKEREN

Ja, den, som turde give pokker
og fanden både pen og bog!

SKOLEMESTEREN

Og den, som slap at være klog;
og den som turde føle, klokker!

KLOKKEREN
Ven, ingen ser os, — lad os føle!

SKOLEMESTEREN
Det var usømmeligt at søle
sig ned i menneskenes sfære.
En mand skal, efter prestens lære,
på en gang ikke to ting være;
selv den, som vil, ej være kan
et menneske og embedsmand;
man være bør — i alt som noget —
en efterligning af vor foged.

KLOKKEREN
Hvi just som han?

SKOLEMESTEREN I mindes vel
den store brand i fogedgården,
da ud arkivets skat blev båren
og reddet?

KLOKKEREN
Ja, det var en kveld —

SKOLEMESTEREN
En uvejrskveld, og fogden stræved;
det var som om han tifold leved; —
men fanden stod og lo i stuen;
og fluks hun så ham, hylte fruen:
o, frels din sjæl, min kære ven, —
den onde står dig efter livet!
Da råbte fogden gennem luen:
min sjæl? Til helvede med den, —
hjælp blot at bære bort arkivet!

Se, han er foged ud og ind,
med hud og hår, i sind og skind,
og derfor véd jeg visst han vinder
didhen, hvor han sin livsløn finder.

KLOKKEREN
Og hvor er det?

SKOLEMESTEREN Naturligvis
i gode fogders paradis.

KLOKKEREN
Min lærde ven!

SKOLEMESTEREN Hvad godt?

KLOKKEREN Jeg tror
jeg bagom hvert af jeres ord
formærker tegn på tidens gæring;
thi gæring er her, det er visst;
den kendes gennem alles brist
på agt for gammel hævdet sæd.

SKOLEMESTEREN
Det mugne må i muldet ned;
det rådne er det færskes næring; —
her hules slægtens bryst af tæring,
og kan ej ondet hostes op, —
så ned i kisten med dets krop.
Ja, gæring er her, det er sikkert,
det observeres uden kikkert.
Hin dag, den gamle kirke faldt,
det var, som tog den med sig alt,

hvori vort liv til samme stund
slog rod og trevl og fandt sin grund.

KLOKKEREN

Der kom en stilhed over mængden.
De havde råbt: riv ned, riv ned!
men skriget holdt ej ud i længden,
og mangen blev om øret hed
og skotted sky og stod betænkelig,
da bygdens gamle gudehus
for alvor skulde ned i grus, —
og mange fandt, den var ukrænkelig.

SKOLEMESTEREN

Men mængden mente, tusend bånd
dem knytted til det gamles ånd,
sålænge ej det nye slot
var viet ind solid og godt;
og derfor under angst og spænding
de agtede på tingens vending,
og blinked mod den store dag,
da stryges skal det slidte flag,
da friske farver frit skal flomme; —
dog, alt som spiret opad steg,
blev flokken mere taus og bleg, —
og nu, — ja nu er tiden omme.

KLOKKEREN (peger ud til siden)

Se myldret! Både stor og liden
er stimlet hid.

SKOLEMESTEREN

I tusendvis.
Hvor stilt det er!

KLOKKEREN Og dog det dønner,
som havet dønner før en bris.

SKOLEMESTEREN
Det folkehjertet er, som stønner; —
det er som om der gik den viden
igennem dem, at stor er tiden;
det er som om de stævntes ud
til thing og skulde bytte Gud.
Hør, hvor er presten? Jeg er klemt; —
jeg skulde ønske jeg var gemt!

KLOKKEREN
Jeg med, jeg med!

SKOLEMESTEREN I slig en stund
en lodder ej sin egen bund;
hvert dyb et dybere har under;
en vil, en viger og en stunder!

KLOKKEREN
Ven!

SKOLEMESTEREN
Ven igen!

KLOKKEREN Hm!

SKOLEMESTEREN Tal! — I nøler?

KLOKKEREN
Jeg tror bogstaveligt vi *føler*!

SKOLEMESTEREN
Hvad! Ikke *jeg*!

KLOKKEREN Jeg ikke heller!
Et vidnesbyrd ej nogen fælder!

SKOLEMESTEREN
Vi to er mænd, ej dumme jenter.
Godmorgen! Skolens ungdom venter.
(går)

KLOKKEREN
Nys så jeg syner som et fjog;
nu er jeg atter kølig, klog,
og lukket som en spændebog.
Til arbejd hist; — her er det ude,
og lediggang er fandens pude.
(går til den anden side]

(Orglet, som under det foregående har lydt dæmpet, bruser på engang stærkt og ender med en skærende mislyd. Lidt efter kommer BRAND ud)

BRAND
Nej, jeg kan ej tonen tvinge,
så den høres fuldt at klinge.
Orgelsangen blir til skrig;
loftets buer, hvælv og vægge,
tykkes knugende sig lægge,
tykkes trangt og træhårdt møde,
lukke rundt om sangen, lig
kistelåget om den døde!
Jeg har prøvet, jeg har fristet;
orglet har sit mæle mistet.
Røsten hæved jeg til bøn;
men den drev tilbage brusten,
som en klokkes, sprukken, rusten,
i et dumpt, hulbrystet støn.

Det var som Gud Herren stod
øverst tronende i koret,
slog med hånden vredt imod,
visende ifra sig ordet!

Herrens hus skal bygges stort;
så det var jeg trøstig loved;
rydde, jævne, feje bort,
rive ned jeg glat nok voved; —
nu står værket færdiggjort.
Alle korser sig i kor,
skriger: nej, hvor stor, hvor stor! —
Er det dem, som bedre véd det, —
eller mig, som ej kan se det?
Er den stor? Er dette hus
fuldt og helt, hvad jeg har villet?
Er i den hin anings brus,
som har født den af sig, stillet?
Ligner den det tempelbilled,
som jeg skimted stort i ånden,
hvælvet over verdens-vånden? —

Hm, hvis Agnes havde levet,
var det anderledes blevet;
stort i småt hun kunde se,
lyse fra mig tvivlens ve,
favne jord og himmel sammen,
lig et løvtag over stammen.

(bemærker anstalterne til festen)

Grønne kranse, flag på stang;
skolen øver ind sin sang;
prestegården snart er fuld;

alle folk vil hilse på mig; —
de har rejst mit navn i guld!
Gud, giv lys, — hvis ej, så slå mig
tusend alen under muld!
Om en time åbnes festen;
alles tanker gælder presten;
presten er i alles munde!
Deres tanker kan jeg kende,
deres ord jeg føler brænde;
lov og pris går trolddomsbåret
som en isstrøm gennem håret!
Den som kunde, den som kunde
kaste glemsel om sig, skjule
hodet i et vilddyrs hule!

FOGDEN (kommer i fuld uniform og hilser strålende fornøjet)
Nu har vi da den store dag,
sabbaten efter ugens seks;
nu firer vi vort sejl tildæks,
og hejser højt vort søndagsflag,
og går for strømmen lunt og småt,
og ser at alt er såre godt!
Til lykke, ædle store mand,
hvis ry snart bæres vidt om land!
Til lykke; jeg er ganske rørt,
og dog uhyre glad tillige!
Men De —?

BRAND Jeg er som strubesnørt!

FOGDEN
Ej, den fornemmelse må vige.
Nu må De præke, så det dundrer; —

mål hjorden skæppen fuld tilrands.
Der er jo slig en resonans,
at alle, jeg har talt med, undrer
sig højlig —

BRAND Så?

FOGDEN Ja selve provsten
har undret sig og højlig rost den.
Og hvilken ædel stil i værket!
Og hvilken mægtighed der bor
i formerne —

BRAND Det har De mærket?

FOGDEN
Hvad mærket?

BRAND At den tykkes stor?

FOGDEN
Ej blot den tykkes, — nej, den er,
i frastand set såvel som nær.

BRAND
Den er det? Virkelig? De tror —?

FOGDEN
Ja død og plage er den stor, —
for stor for folk så langt mod nord.
I andre lande véd jeg nok
man bruger større målestok;
men her hos os, som knebent bor
på brakmark og på golde hauser,

på strimlen mellem fjeld og fjord, —
her er den stor, så det forbauser!

BRAND
Ja, så det er, og vi har byttet
en gammel løgn kun for en ny.

FOGDEN
Hvad nu?

BRAND Vi folkets hug har flyttet
fra mindesmærkets mugne ly
til nutids-spiret under sky.
Før skrålte koret: hvor ærværdig!
Nu brøler koret: se hvor stor, —
dens mage findes ej på jord!

FOGDEN
Min kære ven, jeg må ihærdig
betegne hver som lovlig grov,
der til en større har behov.

BRAND
Men hver skal eje klart den viden,
at kirken, som den står, er liden;
at dølge dette, var at lyve.

FOGDEN
Nej, hør, — lad slige griller flyve!
Hvad skal det til, at kalde stygt,
hvad selv en har med møje bygt?
Folk er så inderlig tilfredse;
de tykkes alt er gildt og rigt,
at aldrig før de øjned sligt; —

o, lad dem tænke så for stedse!
Hvi skal vi pirke ved de stakler,
og pine dem med tændte fakler,
hvis lysning ingen skøtter om?
Alt kommer an på troens dom.
Det gør ej til, ej fra, en snus,
om kirken er et hundehus,
når folk kun uforstyrret tror,
at den er overmåde stor.

BRAND
I alle forhold samme lære!

FOGDEN
Idag er her desuden fest;
hver sjæl er på en vis vor gæst;
det vilde utilbørligt være,
om ej vi stelled alt som bedst.
Og mest for Deres egen skyld
det var urimeligt at røre
ved lidenhedens sandhedsbyld.

BRAND
Hvorledes det?

FOGDEN Nu skal De høre.
Først har vort formandskab besluttet
at skænke Dem en sølvpokal,
hvis indskrift vilde blive gal,
om kirkens storhed af blev pruttet;
og sangen, som er skreven til, —
og talen, som jeg holde vil,
blev også begge lige gale,

hvis værkets storhed skulde dale.
De altså ser, De må Dem give
og holde begge ører stive.

BRAND
Jeg ser, hvad tidt mig skar i øjne, —
en løgnerfest til pris for løgne.

FOGDEN
Men Gud bevares, kære ven; —
så stærke ord; hvor vil De hen!
Dog, for at få den smagssag endt,
så hør mit andet argument; —
som hint var sølv er dette guld;
thi vid, som kælebarn De sidder
i nådens yndest, agt og huld;
kort sagt, — De udnævnt er til ridder!
Idag De skal, som ordensmand,
gå stolt med korset midt på brystet.

BRAND
Jeg alt af tyngre kors er krystet;
tag d e t ifra mig, hvo som kan.

FOGDEN
Hvad nu! De blir ej mærkbart rystet
af rørelse ved slig en nåde?
De er i et og alt en gåde!
Men tænk Dem dog for Guds skyld om —

BRAND (stamper)
Den hele snak er spildt og tom; —
jeg fra Dem går så klog jeg kom;
De har ej fattet mindste spor

af hvad der lå bag mine ord.
Jeg har ej ment den storhed, som
i fod og tommer ud kan måles,
men den, som dulgt tilbagestråles,
som isner og som ildner sjælen,
som vinker ind til drøm og dvælen,
som løfter lig en stjernenat,
som, som — gå fra mig! Jeg er mat; —
bevis, forklar, tal til de andre —

(går opover mod kirken)

FOGDEN (for sig selv)

Hvo kan i sligt et virvar vandre
og finde rede? Storhed sat
i noget, som tilbagestråles,
som ikke tommevis kan måles?
Og stjernenat? Så faldt jo ordet? —
Har presten prøvet frokostbordet? —

(går)

BRAND (kommer ned over pladsen)

Så ensom på de vilde vidder
jeg aldrig gik, som her jeg går;
hvert spørgsmål genlydsfattigt slår
tilbage de med kvæk og kvidder.

(ser ud, hvor FOGDEN gik)

Ham gad jeg knuse med min hæl!
Hver gang jeg prøver på at højne
hans syn udover kneb og løgne,
han spytter ud sin rådne sjæl,
uvorent, midt for mine øjne! —

O, Agnes, hvi var du for vek?
Mig trætter denne tomme leg,

hvor ingen vinder, ingen viger. —
Ja, håbløs er en ensom kriger!

PROVSTEN (kommer)
O, mine børn! O, mine får —!
Nej, om forladelse, — jeg mener
min embedsbroder! Festens scener, —
prediknen mig til hodet slår;
jeg indstuderte den igår,
men færsk den end i halsen står.
Dog nok om den ting. — Tag min tak;
De, som så mandigt isen brak,
som stolpred gennem skrål og snak,
som rev, hvad der var faldefærdigt,
og bygged stort og nyt og værdigt!

BRAND
Langt frem endnu.

PROVSTEN Hvad kære ven?
Står mer end vielsen igen?

BRAND
I nybygt hus må flytte ind
en genfødt ånd, et tvættet sind.

PROVSTEN
Sligt kommer ganske af sig selv.
Så stort og pent panelet hvælv,
så lyst et rum vil trække med sig,
at folket tvættet lader se sig.
Og denne skønne resonans,
som hvert af prestens ord gør to,
må øge menighedens tro

med hundrede procent tilmands.
Det er i sandhed resultater,
som ikke selv de store stater
skal kunne vise bedre frem. —
Alt dette skyldes ene Dem;
tag derfor af en embedsbroder
en dybtfølt tak, som jeg formoder
ved middagsbordet følges efter,
på denne Deres hædersdag,
af mangt bevinget foredrag
ifra provstiets yngre kræfter. —
Men, kære Brand, De er så bleg —?

BRAND

Alt længe magt og mod mig sveg.

PROVSTEN

Begribeligt; — så mangt at skøtte,
og alting uden hjælp og støtte.
Men nu er jo det værste over,
og alt en herlig dag os lover.
Kun ej forknyt; det glider nok!
På flere tusender en flok
fra fjerne prestegæld er samlet;
gå i Dem selv, og sig — hvem hamled
med Dem i talegaver op?
Se, Deres embedsbrødres trop
Dem møder nu med åbne arme,
og alle menighedens barme
for Dem er fyldt med tak og varme!
Og værket, som så godt er lykket!
Og alt, som er så prægtigt smykket!

Og dagens text, — hvor høj, hvor stor!
Og så det mageløse bord!
Jeg var just indom prestegården,
hvor netop kalven op blev skåren.
I sandhed, De, et dejligt dyr!
Jeg lover, det har voldt bestyr
at få sligt lækkert stykke fundet
i denne vanskelige tid,
da kødet står i ni mark pundet.
Men lad den fare indtil vidre.
Et andet ærind drev mig hid.

BRAND
Tal kun; skær op, stik, riv og slid!

PROVSTEN
Min fremgangsmåde, ven, er blidere.
Dog kort; thi knap er begges tid.
Der er et enkelt lidet punkt,
som De fra denne dag bør rette,
og det vil visst ej falde tungt.
Ja, jeg formoder De kan gætte
så halvt om halvt, hvorhen jeg sigter?
Det gælder Deres embedspligter.
De hidindtil har stundom lagt
på skik og brug forliden magt;
og skik og brug er dog det første,
om ikke egentlig det største.
Nå, Herregud, jeg vil ej skænde;
man er jo ung og man er ny;
man kommer fra den store by
og kan ej landsens forhold kende.

Men n u, min ven, nu er det vigtigt
at fatte sagen mere rigtigt.
De hidtil har formeget plejet
hver enkelts særlige behov;
den fejl er, mellem os sagt, grov.
Lad dem i massevis bli vejet;
kæm alle med den samme kam;
tro mig, De får ej deraf skam.

BRAND
Forklar Dem bedre!

PROVSTEN Ser De vel, —
De har nu bygt til sognets held
en kirke. Den er klædebon
for fredens og for lovens ånd;
thi staten ser i religionen
den magt, som bedst forædler tonen, —
det værn, hvori dens tryghed bor, —
kort sagt, moralens rettesnor.
Se, statens forråd er kun tyndt;
den vil valuta for sin mynt.
God kristen, siges der, god borger.
Tror De, den øser penge ud
til gavn for godtfolk og for Gud,
og for sig selv at skaffe sorger?
Nej, staten, far, er ikke gal;
og hvermands tilstand snart blev skral,
hvis ikke staten, strengt og nøje,
kun havde dette liv for øje.
Men dette statens formål, ven,

kun nåes ved dens embedsmænd,
og det vil sige her, dens prester. —

BRAND
Hvert ord er visdom! Tal!

PROVSTEN Der rester
kun ganske lidt. Nu har De skænket
til statens nytte denne kirke,
og følgelig må Deres virke
til statens ophjælp være lænket.
I denne ånd jeg ser den fest,
som fejres skal i næste time,
i denne ånd skal klokken kime,
i den blir gavebrevet læst.
Med gaven følger da et løfte,
hvis kærne De bør nøje drøfte —

BRAND
Ved Gud, så var det aldrig ment!

PROVSTEN
Ja nu, min ven, det er for sent —

BRAND
For sent? For sent! Det skal vi se!

PROVSTEN
Vær sindig! Jeg må næsten le!
Hvad er da her at hyle over?
Det er jo intet ondt, De lover!
Hver sjæl kan skøttes lige godt,
om staten tjenes med det samme;
to herrers tarv De nemt kan ramme,

hvis De Dem ter fornuftigt blot.
De er ej prest, for Peer og Pål
at fri fra syndestraffens bål,
men for at hele prestegældet
kan nyde godt af nådevældet;
dog, frelses sognet, er det klart,
hver enkelt får sin frelsens part.
Se, staten er, hvad knapt De aner,
nøjagtigt h a l v republikaner;
den hader frihed som en sot,
men ynder lighed såre godt;
dog lighed vindes aldrig, før
hver ujævnhed er nivelleret, —
og det er d e t, De ikke gør!
De tvertimod har stærkt formeret
den ujævnhed i syn på sagen,
som aldrig forhen kom for dagen.
Før var enhver et kirkens led,
nu er han en personlighed;
og det er staten ikke tjent med;
og derfor går det og så sent med
at sammenskrabe ligheds-skatten
samt alle andre samfundsgoder;
thi kirken er ej længer hatten,
som skulde passe alle hoder.

BRAND

O, hvilket langsyn åbnes nu!

PROVSTEN

Kun ej forknyt; det intet båder;
skønt ej det nægtes kan, her råder

et virvar, så det er en gru.
Men er der liv, så er der håb;
og gennem kirke-gavens dåb
De øged Deres pligt: at virke
for statens hensigt med sin kirke.
I alting må en regel til,
hvis ej de spredte kræfters spil
skal, som en kåd, utæmmet fole,
forstyrre både grind og hegn
og vedtægts tusend grændsetegn.
I alle ordnens forhold røbes
én lov, skønt den forskelligt døbes.
I kunsten kaldes den for skole,
og i vor krigerstand, så vidt
jeg mindes kan, at holde trit.
Ja, det er ordet, kære ven!
Did er det, staten stævner hen.
Den finder, springmarche går for vidt;
på stedet marche er den for lidt; —
for hvermand lige lange skridt,
for hvermand samme takt i foden, —
se, det er målet for methoden!

BRAND
For ørnen rendesten; — for gåsen
skykløftens svimmel over åsen!

PROVSTEN
Vi, Gud ske lov, er ikke dyr; —
dog, skal vi bruge digt og fabel,
det bedst er, vi til skriften tyr.

Den har belægg for alt; den kryr
fra genesis til åbenbaringen
af alskens vækkende parabel.
Jeg vil nu bare minde om
hint projekterte tårn i Babel!
Sig selv, hvorlangt de godtfolk kom?
Og hvorfor? Letvindt er forklaringen;
de holdt ej sammen i geleder,
de talte hver sit eget sprog,
de trak ej samlet under åg, —
kort sagt, de blev personligheder.
Det er den halve dobbelt-kærne,
som gemmes under fablens skal, —
at ensomt ingen kan sig værne,
at sondret står enhver for fald.
Den, Gud vil slå i livets strid,
ham gør han først til individ.
Hos Romerne var satsens ramme,
at guderne tog hans forstand; —
men gal og ensom er det samme,
og derfor må hver ensom mand
til slut sig samme skæbne vente,
som den, der traf, da David sendte
på forpost oberst Urian.

BRAND
Vel muligt, ja; men hvad så mer?
i død jeg undergang ej ser.
Og tror De da så fuldt og visst,
at hine bygværksmænd tilsidst,
med samme sprog og samme sind,

var lykkedes at bygge ind
i himlen Babels-tårnets tind?

PROVSTEN

I himlen? Nej, det er just tingen,
at helt til himlen rækker ingen.
Det er den anden halve kærne,
som gemmes under fablens skal,
at hvert et bygværk står for fald,
som toppes vil ved himlens stjerne.

BRAND

Til himlen rak dog Jakobs-stigen;
til himlen rækker sjælens higen.

PROVSTEN

På den manér! Ja, Gud bevares!
Derom al vidre snak kan spares.
Naturligvis er himlen løn
for velført levnet, tro og bøn.
Men liv er et og tro et andet;
det skader begge, blir de blandet; —
seks dage skal ens gerning gøres,
den syvende skal hjertet røres;
stod kirken åben hele ugen,
var det forbi med søndagsbrugen.
De svækker ordets lutringsduft,
hvis ej det spares med fornuft;
thi religion, så vel som kunst,
må ikke flyde ud i dunst.
De trygt kan idealet se
fra prækestolens hellige læ, —

men lægg det af med prestekjolen,
så fort De kommer ud i solen.
Som sagt, der er en lov i alt,
èn lov, der kræver streng begrænsning,
og det er til fornøden rensning
af dette punkt, at jeg har talt.

BRAND
Et er mig klart: for mig ej passer
de statens tusend sjælekasser.

PROVSTEN
Jo, ven, De vil just prægtigt fylde, —
men på en meget højere hylde; —
De må tilvejrs —

BRAND Det nåes ej ved
at søle mig i dyndet ned.

PROVSTEN
Hvo sig fornedrer, skal ophøjes;
skal krogen gribe, må den bøjes.

BRAND
Skal manden bruges, må han dødes!

PROVSTEN
Gud fri os vel; hvor kan De tro,
at jeg har sligt isinde?

BRAND Jo!
Så skal det være! Først forblødes!
Man passer kun som benrad stiv
for eders gustne blegsot-liv!

PROVSTEN

Jeg vil, ved Gud, ej årelade
en kat engang, langt mindre Dem;
men jeg har tænkt, det ej kan skade
at lukke døren lidt på klem
til vejen, hvor jeg selv gik frem.

BRAND

Og skønner De, hvad De har krævet?
At jeg på statens hanegal
fornægte skal det ideal,
hvorfor til denne dag jeg leved!

PROVSTEN

Fornægte, ven? Hvem kræver sligt?
Jeg har kun pegt på Deres pligt;
jeg vil at De skal i Dem sluge,
hvad Deres samfund ej kan bruge.
Behold det hele, hvis De vil, —
men luk det blot hermetisk til;
flyv, sværm, i Herrens navn, indvendigt,
men ikke åbenlyst for mængden;
tro mig: det straffer sig i længden
at te sig envist og ubændigt.

BRAND

Ja, skræk for straf og håb om vinding
er Kains-mærket på din tinding;
det skriger, at du, verdensklog,
dit hjertes rene Abel slog!

PROVSTEN (sagte)

Nu siger han minsandten „du“;
det går for vidt! (højt)

Jeg vil ej nu
forlænge denne strid, men må
dog atter bede Dem forstå,
at vil De frem, så bør De vide,
hvad land De lever i, hvad tid;
thi ingen fanger sejr i strid,
har han ej tiden på sin side.
Se blot til kunstnerne, se digterne!
Tør de foragte samtidspligterne?
Se vore krigere! En sabel
med sleben egg er her en fabel!
Hvorfor? Fordi der er en lov,
som byder, agt dit lands behov.
Sin særlighed må hvermand tæmme,
ej højne sig og ej gå fremme,
men jævnt sig midt i massen gemme.
Human er tiden, siger fogden;
og dersom blot humant De tog den,
De kunde vorde noget stort.
Men af må alle kanter slibes,
og af må alle kviste knibes;
glat må De være, lig de andre,
og aldrig nogen særvej vandre,
skal værket varigt vorde gjort.

BRAND
Væk, væk herfra!

PROVSTEN Ja, ganske visst;
en mand, som De er, må tilsidst
ind i en bedre virkekreds;
men skal De finde Dem tilfreds

i store forhold, som i små,
må tids-munduren trækkes på.
Af korporal med hånd om stokken
må takten bankes ind i flokken;
thi tidens fører-ideal
er hertillands en korporal.
Som korporalen fører sine
i kirken ind afdelingsvis,
så skal og presten føre sine
i sognevis til paradis.
Alt er så let; til grund for tro
De har auktoriteten jo;
og da den er på lærdom bygt,
så kan den følges blindt og trygt;
og hvordan troen frem skal bæres,
af lov og ritual jo læres.
Altså, min broder — ej forknyt;
til eftertanke tiden nytt;
gransk stillingen, og ængst Dem ikke! —
Jeg vil i kirken prøve nøjere,
om jeg kan stemme tonen højere;
man er ej vant til resonans, —
den er så sjelden hertillands.
Farvel, farvel; jeg skal prædike
om menneske-naturens splid
om Gude-billedets forviskning. —
Men nu jeg tror det er på tid
at tage sig en let forfriskning.

(går)

BRAND (står en stund som forstenet i sine tanker)

Alt har jeg offret for mit kald,
for Guds, som jeg forblindet mente;

så skingred døgntrompetens skrald
og viste mig, hvad ånd jeg tjente.
Nej, endnu ej! De har mig ikke!
Hin kirketomt fik blod at drikke;
mit lys, mit liv her lagdes ned; —
men sjælen får de ikke med!

Forfærdeligt at stå alene, —
hvorhen jeg ser, at skimte død;
forfærdeligt at rækkes stene,
så hedt jeg hungrer efter brød.

Hvor sandt, hvor rædsels-sandt han talte, —
og lige vel, hvor afgrunds-hult.
Guds klarheds due sidder skjult;
ve, aldrig over mig den dalte. —
O, mødte mig kun én i tro —
og gav mig tryghed, gav mig ro!

(EJNAR, bleg, udtæret, sortklædt, kommer forbi på vejen og standser ved synet af BRAND)

BRAND (skriger ud)
Du, Ejnar?

EJNAR Ja, så er mit navn.

BRAND
Just nu jeg tørsted efter en,
hvis bryst ej var af træ og sten!
O, kom; kom inderst i min favn!

EJNAR
Behøves ej; jeg er i havn.

BRAND
Du bærer nag for hvad som hændte,
da sidstegang vi mødtes —

EJNAR Nej;
du har ej skyld. Jeg ser i dig
det blinde redskab, Herren sendte,
da vild jeg foer på verdens vej.

BRAND (viger tilbage)
Hvad sprog er dette?

EJNAR Hvilens sprog, —
det sprog, som læres, når en trækkes
af syndens søvn og genfødt vækkes.

BRAND
Forunderligt! Jeg havde hørt,
at du på ganske andre veje
var slået ind —

EJNAR Jeg var forført
af hovmod, tro på egen styrke.
De guder, verden plejer dyrke,
talentet, som jeg sagdes eje,
min sangerrøst, var lutter farer,
som drog mig ind i Satans snarer.
Men Gud ske lov; han var mig god;
sit svage får han ej forlod;
han tog sig af mig, da det galdt.

BRAND
På hvilken vis?

EJNAR Jo, jeg forfaldt.

BRAND
Forfaldt? Hvortil?

EJNAR Til svir og spil;
han gav mig smag på kort og terninger —

BRAND
Og **det** du kalder Herrens gerninger?

EJNAR
Det var det første skridt til frelsen.
Derefter tog han fra mig helsen.
Jeg misted ganske mit talent;
min lyst til munterhed var endt;
jeg blev på hospitalet sendt, —
lå længe syg, lå som i luer, —
jeg syntes, jeg i alle stuer
så tusender af store fluer, —
kom siden ud og blev bekendt
med nogle søstre, tre i antal,
som står i himlens sold og mandtal,
og disse, samt en theolog,
fik løst mig helt af verdens åg
og trukket mig af syndens garn
og gjort mig til Vorherres barn.

BRAND
Ja så.

EJNAR Forskellige er stierne;
en går i dalen, en i lierne.

BRAND
Men siden?

EJNAR Siden? Det er sandt;
så blev jeg afholdsprædikant;

men dette væsen stundom er
med fristelser formeget blandet;
jeg derfor greb til noget andet,
og rejser nu som missionær —

BRAND
Hvorhen?

EJNAR Til Haleneger-landet.
Men det var bedst, om af vi brak!
min tid er dyr —

BRAND Du vil ej dvæle?
Se, her er fest idag.

EJNAR Nej tak;
min plads er hos de sorte sjæle.
Farvel!

(vil gå)

BRAND Og intet mindes skimmer
dig standser her og byder spørge —?

EJNAR
Hvorom?

BRAND Om en, som vilde sørge
ved svælget mellem nu og sidst —

EJNAR
Nu aner jeg; du tænker visst
på dette unge fruentimmer,
som holdt mig under lystens net,
før jeg blev ren i troens tvætt.
Ja, hvordan står det til med hende?

BRAND
Hun blev min hustru året efter.

EJNAR
Det er uvæsentligt; jeg hefter
ej min opmærksomhed ved sligt;
det vigtige jeg kun vil kende.

BRAND
Vort samliv blev velsignet rigt
med sorg og glæde; barnet døde —

EJNAR
Det er uvæsentligt.

BRAND Å ja;
det var jo mere lån end gave,
og engang dages jo et møde.
Men siden gik hun selv herfra;
derinde grønnes begge grave.

EJNAR
Det er uvæsentligt —

BRAND Det med?

EJNAR
Om sligt jeg kræver ej besked;
jeg vide vil, hvordan hun døde.

BRAND
Med håbet om en morgenrøde,
med hjertets hele rige skat,
med viljen stærk til sidste nat; —
med tak for alt, hvad livet gav
og livet tog, hun gik i grav.

EJNAR
Alt sådant er kun tant og skrømt;
nævn, hvordan hendes tro så ud.

BRAND
Uryggelig.

EJNAR På hvem?

BRAND På Gud!

EJNAR
Ak, kun på ham; så er hun dømt.

BRAND
Hvad siger du?

EJNAR Fordømt, desværre.

BRAND (rolig)
Gå, slyngel!

EJNAR Helveds overherre
får også dig i sine kløer; —
så fuldt som hun, du evigt dør.

BRAND
Du, usling, dømme tør til pølen!
Nys lå du selv i syndesølen —

EJNAR
Ved mig der klæber ingen plet;
jeg skyllet er i troens tvætt;
afgneden er hver søleskvætt
på hellighedens vaskebret;
jeg renset har min Adams-ble

ved hjælp af vaktheds banketræ;
jeg som en messesærk ser ud
ved brug af bønnens sæbelud.

BRAND
Tvi!

EJNAR Tvi igen. Her lugter svovl,
og jeg ser glimt af djævlens horn.
Jeg er et himlens hvedekorn, —
du avnen er på dommens skovl.
(går)

BRAND (ser en stund efter ham, med en gang lyser hans øjne op og han udbryder)
Det var manden, som jeg trængte!
Nu er alle lænker sprængte;
eget flag skal om mig bølge,
selv om ikke én vil følge!

FOGDEN (kommer ilsomt)
Kære pastor, skynd Dem bare!
Kirkeprocessionens skare
er i orden til at fare —

BRAND
Lad dem komme.

FOGDEN Uden Dem!
Husk Dem om og skynd Dem hjem!
Folket vil ej vente længer;
hele menigheden trænger,
lig et elvebrudd om våren,
stimlende til prestegården,
råber, de vil presten se.

Hør kun; atter råb på presten!
Skynd Dem; thi jeg frygter næsten
de skal inhumant sig te!

BRAND
Aldrig jeg mit åsyn dølge
vil i eders flok og følge;
her jeg bliver.

FOGDEN Er De gal?

BRAND
Eders vej er mig for smal.

FOGDEN
Den blir smallere, jo længer
menigheden frem sig trænger.
Se, der stormer de min sandten!
Provst og prester, embedsmænd,
trænges ud på grøftekanten —;
kom dog, kom dog, kære ven;
brug indflydelses-krabasken!
Ha, for sent; de bryder hegnet;
processionen går i vasken!
(Mængden strømmer ind og bryder sig i vild uorden vej gennem festtoget fremover til kirken)

ENKELTE STEMMER
Prest!

ANDRE (peger op mod kirketrappen, hvor BRAND står, og råber)
Se der!

ATTER ANDRE Giv åbningstegnet!

PROVSTEN (klemt i trængslen)
Foged, hold dem inden grændser!

FOGDEN
Ej min myndighed de ændser!

SKOLEMESTEREN (til BRAND)
Tal, og kast en lysning ind
i de urofyldte sind!
Er det stygt, hvad heller stort,
det, som her skal vorde gjort?

BRAND
O, så går der dog en strømning
over folkets lummerstille!
Mænd, I står på vejens skille!
Helt I må det nye ville, —
alle rådne værkers rømning, —
før den store tempelhal
rejses, som den bør og skal!

EMBEDSMÆND
Presten raser!

PRESTER Han er gal!

BRAND
Ja, jeg var det, da jeg mente,
I på sæt og vis dog tjente
ham, som ånd og sandhed vil!
Og jeg var det, da jeg tænkte,
at jeg ham til eder lænkte
gennem prutnings leflespil.

Liden var den gamle kirke,
og jeg slutted fejgt som så:
dobbelt op, — det må forslå;
femfold op, — jo, det må virke!
O, jeg så ej, at det galdt
enten intet eller alt.
På akkordens vej jeg slingred; —
men idag har Herren talt.
Domsbasunen over huset
har i denne time skingret, —
og jeg lytted angst-omsuset, —
knust, som David stod for Nathan, —
slagen, vejret bort af skræk —;
nu er alle tvivlsmål væk.
Folk! Akkordens ånd er Satan!

MÆNGDEN (under stigende gæring)
Bort med dem, som har os blindet!
Ned med dem, som stjal vor marg!

BRAND
Bag jer selv bor fienden arg,
som har listet på jer bindet.
Høkret har I med jer kræfter,
kløvet eder selv itu;
derfor kommer spredthed efter
med sin hele hulheds-gru.
Hvad vil I ved kirken nu?
Stasen, stasen eder lokker, —
sang af orgel og af klokker, —
lysten til at gennemrisles
af en højheds-tales ild,

der den læspes, der den hvisles,
der den flommer, tordner, hegler,
efter alle kunstens regler!

PROVSTEN (sagte)
Fogdens snak han sigter til!

FOGDEN (ligeså)
Det er provstens væv, han snerter!

BRAND
Helligstundens tændte kerter,
ydersiden kun I vil.
Og så hjem igen i sløvhed,
hjem til slæb og slid i døvhed,
sjælen klædt i hverdags-brogen,
som jer krop, — og livsensbogen
gemt og glemt på kistebunden,
indtil næste helg er runden!
O, det var ej så jeg drømte,
da jeg offerkalken tømte!
Stort jeg vilde kirken bygge,
så dens hvælving kunde skygge,
ej blot over tro og lære,
men udover alt i livet,
som af Gud er livsret givet, —
over døgnets hverdagsdyst,
kveldens hvile, nattens kummer,
ungdomsblodets friske lyst,
alt, hvad ringt og rigt et bryst
lovligt som sit eget rummer.
Elven, som dernede skummer,
fossen, som i kløften brummer,

tonerne fra stormens lunger,
røsterne, hvor havet runger,
skulde smelte, sjælefangen,
sammen fuldt med orgelsangen
og med kvad fra folketunger.
Væk med værket, her er gjort!
Kun i løgnen er det stort;
alt i ånden faldefærdigt,
eders usle vilje værdigt.
I vil alle spirers kvæling
gennem arbejdets fordeling;
under ugens dage seks
haler I Guds flag tildæks,
og det er kun på den syvende,
at det ses mod himlen flyvende!

STEMMER FRA MÆNGDEN
Før os! Der er storm i vejret!
Før os, du, så har vi sejret!

PROVSTEN
Hør ham ej, han har ej tro,
som det sømmer sig en kristen!

BRAND
Nej, der nævnte du just bristen, —
bristen for os begge to,
bristen for det spredte hele!
Troen ejes kun af sjæle;
peg på en, som er en sjæl!
Peg på én, som ej har kastet
bort sin egen bedste del,

der han famled, der han hasted!
Gennem lystens spræl og sparken,
under gøgler-pibers lyd,
sløves I for livets fryd;
først, som udbrændt, sjæle-knarken
træder dansen foran arken!
Er af krøbling og af tåbe
bægret tømt til sidste dråbe, —
hej, da er det tid at håbe,
tid i bøn og bod at råbe.
Først I præget af jer slider,
lever jer til tobens-dyr, —
så til nådens port I tyr,
søger Gud — som invalider!
Derfor må hans rige ramle.
Hvad skal han med sjæle gamle
rundtom sine fødders skamle?
Har han ikke sagt det højt, —
kun med blodets friske sprøjt
gennem alle sindets årer
han dig til sin arving kårer!
Kun som barn du riget vinder?
did får ingen ind sig lirke.
Kom da, både mænd og kvinder, —
mød med friske barnekinder
frem i livets store kirke!

FOGDEN
Luk da op!

MÆNGDEN (skriger som i angst)
Nej! Ikke denne!

BRAND

Kirken har ej mål og ende.
Gulvet er den grønne jord,
vidde, vang, og hav og fjord;
himlen kun kan hvælvet spænde
over, så den vorder stor.
Der skal al din gerning gøres,
så det tør i koret høres;
du med ugens værk kan møde,
øver dog ej helligbrøde.
Den skal dække alt, som barken
dækker træets alt i stammen;
liv og tro skal smelte sammen.
Den skal døgnets gerning bære
enheds-helt med lov og lære.
Der skal dagens yrke være
et med flugt på stjernebanen,
barnets leg om julegranen,
kongedansen foran arken!

(der går som en storm gennem mængden; nogle viger; de fleste stimler tæt sammen om BRAND)

TUSEND STEMMER

Lys er tændt, hvor før var mørke; —
et er: liv — og Gud at dyrke!

PROVSTEN

Ve, han hjorden fra os lokker!
Foged, skriver, lensmand, klokker!

FOGDEN (dæmpet)

Skrig dog ikke så for pokker!
Hvem vil stanges med en stud?
Lad ham først få raset ud.

BRAND (til mængden)

Bort herfra! Her er ej Gud, —
kan ej være mellem slige;
frihedsfagert er hans rige.
(vrider kirkedøren ilås og tager nøglerne i hånden)
Her er jeg ej længer prest.
Gaven kalder jeg tilbage; —
af min hånd skal ingen tage
nøglerne til eders fest!
(kaster dem ud i elven)
Vil du ind, du træl af muldet, —
kryb igennem kælderhullet;
myg din ryg er; kryb og buk;
lad i mørkets kvalm dit suk
stryge gifttungt langs med jorden,
lig et magtløst tærings-gisp!

FOGDEN (sagte og lettet)

Ha, der røg hans ridderorden!

PROVSTEN (ligeledes)

Så; nu blir han aldrig bisp!

BRAND

Kom, du unge, — kom du friske,
lad et livspust af dig viske
støvet fra den skumle krog.
Følg mig på mit sejerstog!
Engang må du vågne dog;
engang må du, adelsvorden,
bryde freden med akkorden; —
ud af usseldommens nød;
ud af hele halvheds-røret; —

slå din fiende på øret;
byd ham krig på liv og død!

FOGDEN
Holdt! Jeg læser oprørsakten!

BRAND
Læs! Med jer jeg bryder pagten.

MÆNGDEN
Vis os vejen! Vi skal følge!

BRAND
Over viddens frosne bølge!
Gennem landet vil vi fare,
løse hver en sjælesnare,
folket sidder fanget i, —
luttre, løfte, gøre fri, —
knuse alle sløvheds-rester,
være mænd og være prester,
præge nyt det slidte stempel,
hvælve riget til et tempel!
(Mængden, hvoriblandt KLOKKEREN og SKOLEMESTEREN, stimler sammen om ham. BRAND hæves i vejret på mændenes skuldre)

MANGE STEMMER
Stor er tiden! Store syner
gennem lyse dagen lyner!
(Menneskemassen strømmer opigennem dalen; få blir tilbage)

PROVSTEN (til de bortdragende)
O, forblindede, hvad vil I?
Ser I ej, at Satans spil i
al hans tale ligger skjult!

FOGDEN
Hej! Vend om; I hører til i
bygdens farvand, stilt og smult;
Godtfolk, stands, — I går tilgrunde! —
Hm, de svarer ej, de hunde!

PROVSTEN
Tænk på eders hus og hjem!

RØSTER FRA MÆNGDEN
Større hus skal voxe frem!

FOGDEN
Tænk på eders eng og aker;
tænk på eders får og kør!

RØSTER
Himlens dugg gav manna-kager,
da de kårne hungred før!

PROVSTEN
Eders kvinder bag jer skriger!

RØSTERNE (langt borte)
Ej vi kender dem, som sviger!

PROVSTEN
Barnet klager: far forlod os!

HELE SKAREN
Enten med os eller mod os!

PROVSTEN (ser en stund med foldede hænder efter dem og siger fortabt)
Uden hjord, med savnets byrde,
står den gamle sognehyrde
plyndret ud til bare skjorten!

FOGDEN (truer efter BRAND)

Hans blir skammen; hans blir torten!
Snart, herr provst, er sejren vor!

PROVSTEN (grædefærdigt)

Sejren? De er fra os dragne —!

FOGDEN

Ja, men vi er ikke slagne,
hvis jeg kender mine får!

(følger efter)

PROVSTEN

Hvor monstro dog fogden går?
Efter dem, så sandt jeg lever!
Ha, sig atter modet hæver.
Jeg vil også med deroppe, —
slå i flok og gøre fanger!
Læg mig sadlen på min ganger; — —
skaf en sikker fjeldvant hoppe!

(de går)

(Ved den øverste sæter i bygden. Landskabet højner sig i baggrunden og går over i store og øde fjeldvidder. Det er regnvejr)

(BRAND, fulgt af mængden, — MÆND, KVINDER og BØRN, — kommer opover bakkerne)

BRAND

Se fremad; did går sejrens flugt!
I dybet ligger bygden lukt,
og vejret har fra fjeld til fjeld
spændt over den sit tåge-tjeld.
Glem døsen i den skumle grænd;
flyv frit, flyv højt, i Herrens mænd!

EN MAND
Vent, vent; min gamle far er træt.

EN ANDEN
Jeg fra igår har intet ædt —

FLERE
Ja, stil vor sult og sluk vor tørst!

BRAND
Frem, fremad over fjeldet først!

SKOLEMESTEREN
Hvad vej?

BRAND Hver vej er lige god,
når kun den målet bær imod.
Følg efter her —

EN MAND Nej, der er brat;
vi vinder ikke frem før nat!

KLOKKEREN
Iskirken ligger og derborte.

BRAND
Den bratte vejen er den korte.

EN KVINDE
Mit barn er sygt!

EN ANDEN Min fod er sår.

EN TREDJE
Hvor finder jeg en læsknings-tår?

SKOLEMESTEREN
Mæt mængden, prest; — se modet vakler.

MANGE STEMMER
Prest, gør mirakler! Gør mirakler.

BRAND
O, stygt jer trældom har jer mærket;
I lønnen vil forinden værket.
Op, ryst jer dødnings-sløvhed af, —
hvis ej, så gå igen i grav!

SKOLEMESTEREN
Ja, han har ret; først frem til striden;
vi véd jo, vi får lønnen siden!

BRAND
Det får I, folk, så sandt en Gud
ser klarsynt over verden ud!

MANGE RØSTER
Han er profet! Han er profet!

FLERE I FLOKKEN
Hør sig os, prest, — blir striden hed?

ANDRE
Og blir den lang? Og blir den blodig?

EN MAND
Prest, kræves det at være modig?

SKOLEMESTEREN (dæmpet)
Jeg kan vel være tryg for livet?

EN ANDEN MAND
Hvad blir min del af sejrens løn?

EN KVINDE
Jeg mister da vel ej min søn?

KLOKKEREN
Er sejren os før tirsdag givet?

BRAND (ser sig forvildet om i flokken)
Hvad spørges om? Hvad vil I vide?

KLOKKEREN
Først om hvorlænge vi skal stride; —
derefter nævn vort stridsforlis,
og endelig — vor sejers pris!

BRAND
Det spørges om?

SKOLEMESTEREN Ja vel; dernede
vi fik ej ret på tingen rede.

BRAND (oprørt)
Så skal I få det nu!

MÆNGDEN (stimler tættere sammen)
Tal! Tal!

BRAND
Hvorlænge striden vare skal?
Den vare skal til livets ende,
til I har alle offre bragt,
og løst jer fra akkordens pagt, —
til I har viljen hel ihænde,
til alle fejge tvivlsmål faldt

for budet: intet eller alt!
Og stridsforliset? Alle guder,
hver halvheds-ånd på højtids-hylden,
hver jordtræls-kæde, blank og gylden,
al eders slapheds sovepuder!
Og sejersprisen? Viljens renhed,
i troen flugt, i sjælen enhed, —
hin offerlydighed, som gav
med jubel indtil død og grav, —
en tornekrans om hvermands tinding, —
se, det skal vorde eders vinding!

MÆNGDEN (under rasende skrig)
Forrådt, forrådt! Bedraget! Sveget!

BRAND
Jeg har ifra mit ord ej veget.

ENKELTE
Du sejr har lovet os ihænde; —
nu vil du den til offer vende!

BRAND
Jeg sejr har lovet, — og jeg svær,
den vindes skal igennem jer.
Men hver, som går i første række,
må falde for sin fagre sag;
tør ej han det, så lad ham strække
sit våben inden kampens dag.
I fiendevold er dømt det flag,
som værges af en vilje svag;
hvis du af offerskrækken lammes, —
dødsmærket er du, før du rammes!

MÆNGDEN
Vort eget fald han kræver frækt
til fromme for en ufødt slægt!

BRAND
Igennem offrets ørkenvidder
går vejen til vort Kanaan.
Til sejr i fald! Hver slægtens mand
jeg byder op som Herrens ridder!

KLOKKEREN
Jo, her vi dejligt i det sidder!
I bygden er vi sat i ban —

SKOLEMESTEREN
Didned vi aldrig vende kan.

KLOKKEREN
Og fremad, fremad ingen gider!

NOGLE
Slå ham ihjel!

SKOLEMESTEREN
Nej, det blev værre!
vi trænger jo en overherre!

KVINDER (peger forskrækket nedover vejen)
Hu, provsten!

SKOLEMESTEREN
Lad jer blot ej skræmme!

PROVSTEN (kommer, fulgt af nogle af de tilbageblevne)
O, mine børn! O, mine får!
Lyt til den gamle hyrdes stemme!

SKOLEMESTEREN (til mængden)
Ej mer vi har i bygden hjemme;
bedst at vi over vidden går!

PROVSTEN
O, at I kan så tungt mig græmme,
og slå mit bryst så dybe sår!

BRAND
Du såred sjæle år for år!

PROVSTEN
Hør ikke på ham! Han jer mader
med hule løfter.

FLERE   Det er sandt!

PROVSTEN
Men vi er milde; vi forlader,
hvor vi oprigtig anger fandt.
O, gå dog i jer selv tilsidst,
og se den sorte helvedslist,
hvormed han folket om sig flokked!

MANGE
Ja, det er sikkert; han os lokked!

PROVSTEN
Og tænk jer om; hvad mægter I,
en ringe flok i vråen bårne?
Er I til noget storværk kårne?
Kan I de bundne gøre fri?
I har jer lille hverdagsdont;
hvad der går over den, er ondt.

Kan eders arm på valen nytte?
I værge skal jer lave hytte.
Hvad vil I mellem falk og ørn?
Hvad vil I mellem ulv og bjørn?
I blir kun overmagtens bytte, —
o, mine får, — o, mine børn!

MÆNGDEN
Ja, ve os, — det er sandheds ord!

KLOKKEREN
Og dog, da vi fra bygden foer,
vi lukked bag os hyttens dør; —
der er ej hjemmet nu som før.

SKOLEMESTEREN
Nej, han har lyst for folkets øjne,
har pegt på brist og sot og løgne;
ej længer menigheden sover;
det liv, som fordum var os nok,
blev uliv for den vågne flok.

PROVSTEN
Ak, tro I mig, det går snart over.
Alt kommer i de gamle folder,
når blot en stund I stilt jer holder.
Jeg borger for at menigheden
skal snart fornemme fortidsfreden.

BRAND
Vælg, mænd og kvinder!

NOGLE Vi vil hjem!

ANDRE
For sent, for sent; langs vidden frem!

FOGDEN (kommer ilsomt)
O, lykketræf at jeg jer finder!

KVINDERNE
Å, kære, vakkre, vær ej vred!

FOGDEN
Ej nu, ej nu; kom bare med!
En bedre tid for bygden rinder; —
hvis I fornuftigt lar jer sige,
er alle mænd før kvelden rige!

FLERE
Hvorledes det?

FOGDEN En fiskestim
på millioner står i fjorden!

MÆNGDEN
Hvad siger han!

FOGDEN Gør alt iorden!
Sky viddens uvejr, sludd og rim.
Før styred stimen aldrig hid; —
nu, venner, for vor del af Norden
der rinder op en bedre tid!

BRAND
Vælg mellem Herrens råb og hans!

FOGDEN
Følg eders egen sunde sans!

PROVSTEN
O, her er et mirakel hændt;
et fingerpeg fra himlen sendt!
Ak, jeg har drømt det jævnt og tidt,
men tænkte det var mareridt; —
nu ser vi klart hvorhen det sigter —

BRAND
Jer selv I taber, hvis I svigter!

MANGE
En fiskestim!

FOGDEN På millioner!

PROVSTEN
Brød, guld til eders børn og koner!

FOGDEN
Nu ser I vel, det ej er tid
at spilde eders kraft i strid,
især imod en overmagt,
som gør herr provsten selv forsagt.
Nu har I andre mål for øje,
end tomt at hige mod det høje,
Vorherre hytter nok sig selv;
befæstet er jo himlens hvælv.
Bland ej jer op i andres trætte,
men skynd jer, havets skat at lette;
det er et praktisk gøremål,
som øves uden blod og stål;
det bringer eder velstands-stoffer,
og kræver ej personligt offer!

BRAND
Just offret står med lueskrift,
som Herrens krav, bag skyens rift!

PROVSTEN
Ak, føler I til offer drift,
så kom kun trygt til mig en skøn dag, —
som for eksempel næste søndag; —
jeg skal minsandten —

FOGDEN (afbrydende) Ja, ja, ja!

KLOKKEREN (sagte til PROVSTEN)
Beholder jeg min post som klokker?

SKOLEMESTEREN (ligeså)
Blir skolen tagen mig ifra?

PROVSTEN (dæmpet)
Ifald I mængdens stivsind rokker,
så vil man vistnok være mild —

FOGDEN
Afsted, afsted; ej tiden spild!

KLOKKEREN
Tilbåds, tilbåds, hver, som er klog!

NOGLE
Men presten —?

KLOKKEREN Presten? Slip den gale!

SKOLEMESTEREN
I ser jo her Vorherres tale,
som i en åben prentet bog.

FOGDEN
Svig presten; det er ret og pligt;
han dåred jer med tant og digt —

FLERE
Han løj for os!

PROVSTEN Hans tro er vrang;
og tænk, han har ej *laud* engang!

NOGLE
Hvad har han?

FOGDEN Dårlig karakter!

KLOKKEREN
Ja, det er sandt; det klart vi ser!

PROVSTEN
Hans gamle mor forgæves vented;
han nægted hende sakramentet!

FOGDEN
Han fast tog livet af sit barn!

KLOKKEREN
Af konen med!

KVINDER Tvi, tvi, det skarn!

PROVSTEN
Slet søn, slet far, slet ægtemand; —
mon værre kristen gives kan!

MANGE STEMMER
Vor gamle kirke rev han ned!

ANDRE

I baglås han den nye vred!

ATTER ANDRE

Han slang os på en havsnøds-planke!

FOGDEN

Han stjal min dårekiste-tanke!

BRAND

Jeg mærket ser på hvermands pande.
Jeg ser, hvor denne slægt vil lande.

HELE FLOKKEN (brølende)

Hej, hør ham ej! Af bygden driv
den helvedbrand med sten og kniv!

(BRAND drives med stenkast indover i ødemarkerne. Forfølgerne vender efterhånden tilbage)

PROVSTEN

O, mine børn! O, mine får!
Nu vender I til hjemmets arne;
lad anger eders øjne klarne,
og I skal se, at godt det går.
Vi véd, Vorherre er så god;
han kræver ej uskyldigt blod;
og vor regering er tillige
så mild, som knapt i noget rige;
og øvrigheden, amtmand, foged,
vil ikke gøre jer det broget,
og selv jeg er så kærlig, som
vor tids humane kristendom; —
jer overmænd vil allesammen
med eder bo i fred og gammen.

FOGDEN

Men hvis her findes nogen brist,
så må den heles, det er visst.
Når først vi kommer lidt til ro,
så vælger vi en kommission,
som prøve skal i hvilket mon
der bødes kan på lys og tro.
Den bør bestå af nogle prester,
som jeg og provsten kalder til, —
desuden, dersom så I vil,
af klokker og af skolemester
samt andre mænd af folkets kreds,
så I kan slå jer trygt tilfreds.

PROVSTEN

Ja, vi skal lette al jer byrde,
som I den gamle sjælehyrde
idag har lettet for hans angst.
Den tanke gøre hvermand stærk,
at her er hændt et underværk.
Farvel; god lykke til jer fangst!

KLOKKEREN

Ak, det er folk med kristen mildhed!

SKOLEMESTEREN

De går sin gang i bramfri stilhed.

KVINDER

De er så snilde og så pene!

ANDRE

Så rigtig folkelig gemene!

KLOKKEREN
De kræver ikke ulivssår.

SKOLEMESTEREN
De folk véd mer end Fadervor?
(Flokken drager nedover)

PROVSTEN (til FOGDEN)
Ak, dette vil forbedre tonen.
Nu er i alt et omslag nær;
thi, Gud ske lov, der noget er,
som bærer navn af reaktionen.

FOGDEN
Mit værk det var, at alt spektakel
blev kvalt i selve fødselstimen.

PROVSTEN
Ak, mest vi skylder hint mirakel —

FOGDEN
Hvad for mirakel?

PROVSTEN Fiskestimen.

FOGDEN (blæser)
Det var en løgn naturligvis!

PROVSTEN
Ja så? En løgn?

FOGDEN Jeg gav til pris,
hvad vrøvl mig først i munden faldt;
kan sligt vel lastes, hvor det galdt
så vigtig sag?

PROVSTEN Nej, Gud bevares;
i nødsfald kan det godt forsvares.

FOGDEN
Og desforuden, om et døgn,
når folket atter får sig sundet,
hvad gør det da, om sejr blev vundet
i kraft af sandhed eller løgn?

PROVSTEN
Ven, jeg er ingen rigorist.
(ser indover i ødemarken)
Men er det ikke Brand, som hist
sig slæber frem?

FOGDEN Jo, ganske visst!
En enlig kriger på sit tog!

PROVSTEN
Nej; vent; én til jeg øjner dog —
langt bag ham!

FOGDEN Hvad; — det er jo Gerd!
Det følgeskab er karlen værd.

PROVSTEN (lystig)
Når stillet er hans offerdrift,
ham sættes bør slig mindeskrift:
her hviler Brand; hans sejr blev skral;
én sjæl han vandt, — og hun var gal!

FOGDEN (med fingeren på næsen)
Men når jeg ret mig tænker om,
det dog mig forekommer, som
lidt inhuman var folkets dom.

PROVSTEN (trækker på skuldrene)
Vox populi vox dei. Kom!
(de går)

(Inde på de store vidder. Uvejret vokser og jager skyerne tungt over snesletten; sorte tinder og toppe træder hist og her frem og sløres atter af tågen)
(BRAND, kommer blodig og forslået indover fjeldet)

BRAND (standser og ser tilbage)
Tusend fulgte mig af bygden;
ikke én vandt op til højden.
Gennem alle hjerter taler
trangen til en større tid;
over alle sjæle daler
ledingsbud til løftet strid.
O, men offret, offret skræmmer;
viljen vek og ræd sig gemmer; —
én jo for dem alle døde, —
fejghed er ej længer brøde!
(synker ned på en sten og ser sig sky omkring)
Jævnt og tidt jeg måtte grue;
skrækken risled i mit hår,
når jeg gik, som barnet går,
under hyl og hundetuden,
i den mørke genfærdsstue.
Men jeg tvang min hjertebanken,
og jeg trøsted mig med tanken:
ude skinner lysets væld,
mørket er ej nat, ej kveld, —
her er skodder kun for ruden.
Og jeg tænkte, dagens skin,

sommerlivets klare lue,
skal igennem dørens bue
vælde fuldt og fagert ind
i den mørke genfærdsstue.

O, hvor bittert jeg bedrog mig.
Begsort nat imøde slog mig, —
og derude sad forstemte
spredte mænd langs fjord og vik,
holdt på minder, åndsforglemte,
gemte dem, som kongen gemte
årvis på sin Snefrids lig,
løste dødninglinets flig,
lytted over hjertekulen,
nægred sig med livshåbs-smulen,
mente, nu sprang blodets røde
roser ud ifra den døde.
Ikke én, som han, sig hæved,
gav til graven hvad den kræved.
Ikke én iblandt dem véd:
liget drømmes ej tillive,
liget må i muldet ned,
ligets hverv kun er at give
næring til en nylagt sæd. —
Nat, kun nat, — og nat igen
over kvinder, børn og mænd!
Kunde jeg med lyn i hånden
frelse dem fra strådøds-vånden!

(springer op)

Sorte syner ser jeg jage
lig et helridt gennem natten.

Tiden står i uvejrskofte,
maner med en livsdåds krav,
kræver svunget stål for stav,
kræver skeden tom ved hofte; —
frænder ser i strid jeg drage, —
brødre ser jeg sidde spage,
krøbne under gemselshatten.
Og jeg øjner mer endnu, —
usseldommens hele gru, —
klynk fra kvinden, skrig fra manden,
øret stængt for bøn og bud, —
ser dem riste sig på panden
navn af fattigfolk ved stranden,
folk med skillingspræg fra Gud.
Blege lytter de til braget,
tror at selvgjort afmagt skærmer. —
Regnbue over maj-vangen,
flag, hvor er du nu at se?
Hvor er nu de farver tre, —
de, der slog og fnøs fra stangen,
under storm af folkesangen,
til en konge og en sværmer
splitt og tunge skar i flaget?
Tungen brugte du til pral;
tør ej dragen vise tænder,
trænges ingen splittflags-ender; —
folkeskriget kunde tiet,
kongesaksen kunde biet;
flag med fredens fire hjørner
strækker til som nødsignal,
når en grundstødt skude tørner!

Værre tider; værre syner
gennem fremtidsnatten lyner!
Brittens kvalme stenkulsky
sænker sort sig over landet,
smudser alt det friske grønne,
kvæler alle spirer skønne,
stryger lavt, med giftstof blandet,
stjæler sol og dag fra egnen,
drysser ned, som askeregnen
over oldtids dømte by. —
Da er slægten vorden styg; —
gennem grubens krumme gange
lyder nyn af drypvands-sange;
puslingflokken, travl og tryg,
frigør malmens bundne fange,
går med puklet sjæl og ryg,
glor med dvergens gridske øjne
efter guldets blanke løgne.
Sjæl ej skriger, mund ej smiler,
brødres fald ej hjerter kløver,
eget fald ej vækker løver; —
flokken hamrer, mynter, filer;
rømt er lysets sidste tolk;
slægten vorden er et folk,
som har glemt, at viljens pligter
ender ej, hvor evnen svigter!

Værre tider; værre syner
gennem fremtidsnatten lyner!
Kløgtens ulv med gluf og glam
truer lærens sol på jorden;

nødskrig lyder op mod Norden,
byder leding ud langs fjorden;
dvergen hvæser tvær og klam, —
sligt er ikke sag for ham.
Lad de stærke samfund gløde;
lad de andre give møde;
vi har ikke råd at bløde, —
vi er små, vi savner evne
til et sandheds styrkestævne,
kan ej offre folkehelsen
for vor brøk af verdensfrelsen.
Ej for os blev kalken drukket,
ej for os hugg tornekransen
i hans tinding sine tænder,
ej for os blev Romer-landsen
i den dødes side stukket,
ej for vor skyld naglen brænder,
boret gennem fod og hænder.
Vi er små, er sidst i laget,
byder ledingsbudet trods!
Ej for os blev korset taget!
Spanrem-slaget, spanrem-slaget,
Ahasveri rap, som ruller
purpur om den dømtes skulder,
er passionens brøk for os!

(kaster sig ned i sneen og dækker ansigtet til; om lidt ser han op)

Har jeg drømt? Er nu jeg vågen?
Alt er gråt og dulgt i tågen.
Var det syge syner kun,
hvad jeg så til denne stund?
Er det billed glemt og tabt,

hvori mandens sjæl blev skabt?
Er vort ophavs ånd besejret —?
(lyttende)
Ha, det går som sang i vejret!

DE USYNLIGES KOR (suser i stormen)
Aldrig, aldrig blir du lig ham, —
thi i kødet er du skabt;
gør hans gerning eller svig ham,
ligefuldt er du fortabt!

BRAND (gentager ordene og siger sagte)
Ve mig, ve mig; snart jeg tror det!
Stod han ej i kirkekoret,
slog med hånden vredt mod ordet?
Tog han ikke alt mit eje,
stængte alle lysets veje,
lod mig kæmpe til det sidste,
lod mig nederlaget friste!

KORET (lyder stærkere over ham)
Orm, du aldrig vorder lig ham, —
dødens bæger har du tømt;
følg ham efter eller svig ham,
ligefuldt din dåd er dømt!

BRAND (stille)
Agnes, Alf, de lyse dage,
liv i fred og liv i hvile,
bytted jeg mod kamp og klage,
rev mit bryst med offerpile, —
fældte dog ej folkets drage.

KORET (mildt og lokkende)

Aldrig, drømmer, blir du lig ham,
arv og odel har du tabt;
alt dit offer gør ej rig ham; —
for dit jordliv er du skabt!

BRAND (brister i sagte gråd)

Alf og Agnes, kom tilbage;
ensom sidder jeg på tinden,
gennemblæst af nordenvinden,
bidt af genfærd, klamme, spage —!

(han ser op; en dæmrende plet åbner og vider sig ud i tågen; en KVINDESKIKKELSE står der, lyst klædt, med kåbe over skuldrene. Det er AGNES)

SKIKKELSEN (smiler og breder armene mod ham)

Brand, her har du mig igen!

BRAND (farer forvildet op)

Agnes! Agnes! Hvad er dette!

SKIKKELSEN

Alt var feberdrøm, min ven!
Nu skal sottens tåger lette!

BRAND

Agnes! Agnes!

(vil ile hende imøde)

SKIKKELSEN (skriger)

Kom ej over!
Se dog sluget mellem os!
Her går fjeldets vilde fos.

(mildt)

Ej du drømmer, ej du sover,
ej du mer med syner slås.

Du har været syg, du kære,
drukket vanvids bittre drik,
drømt, din hustru fra dig gik. —

BRAND
O, du lever! Lovet være — —!

SKIKKELSEN (hurtigt)
Hyss, tal heller derom siden!
Følg mig, følg mig; knap er tiden.

BRAND
O, men Alf?

SKIKKELSEN Ej heller død.

BRAND
Lever!

SKIKKELSEN
Lever sund og rød!
Alle sorger har du drømt;
al din kamp var ikkun skrømt.
Alf er hos din gamle mor;
hun er frisk og han er stor;
end er bygdens kirke til;
den kan rives, hvis du vil; —
sognets folk dernede slider
jævnt, som i de gode tider.

BRAND
Gode?

SKIKKELSEN
Ja — da her var fred.

BRAND
Fred!

SKIKKELSEN
O, skynd dig, Brand; kom med!

BRAND
Ak, jeg drømmer!

SKIKKELSEN Nu ej længer.
Men til røgt og ly du trænger —

BRAND
Jeg er stærk.

SKIKKELSEN Ak, ej endnu;
bag dig lurer drømmens gru.
Atter vil du tåget glide
bort fra min og barnets side,
atter vil din tanke sløves, —
hvis ej lægemidlet prøves.

BRAND
O, giv hid!

SKIKKELSEN Du selv er manden.
Du kun kan det, ingen anden.

BRAND
Nævn det da!

SKIKKELSEN Den gamle læge,
som har læst så mangen bog, —
han, som er til bunden klog,
fundet har din sygdoms spor.

Alle syner, stygge, blege,
mantes frem med trende ord.
Dem må kækt du overstrege,
ud af mindebladet slette,
væk fra lovens tavle stryge.
De har voldt, at sotten faldt
på dig som en vildsinds-byge; —
glem dem, glem dem, vil du tvætte
sjælen ren for sot og syge!

BRAND
Sig dem!

SKIKKELSEN
„Intet eller alt“.

BRAND (viger)
Er det så?

SKIKKELSEN Så visst jeg lever,
og så visst du engang dør!

BRAND
Ve os begge! Sverdet svæver
draget over os som før!

SKIKKELSEN
Brand, vær mild; min favn er varm;
hold mig med din stærke arm; —
lad os søge sol og sommer —

BRAND
Anden gang ej sotten kommer.

SKIKKELSEN
Ak, den kommer, Brand, vær tryg.

BRAND (ryster på hovedet)
Den er slynget bag min ryg.
Ingen vilde drømmes gru, —
livets, livets kommer nu!

SKIKKELSEN
Livets?

BRAND Følg mig, Agnes!

SKIKKELSEN Stå!
Brand, hvad vil du?

BRAND Hvad jeg må:
leve, hvad til nu er drømt, —
gøre sandt, hvad end er skrømt.

SKIKKELSEN
Ha, umuligt! Husk, hvorhen
vejen bar dig!

BRAND Om igen!

SKIKKELSEN
Rædslens ridt i drømmetågen
vil du ride fri og vågen?

BRAND
Fri og vågen.

SKIKKELSEN Slippe barnet?

BRAND
Slippe barnet.

SKIKKELSEN Brand!

BRAND Jeg må.

SKIKKELSEN

Blodig rive mig af garnet?
Mig med offersvøber slå
indtil døden?

BRAND Jeg det må.

SKIKKELSEN

Alle lys i natten slukke,
dagens solskær udelukke,
aldrig livets frugter plukke,
aldrig løftes lindt af sange?
O, jeg mindes dog så mange!

BRAND

Jeg det må. Spild ej din bøn.

SKIKKELSEN

Glemmer du din offerløn?
Alt dit løftningshåb bedrog dig;
alle sveg dig, alle slog dig!

BRAND

Ej for egen løn jeg lider;
ej for egen sejr jeg strider.

SKIKKELSEN

For et folk i grubens gange!

BRAND

Én kan give lys til mange.

SKIKKELSEN
Dømt er jo dets fremtids-slægter!

BRAND
Stort en enkelts vilje mægter.

SKIKKELSEN
Husk at én med flamme-riset
manden drev af paradiset!
Porten har han lagt et slug for; —
over det du springer ej!

BRAND
Åben lod han længslens vej!

SKIKKELSEN (forsvinder i et brag; tågen vælter sig hvor den stod, og der skriges hvasst og skærende, som fra en der flygter)
Dø! Dig har ej verden brug for!

BRAND (står en stund som bedøvet)
Væk det jog i skoddens røg, —
fløj på store hvasse vinger
over vidden som en høg.
Kravet var en lillefinger
for at fange helt min hånd —!
Ha, det var akkordens ånd!

GERD (kommer med en rifle)
Så du høgen! Så du høgen?

BRAND
Ja, du; dennegang jeg så ham.

GERD
Fort, sig vejen, han er strøgen;
vi vil efter, vi vil nå ham!

BRAND
Intet våben bider på ham;
stundom tykkes han at fly,
hjerteramt af dødens bly, —
men vil baneslag du slå ham,
er han bag dig lige kry,
gækker, lokker dig pány.

GERD
Rensdyr-skyttens riffle stjal jeg,
har den ladt med sølv og stål;
du kan tro, jeg er så gal ej,
som de siger!

BRAND Træf dit mål!
(vil gå)

GERD
Prest, du halter jo på foden.
Hvad har voldt det?

BRAND Folket jog mig.

GERD (nærmere)
Rød, som blod fra hjerteroden,
er din tinding!

BRAND Folket slog mig.

GERD
Før du havde sang i røsten, —
nu kun knirk, som løv om høsten

BRAND
Alt og alle —

GERD Hvad?

BRAND Bedrog mig.

GERD (ser med store øjne på ham)
Hå, — nu kender jeg dig først!
Jeg har tænkt, at du var presten; —
tvi med ham og hele resten!
Du er manden, som er størst.

BRAND
Dårligt mente jeg det næsten.

GERD
Lad mig se på dine hænder!

BRAND
Mine hænder?

GERD Nagle-såret!
Blodets dryp jeg ser i håret, —
biddet efter torne-tanden,
hugget vildt og hvasst i panden.
Dig har korsets træ jo båret!
Far har sagt, da jeg var liden,
det blev gjort for længe siden,
langt herfra, og af en anden; —
nu jeg skønner han mig dåred; —
ja, for du er frelser-manden!

BRAND
Vig ifra mig!

GERD Skal jeg falde
ned og bede for din fod?

BRAND
Vig!

GERD Du ødte jo det blod,
som har magt at frelse alle!

BRAND
O, jeg véd ej frelsens fjæl
for min egen arme sjæl!

GERD
Her er rifflen! Lad dem dræbes —!

BRAND (ryster på hovedet)
Frem mod faldet skal der stræbes.

GERD
Ej af dig; du går jo først!
I din hånd er naglehullet; —
du er udvalgt; du er størst.

BRAND
Jeg er ringest kryb i muldet.

GERD (ser opad; skyerne letter)
Véd du, hvor du står?

BRAND (stirrer frem for sig) Jeg står
ved det første trin af trappen;
højt er op og foden sår.

GERD (vildere)
Svar mig! Véd du, hvor du står?

BRAND
Ja, nu falder tågekappen.

GERD
Ja, den falder: Svartetind
peger helt i himlen ind!

BRAND (ser op)
Svartetind? Iskirken!

GERD Ja!
Kirkegæst du blev endda!

BRAND
Tusend mile bort herfra! —
O, hvor inderligt jeg higer
efter lys og sol og mildhed,
efter fredens kirke-stilhed,
efter livets sommer-riger!
(brister i gråd)
Jesus, jeg har råbt dit navn;
aldrig tog du mig i favn;
tæt forbi mig er du gledet,
gammelt ord på tungen lig;
lad mig nu af frelsens-klædet,
med den sande bods-vin vædet,
fange blot en fattig flig!

GERD (bleg)
Hvad er det? Du græder, du,
varmt, så det på kinden ryger, —
varmt, så bræens grav-lin stryger
dryppende fra top og tinde, —
varmt, så isen i mit minde
løses op i gråd herinde, —

varmt, så messekåben glider
nedad jøkel-prestens sider —!
(bævende)
Mand, hvi græd du ej før nu!

BRAND (klar, strålende og ligesom forynget)
Frostvejr bær igennem loven, —
siden sommersol fra oven!
Til idag det galdt at blive
tavlen, hvorpå Gud kan skrive; —
fra idag mit livsensdigt
skal sig bøje varmt og rigt.
Skorpen brister. Jeg kan græde,
jeg kan knæle, — jeg kan bede!
(synker iknæ)

GERD (skotter opover og siger sagte og sky)
Se, der sidder han, den stygge!
Det er ham, som kaster skygge,
der han pisker tindens sider
med sin brede vingefjær.
Nu er frelsens time nær —
dersom bare sølvet bider!
(kaster riflen til kinden og skyder. Hult drøn, som af en rullende torden, lyder højt oppe fra bergvæggen)

BRAND (farer op)
Ha, hvad gør du!

GERD Ramt han glider!
Jeg har truffet; — se, han falder;
hør, han skriger, så det gjalder!
Mange tusend fjær af hammen
fyger ned fra bergvægs-kammen; —